

Katariina Roivas

SUOMEN ORTODOKSISEN KIRKKOKUNNAN
JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN IKONITAIDE

Pro-gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopisto
taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
taidehistoria
SI 2001

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos TAITEEN JA KULTTUURIN TUTKIMUKSEN LAITOS
Tekijä Roivas, Riikka Mari <u>Katariina</u>	
Työn nimi SUOMEN ORTODOKSISEN KIRKKOKUNNAN JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN IKONITAIDE	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Pro-gradu –tutkielma
Aika SI 2001	Sivumäärä 83 s.
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Suomen ortodoksisen kirkkokunnan aineellinen jälleenrakentaminen toteutettiin vuosina 1950-1960 Suomen kreikkalaiskatolisen (myöh. ortodoksisen) kirkkokunnan jälleenrakentamisesta annettujen lain (26/50) ja asetuksen (214/50) nojalla. Näihin säädöksiin perustuen valtion kustannuksella rakennettiin 13 kirkkoa, 42 rukoushuonetta ja pappiloita sekä hautausmaita. Asetus käsitti myös kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustamisen tarvittavilla kirkkollisilla esineillä. Ensimmäisessä käytettiin evakuoitua esineistöä, mutta tämän lisäksi kirkkoja ja rukoushuoneita varten oli maalautettava uusia ikoneja n. 350 kappaletta.</p> <p>Ikonien maalauttaminen osoittautui ongelmalliseksi, koska Suomessa ei tällöin ollut varsinaista ikonimaalausperinnettä. Maalareita etsittiin Suomesta ja ulkomailta, mutta lopulta päädyttiin suomalaisten taiteilijoiden käyttöön, koska ei katsottu sopivaksi osoittaa valtion varoja ulkomaisten taiteilijoiden palkkaamiseen. Myöskin maalattavien ikonien tyylikysymys herätti keskustelua. 1800-luvun ja 1900-luvun alun vallalla ollut akateeminen ikonitaide hylättiin ja esikuvaksi nostettiin vanha keskiaikainen ikonitaide. Ensimmäiset jälleenrakennuskauden ikonit valmistuivat vuonna 1953, mutta varsinaisesti ikonien maalauttaminen käynnistyi 1950-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Koska ikonien tilaaminen viivästyi alkuvaiheessa, maalaustyötä jatkettiin vuoteen 1962 saakka. Alkuvaiheessa ikoneja tilattiin pääsääntöisesti harrastelijamaalareilta ja myöhemmässä vaiheessa ammattitaiteilijoilta. Kirkkokunnan jälleenrakennustyötä hoitamaan asetettu jälleenrakennustoimikunta maalautti toimeksiannosta ikoneita kaikkiaan kahdeksalla maalariilla.</p> <p>Maalaustyö toteutettiin ennalta laaditun sisustussuunnitelman mukaan, joka määräsi valtaosan maalattavien ikonien aiheista. Sisustussuunnitelman mukaan kirkkoihin rakennettiin ikonostasisit, joihin maalattiin keskimäärin 12 ikonia. Tämän lisäksi tilattiin alttarin takainen ikoni ja tarvittaessa uhripöydän takainen ikoni. Rukoushuoneisiin puolestaan maalautettiin yleensä 5 ikonia, vaikka sisustussuunnitelmassa tarvittavien ikonien määräksi todettiin 3 kappaletta. Tyyllisesti ikonit voidaan jakaa kahteen luokkaan niiden maalarien mukaan. Harrastelijataiteilijat maalasivat akateemisen taiteen esikuvien mukaan ja ammattitaiteilijat pyrkivät seuraamaan vanhaa ikonitraditiota.</p>	
Asiasanat	ikonitaide, jälleenrakennuskausi, Suomen ortodoksinen kirkkokunta
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos / taidehistoria
Muita tietoja	

SISÄLLYS:

1. JOHDANTO	1
1.1 Jälleenrakennuskausi	1
1.2 Jälleenrakennustoimikunta ja ortodoksisen kirkon edustajat	2
1.3 Tutkimusaihe	4
1.4 Aineisto	6
2. JÄLLEENRAKENNUSPYHÄKÖIDEN KUVAOHJELMA	8
2.1 Kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustussuunnitelmat	8
2.2 Sisustussuunnitelman ikonien ikonografiasta	13
3. IKONIONGELMA JA SEN RATKAISUPYRKIMYKSIÄ	16
3.1 Uusien ikonien puute	16
3.2 Ikonimaalarin etsintää Suomesta ja ulkomailta	17
3.3 Kysymys tyylistä	25
4. TAITEILIJAT IKONITRADITION JÄLJILLÄ	32
4.1 Maalaustyön käynnistyminen	32
4.2 Ikonimaalarit	34
4.3 Esimerkkejä jälleenrakennuskauden ikoneista	41
5. PARADOKSISTA PERINTEESEEN: SUOMALAISEN IKONIMAALAUKSEN ALKU	48
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	52
Lyhenteet	52
PAINAMATTOMAT LÄHTEET	52
Painamattomat lähteet	52
Kirjallisia tietoja antaneet	54
Suullisia tietoja antaneet	54
PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	55
KUVAT	59
Liite 1	73
Liite 2	74

1. JOHDANTO

1.1 Jälleenrakennuskausi

Sotavuosien 1939-44 seurauksena Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jäsenistä 2/3 joutui jättämään kotiseutunsa ja kirkkokunta menetti omaisuudestaan noin 90%. Rajantakaiseen Karjalaan ja Petsamoon jäi yli sata kirkkoa ja rukoushuonetta, samoin neljä luostaria.¹ Voidaan sanoa, että ortodoksisesta kirkosta oli tullut evakkokirkko, joka jakoi sodan menetykset yhdessä seurakuntalaistensa kanssa. Suomen valtio pyrki tukemaan kirkkokuntaa ja siirtolaisväestöä tässä vaikeassa tilanteessa. Siirtolaisten asuttamiseksi tehtiin sijoitussuunnitelma, jonka tarkoituksena oli asuttaa evakuoitun alueen pitäjä- ja kyläyhteisöt samoille seuduille. Ensimmäisessä väestöä pyrittiin asuttamaan jo ennestään ortodoksisille alueille, mutta lopulta asutustoiminta levisi ympäri Suomea.² Suomen alueellisten menetysten ja ortodoksisen väestön uudelleensijoittamisen vuoksi myös kirkkokunnan seurakuntajakoa oli muutettava. Asetus ortodoksisen kirkkokunnan seurakunnallisesta jaotuksesta (748/49) lakkautti 18 siirtoseurakuntaa ja perusti näiden tilalle 14 uutta seurakuntaa. Lakkauttamatta jääneiden yhdentoista seurakunnan kanssa seurakuntien kokonaislukumääräksi tuli 25. Uusia seurakuntia asetuksessa ei nimetty, koska siinä vaiheessa tiedot väestön asuinpaikoista olivat vielä epätäydellisiä, ja tämän vuoksi jätettiin mahdollisuus seurakuntajaon tarkistukseen.³ Asetuksen mukaan seurakuntauudistus astui voimaan vuoden 1950 alussa. Tällöin alkoi myös kirkkokunnan aineellinen jälleenrakentaminen.

Jälleenrakennuskaudella tarkoitetaan ajanjaksoa, jolloin ortodoksisen kirkkokunnan aineellinen jälleenrakennustyö toteutettiin valtion kustannuksella jälleenrakentamisesta annettujen lain ja asetuksen perusteella. Laki Suomen kreikkalaiskatolisen⁴ kirkkokunnan jälleenrakentamisesta (26/50) annettiin tammikuun 20. päivänä 1950 ja sitä täydentävä asetus Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta (214/50) annettiin 28. huh-

---

¹ Koukkunen 1982, 59; Koukkunen 1979, 143.

² Hämynen, 1990, 105-106; Mustonen 1980, 9-10; Koukkunen 1982, 79-80.

³ Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-1960. Fi 1. SOKHA; Mustonen 1980, 20; Piironen 1993, 135-136. Uusien seurakuntien katsottiin jatkavan lakkautettujen seurakuntien perintettä sen mukaan, kuinka suuri osa niiden väestöstä oli kuulunut vanhoihin seurakuntiin. Esimerkiksi Pielaveden seurakunnan jäsenistä 99% oli siirtolaisia ja heistä suurin osa salmilaisia. Piironen 1993, 141-143.

⁴ Suomen arkkipiispakunnan viidennessä varsinaisessa kirkolliskokouksessa 16.8.1950 päätettiin korvata nimitys *kreikkalaiskatolinen* nimityksellä *ortodoksinen*. Piironen 1993, 156; Vuonna 1953 annettu asetus vahvisti kirkkokunnan nimeksi Suomen ortodoksinen kirkkokunta. Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-1960. Fi 1. SOKHA. Selkeyden vuoksi käytän tutkielmassani nimitystä *ortodoksinen* ellei lähteiden muoto määrää toisin.

tiukuuta 1950. Näiden säädösten nojalla valtio sitoutui rakentamaan seurakuntien tarvitsemat kirkot, rukoushuoneet, pappilat ja hautausmaat. Lain mukaan jälleenrakentaminen tuli toteuttaa kymmenen vuoden kuluessa vuoden 1950 alusta lukien.⁵ Vuonna 1959 lain voimassaoloaika jatkettiin vuodella, joten säädöksiin perustuen jälleenrakennuskausi voidaan ajoittaa vuosille 1950-1960. Lain nojalla Suomen ortodoksiselle kirkkokunnalle rakennettiin 13 kirkkoa ja 42 rukoushuonetta.⁶ Ensimmäiset jälleenrakennusvaroilla hankitut ikonit maalattiin vuonna 1953.⁷ Koska useat pyhäköt valmistuivat vihkimiskuntoon vasta vuoden 1960 jälkeen ja ikoneja näihin pyhäkköihin maalattiin vielä vuoteen 1962 saakka, on aiheeni kannalta tarkoituksenmukaisinta rajata tutkielmani ajanjaksoksi vuodet 1953-1962.⁸

1.2 Jälleenrakennustoimikunta ja ortodoksisen kirkon edustajat

Asetuksessa Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta (214/50) määrättiin, että valtioneuvosto asettaa jälleenrakennustyötä johtamaan toimikunnan, jossa on puheenjohtajan lisäksi neljä jäsentä sekä näiden henkilökohtaiset varajäsenet. Jäsenten tuli edustaa valtiovarainministeriötä, rakennushallitusta ja ortodoksista kirkkokuntaa. Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunta nimitettiin 25.5.1950. Sen puheenjohtajaksi kutsuttiin Viipurin kaupunginjohtaja Arno Tuurna. Valtiovarainministeriötä toimikunnassa edusti Nikolai Saarnio, opetusministeriötä hallitussihteeri K. G. Rein, rakennushallitusta yliarkkitehti Selim Savonius ja ortodoksista kirkkokuntaa hovioikeuden auskultantti Aleksi Perola (1907-1956).⁹ Puheenjohtajan varamieheksi määrättiin varatuomari Simo Härkönen ja jäsenten varamiehiksi hallitussihteeri Uuno Havu, hallitussihteeri Aulis Kohonen, yliarkkitehti Ragnar Wessman ja notaari Paul Tulehmo. Ensimmäisessä kokouksessaan kesäkuussa 1950 toimikunta päätti, että Simo Härkönen ortodoksiseen kirkkoon kuuluvana ja sitä koskeviin asioihin perehtyneenä osallistuu kokouksiin myös puheenjohtajan läsnä ollessa. Perola ja Tulehmo pysyivät vapautusta tehtävästään jo vuoden 1950 lopulla, ja heidän paikalleen kirkkokunnan edustajiksi nimitettiin 6.9.1951 kirkkoherra, rovasti Mikael Kasanko ja hänen vara-

⁵ Mustonen 1980, 103-109: Liitteet 3 ja 4.

⁶ Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan laatimassa kertomuksessa Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta todetaan, että rakennettujen rukoushuoneiden määrä olisi 44. Kuitenkin samassa asiakirjassa olevan luettelon perusteella niiden lukumääräksi tulee 42. Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-1960. Fi 1. SOKHA.

⁷ Tampereen seurakunnan Valkeakosken Pyhän Nikolaoksen rukoushuone ikoneineen vihittiin vuonna 1953.

⁸ Ks. esim. Kasanko 1966, *Ortodoksisen kirkkokunnan kirkot ja rukoushuoneet*, jossa on mainittu pyhäkköjen vihkimisajat. Jälleenrakennusaika projekti-mappi. SOKMA; Liite 2.

⁹ Perolasta ks. Piironen 1991, 93-97.

miehekseen FT Paavo Kontkanen (1905-1976).¹⁰ Helmikuussa 1959 yliarkkitehti Savonius siirtyi toimikunnan pysyväksi asiantuntijajäseneksi ja hänen tilalleen nimitettiin yliarkkitehti Heimo Vesikari. Jälleenrakennustoimikunnan sihteerinä toimi ensimmäisen toimintavuoden Alekski Perola ja ajan 1.1.-15.3.1951 Simo Härkönen. Tästä eteenpäin aina 15. helmikuuta 1959 saakka sihteerinä toimi varatuomari Valdemar Maarvala. Sihteerin toimesta erottuaan Maarvala osallistui toimikunnan kokouksiin asiantuntijana. Jälleenrakennuskauden loppuun sihteerin tehtävää hoiti lakitieteen lisensiaatti Matti Aho.¹¹

Jälleenrakennustoimikunnan yhteistyö Ortodoksisen kirkkokunnan kanssa toteutui monella tavoin. Toimikunta piti monia yhteiskokouksia Ortodoksisen kirkollishallituksen kanssa ja pyysi siltä lukuisia lausuntoja. Se oli myös suorassa yhteydessä seurakuntien jälleenrakennuslautakuntiin.¹² Tämän lisäksi toimikunta kääntyi ortodoksiseen taiteeseen perehtyneiden asiantuntijoiden puoleen. Toisessa yhteiskokouksessa vuonna 1952 Kontkanen ehdotti tyyli- ja sisustusasioihin liittyen yhteyden ottamista professori Lars Petterssoniin ja Perola ehdotti, että sisustuskysymyksissä käännettäisiin ylideakoni Leo Kasangon (1906-1973) puoleen.¹³ Pettersson pitikin toimikunnalle luennon karjalaisesta kirkkorakennustyylistä. Tämän lisäksi toimikunta tutustui Ateneumin rehtori Aarre Heinosen johdolla ikonimaa- lauskysymyksiin.¹⁴ Eräänä ikoniasiantuntijana toimi myös pastori Aari Surakka, jota pyydettiin asiantuntijaksi toimikunnan kokouksiin ikonien hankintaa käsiteltäessä.¹⁵ Toimikunta oli yhteydessä jo varsin varhain ylideakoni Leo Kasankoon, joka vastasi kirkollisten esineiden varastosta Kuopiossa, koska kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustukseen käytettiin ensisijaisesti evakuoitua vanhaa esineistöä. Leo Kasangon panos kirkkojen sisustuskysymyksissä kasvoi jälleenrakennuskauden edetessä, ja niinpä hän esitti itseään mukaan jälleenrakennustoimikunnan työhön.¹⁶ Toimikunnan kokouksessa vuoden 1954 alussa Simo Härkönen esitti Leo Kasangon pyytämistä asiantuntijaksi.¹⁷

¹⁰ Kontkasesta ks. Piironen 1991, 59-61.

¹¹ Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-1960. Fi 1. SOKHA.

¹² Jälleenrakennustoimikunnan ja kirkollishallituksen yhteiskokouksia oli 6.3.1951, 1.7.1952, 11.6.1953, 4.10.1954, 4.6.1956, 9.10.1959 ja 5.12.1960. Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-1960. Fi 1. SOKHA.

¹³ Jälleenrakennustoimikunnan ja kirkollishallituksen kokouksen pöytäkirja 1.7.1952 § 5. 540:9 Ca 1. KA; Fi 3 1952. SOKHA; L. Kasangosta ks. Piironen 1991,55-57.

¹⁴ Härkönen 1960, 340.

¹⁵ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 5.2.1955. 540:9 Ca 1. KA.

¹⁶ Leo Kasangon kirje Simo Härköselä 23.11.1953. Fi 1 1953. SOKHA.

¹⁷ Jälleenrakennustoimikunnan kokous 20.1.1954 § 6. 540:9 Ca 1. KA; Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-60. Fi 1. SOKHA.

1.3 Tutkimusaihe

Tutkielmani kohdistuu jälleenrakennuskauden osa-alueeseen, eli kyseessä olevana aikana valmistuneita pyhäkköjä varten maalattuihin uusiin ikoneihin. Joulukuussa 1949 annetulla asetuksella lakkautettujen kreikkalaiskatolisten seurakuntien omaisuudesta (811/49) määrättiin, että lakkautettujen seurakuntien omaisuus oli luovutettava kirkollishallituksen hoidettavaksi. Irtaimistoesineistä oli laadittava tarkka esinekohtainen luettelo. Edelleen määrättiin, että kirkollishallituksen tuli laatia suunnitelma lakkautetuille seurakunnille kuuluneen kirkollisen irtaimiston jakamisesta seurakuntien kesken, huomioon ottaen, että irtaimisto tasapuolisesti jakautuu uusille seurakunnille ja että mahdollisuuden mukaan kukin esine annetaan sille seurakunnalle, jonka voidaan katsoa väestöltään lähinnä vastaavan sitä lakkautettua seurakuntaa, jolle esine on kuulunut.¹⁸ Evakuoitu kirkollinen irtaimisto koottiin kirkkokunnan kirkollisten esineiden varastoon Kuopioon,¹⁹ jonne kirkollishallitus oli siirtynyt Sortavalasta sodan jälkeen.

Arkkipiispan sihteeri, yli diakoni Leo Kasanko vastasi esineistön luetteloinnista ja laati jakelusuunnitelman, joka sisälsi kaikki kirkolliset esineet eli ikonit, sakraaliesineet ja kirkkotekstiilit.²⁰ Hän lähetti 27.7.1955 jälleenrakennustoimikunnalle tarkennetun jakelusuunnitelman evakuoituista ikoneista. Tähän jakelusuunnitelmaan kuului neljä luetteloa, joista luettelo I oli yleisluettelo, johon oli merkitty kaikki lakkautettujen seurakuntien ikonit, krusifiksit ja alttaripöydän takaiset ristit. Luettelossa II oli mainittu seurakunnille jaettavat ylimääräiset ikonit. Luettelossa III oli erikseen luetteloitu ikonit kirkkoja varten. Tähän luetteloon liittyen Kasanko oli laatinut lisäksi taulukon puuttuvista ikoneista. Luettelossa IV oli puolestaan muihin tarkoituksiin ehdotetut ikonit, joilla tarkoitettiin esimerkiksi museoon sijoitettavaksi esitettyjä ikoneita. Näiden luetteloiden lisäksi jakelusuunnitelmaan oli liitetty ikonien ryhmittely kolmeen ryhmään, joista ensimmäisessä oli lueteltu kirkoille tulevat ikonit, toisessa rukoushuoneille tarkoitettut ikonit ja kolmannessa muihin tarkoituksiin tarvittavat ikonit.²¹ Esineistön jakaminen uusien kirkkojen ja rukoushuoneiden kesken oli suurimittainen

¹⁸ Mustonen 1980, 113-114: Liite 6.

¹⁹ Seurakuntien esineistön evakuoinnista ja sen uudelleensijoituksesta ks. Savinainen 1997, 9-36; Sturm 1997, 185-212.

²⁰ Luovutetun esineistön jakelusuunnitelma. Hyväksytty Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen istunnossa 16.3.1953. Leo Kasangon arkisto. SOKMA; Mustonen 1980, 70.

²¹ Leo Kasangon ikonien jakeluehdotus: luettelot I-IV ja saatekirje 27.7.1955 nro 271 jälleenrakennustoimikunnalle. 540:9 H 1. KA.

tehtävä, ja suunnitelmat muuttuivat tilanteiden vaihdellessa. Lopullisen luettelon näiden esi-
neiden sijoittamisesta Leo Kasanko laati vasta vuonna 1965.²²

Jälleenrakennuskauden pyhäköihin siis sijoitettiin suurin osa evakuoituista ikoneista. En kuitenkaan käsittele näitä vanhoja ja uudelleen sijoitettuja ikoneita, vaikka aihe sinänsä on hyvin mielenkiintoinen. Eräänä lähtökohtanani on kuitenkin edellä mainittu Leo Kasangon laatima luettelo (Luettelo III), josta käy ilmi pyhäköistä puuttuvien ikonien määrä. Tällöin vanhojen ikonien jakelusuunnitelman valmistuttua puuttuvien ikonien lukumääräksi ilmeni 399 kappaletta.²³ Jälleenrakennuslain ja -asetuksen nojalla myös kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustus kuului jälleenrakennuksen piiriin, joka käytännössä tarkoitti sitä, että jälleenrakennustoimikunnan tuli maalauttaa tarvittavat ikonit uusiin pyhäköihin. Käytännössä uusia ikoneja maalattiin pääsääntöisesti kirkkojen ikonostaaseihin ja alttareihin sekä rukoushuoneissa vastaaville paikoille. Näiden ikonien suuren lukumäärän vuoksi olen rajannut tutkielmani käsittelemään esisijaisesti ikonostaasien ikoneita ja rukoushuoneiden vastaavia ikoneita. Tällöin aiheeni ulkopuolelle jäävät jälleenrakennuskaudella maalatut suurikokoiset Ristiinnaulitun kuvat, alttarin takaiset ristit ja uhripöydän takaiset ikonit tai ristit. Syynä tähän rajaukseen on kaksi seikkaa. Aineisto on rajauksesta huolimatta varsin laaja, eikä sitä ole mahdollista käsitellä yksityiskohtaisesti työni rajoissa. Toiseksi, tutkielmani tavoitteena on selvittää jälleenrakennuslain ja -asetuksen nojalla tapahtunutta uusien ikonien maalauttamisprosessia eli tavoitteenani on selvittää sen toteutumiseen vaikuttaneita seikkoja ja hahmottaa kyseinen ilmiö kokonaisuudessaan. Pyrin kuvaamaan tätä kokonaisuutta myös esimerkkien avulla eli valitsemieni jälleenrakennuskauden ikoneiden tarkemmalla käsittelyllä.

Taide ja taidehistoria ovat osa kulttuuria ja ideologioita, joita ei voida erottaa ajastaan ja yhteiskunnallisista olosuhteistaan.²⁴ Tästä syystä jälleenrakennuskauden ikoneita on tarkasteltava suhteessa elettävään aikaan ja olosuhteisiin. Tällöin tarkastelun kohteena olevan ilmiön ja itse ikoneiden konteksti muodostuu selkeämmäksi. Kontekstualisoinnilla tarkoitetaan tutkittavan ilmiön asettamista sellaiseen asiayhteyteen, johon sen ajatellaan kuuluvan historiallisesti tai temaattisesti tai joka muuten edistää sen ymmärtämistä.²⁵ Tutkielmani kannalta tämä tarkoittaa ainakin kahden näkökulman, tai kontekstin, esiintuomista. Nämä ovat ilmiön historialliset olosuhteet ja kirkollinen ikonitraditio. Ikonitutkimuksessa on oleellista tiedostaa ikonien ns. vapaasta taiteesta poikkeava luonne. Niiden esitystapa ja ikonografia

²² Lakkautettujen ortodoksisten seurakuntien irtaimen omaisuuden luettelo. I kappale. Laadittu 8.-20.3.1965 ja Luettelot uusille seurakunnille lopullisesti luovutetusta kirkollisesta omaisuudesta. Hf 2ko. SOAPKA.

²³ Leo Kasangon ikonien jakeluehdotus: Luettelo III, Puuttuvat ikonit. 540:9 H 1. KA.

²⁴ Lukkarinen 1998, 18.

²⁵ Palin 1998, 115.

ovat osa kirkollista traditiota, ja niihin liittyy monia sääntöjä ja periaatteita. Ikonilla on myöskin selkeästi määritelty kanoninen asema ja käyttötarkoitus kirkollisessa kultissa.²⁶ Joissakin tapauksissa jopa tyylikysymys on liitetty ikonin teologiseen asemaan. Nähdäkseni tähän liittyy näkemys, että vanha ikonitaide välittää kuvallisesti uskonoppia ”oikeassa muodossa”, ja kaikki uudemmat, lähinnä 1600-luvulta alkaen ikonitaiteeseen omaksutut ulkoiset piirteet puolestaan hävittävät ikonien teologisen sanoman. Joissakin tapauksissa teologia on liitetty jopa ikonin materiaaliseen toteutukseen.²⁷ Tulen käsittelemään kysymyksiä ikonien käytöstä ja opillisesta asemasta, traditionaalisesta ikonografiasta ja tyyllillisistä kysymyksistä niissä tapauksissa, kun ne ovat oleellisia tutkielma-aiheeni kannalta, eli lähinnä silloin kun nämä asiat nousevat lähteitteni kautta esiin.²⁸ Sama periaate koskee myös ilmiön historiallista viitekehystä. Käytännössä nämä molemmat aspektit liittyvät toisiinsa, koska 1950-luvulla esille noussut keskustelu ikonitaiteesta välittää oman aikakautensa käsityksiä ortodoksisesta ikonitraditiosta.

1.4 Aineisto

Aikaisemmin jälleenrakennuskautta on tutkittu laajemmasta näkökulmasta. Tapio Mustosen vuonna 1972 tekemä, koko jälleenrakennuskautta käsittelevä tutkimus *Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentaminen* on julkaistu vuonna 1980.²⁹ Teos on hyvä yleisesitys jälleenrakennuskaudesta. Enemmän Suomen maailmansotien jälkeiseen ikonimaalaukseen kohdistuva työ on Kari Kotkavaaran pro gradu –tutkielma *Den avklädda ikonens*, joka on valmistunut vuonna 1986 Åbo Akademiassa.³⁰ Samana vuonna järjestettiin Suomen ortodoksisessa kirkkomuseossa näyttely *Siirtolaiskirkkojen ikoneita 1955-60*, jonka yhteydessä julkaistiin myös näyttelyluettelo.³¹ Varsinaisesti jälleenrakennuskauden ikonostaaseja käsitellään Jorma Heikkisen eli nykyisen arkkimandriitta Arsenin Suomen ortodoksisessa Pappisseminaarissa tekemässä kirkkohistorian pääainetutkielmassa *Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennuskauden kirkkojen ikonostaasit* vuonna 1983. Tässä työssä aihetta on lähestytty esimerkkitapausten kautta siten, että Heikkinen on käsitellyt Iisalmen, Kiuruveden, Oulun ja Lieksan jälleenrakennuskirkkoihin sijoitettuja vanhoja ikonostaaseja ja Jyväskylän, Kajaanin, Mikke-

²⁶ Johannes 1976, 55-64.

²⁷ Ks. Ouspensky 1979, 96-110; Florensky 1996, 98-114, 131-154; vrt. Kotkavaara 1994, 12-18.

²⁸ Ikonien historiasta ja niiden käytöstä ks. esim. Kotkavaara 1999, 61-96; Belting 1994.

²⁹ Mustonen 1980.

³⁰ Kotkavaara 1986. ÅA.

³¹ Siirtolaiskirkkojen ikoneita 1955-60 1986.

lin ja Pielaveden jälleenrakennuskauden kirkkoihin maalattuja uusia ikonostaasien ikoneita.³² Edelleen Irma Hakamies on tarkastellut Kuivajärven rukoushuoneen ikonostaasia proseminaariryössään vuonna 1978 Helsingin yliopistossa.³³ Jälleenrakennuskauden ikoneihin liittyy myös oma viestintäseminaariryöni Jyväskylän yliopistossa vuonna 1995, jossa käsitelin Jyväskylän Kristuksen Ylösnousemisen kirkon ikonostaasia.³⁴ Artikkelini *Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennuskauden ikonitaide* julkaistiin vuonna 2000 teoksessa *Iloitkaamme ja riemuitkaamme. Ikoneja 1600-luvulta 1900-luvulle suomalaisista kokoelmista*.³⁵ Painettu lähdeaineisto on kerätty taidehistoriaa ja Suomen ortodoksisen kirkon historiaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Erityisesti on mainittava Kari Kotkavaaran väitöskirja *Progeny of the Icon*, joka julkaistiin vuonna 1999.³⁶ Teoksessa on tärkeää taustatietoa ns. uuden ikonimaalauksen ideologisesta taustasta sekä 1900-luvun emigranttimaalareista. Kuten tutkielmassani käy ilmi, tämä ikonimaalauksen revival-ilmio, henkiin herättäminen tai uudelleen tuleminen, vaikutti myös Suomessa, vaikka varsinaista ikonimaalausta perinteisessä mielessä maassamme ei vielä tällöin harjoitettu. Oleellisia ovat myös Pyhän Sergein ja Hermanin veljeskunnan julkaiseman *Aamun Koitto* –lehden artikkelit, joissa käsitellään jälleenrakennuskautta.

Tutkielman ensisijaisia lähteitä ovat arkistolähteet. Näistä tärkeimmät ovat Kansallisarkistossa sijaitseva komitea-arkisto *Kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakentamistoimikunnan arkisto 1950-60* ja Kuopion ortodoksisen kirkkokunnan keskustalossa sijaitsevat *Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslian arkisto*, *Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto* ja *Suomen ortodoksisen kirkkomuseon kokoelmat ja arkisto*. Näiden lisäksi myös seurakuntien omat arkistot ovat joissakin tapauksissa osoittautuneet hyödyllisiksi. Arkistolähteet eivät kuitenkaan välitä kaikkia tapahtumia aukottomasti, koska monia asioita on hoidettu suullisesti, eikä näistä ole jäänyt merkintää jälleenrakennuskauden asiapapereihin. Olen myös havainnut, että Kansallisarkiston jälleenrakennustoimikunnan arkisto ja Kuopion kirkkokunnan arkistot sisältävät vaihtelevasti tietoja, välillä toisiaan täydentäen ja välillä asioista täysin vaieten. Esimerkiksi jo jälleenrakennustoimikunnan vuosikertomukset ovat puutteellisia. Vuosien 1959 ja 1960 toimintakertomukset puuttuvat kokonaan Kansallisarkiston jälleenrakennustoimikunnan arkistosta, vuoden 1957 toimintakertomus on luonnosversio ja muutenkin niiden sisältämät tiedot ovat varsin niukkoja.³⁷ Tästä syystä ei voida olettaa, että arkistolähteet välittäisivät aukottomasti kaikki tutkielmani kannalta oleelliset tiedot. Tätä

³² Heikkinen 1983. SOPS.

³³ Hakamies 1978. HYTL.

³⁴ Partanen 1995. JYTKTL.

³⁵ Roivas 2000, 85-96.

³⁶ Kotkavaara 1999.

³⁷ Toimintakertomukset 1950-60 540:9 Db 1. KA.

seikkaa unohtamatta ne kuitenkin muodostavat tutkielmani antoisimman lähdeaineiston. Näiden lähteiden kohdalla olen viitteissäni käyttänyt kunkin arkiston omaa arkistokaavaa. Arkistolähteiden ohella käsitystäni ikonien maalaustyöstä ovat rikastuttaneet omakohtaisilla tiedoillaan ainoat elossa olevat jälleenrakennuskauden ikonimaalarit, taiteilija Veikko Marttinen ja taiteilija Pentti Melanen sekä välillisesti myös pastori Robert de Caluwé.

Olen tutustunut jälleenrakennuskauden ikoneihin niiden sijaintipaikoilla sekä kuva-aineiston kautta. Kuluneiden vuosikymmenten aikana monia jälleenrakennuskauden kirkkoja ja rukoushuoneita on remontoitu ja myös niiden interiöörejä on muutettu. Ikoneita on sijoitettu uusiin paikkoihin, joitakin on talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon ja jotkut on varastoitu. Tästä syystä tein keväällä 2001 seurakunnille³⁸ osoitetun kyselyn, jonka tarkoituksena oli täsmentää tietoja pyhäkköjen ikoneista ja ikonimaalareista,³⁹ sekä toisaalta selvittää kyseessä olevien ikonien nyky sijainti. Olen verrannut kyselyn tietoja jälleenrakennuskauden arkistolähteisiin, Leo Kasangon laatimaan luetteloon ja Tapio Mustosen luetteloon⁴⁰ sekä joissakin tapauksissa seurakuntien kalustoluetteloihin. Myöskin Ortodoksisen kirkkomuseon kuva-arkisto on ollut tässä kartoituksessa tärkeä lähde, samoin Valamon konservointilaitoksen keräämät tiedot joistakin jälleenrakennuskauden ikoneista. Tämän kartoituksen tietojen perusteella olen laatinut tutkielmaani liitetyn luettelon (Liite 2).⁴¹

2. JÄLLEENRAKENNUSPYHÄKÖIDEN KUVAOHJELMA

2.1 Kirkkojen ja rukoushuoneiden ikonien sisustussuunnitelmat

Kirkollishallituksen tiedusteltua jälleenrakennustoimikunnalta, mitä esineitä toimikunta katsoo sellaisiksi kirkkoon olennaisesti kuuluviksi irtaimistoesineiksi, jotka olisi hankittava valtion varoilla, päätettiin pyytää toimikunnan jäsentä pastori Mikael Kasanko laatimaan asiasta

³⁸ Kyselyyn osallistuivat seurakunnat, joissa on jälleenrakennuskauden kirkkoja tai rukoushuoneita. Seurakunnat ovat Iisalmi, Kuopio, Nurmes, Pielavesi, Jyväskylä, Mikkeli, Rautalampi, Varkaus, Ilomantsi, Lieksa, Taipale, Hamina, Lappeenranta, Lahti, Tampere, Turku, Kajaani, Kiuruvesi, Vaasa, Lappi ja Oulu.

³⁹ T. Mustosen laatimassa luettelossa kirkkojen ja rukoushuoneitten ikonien maalareista on joitakin täsmennystä tarvitsevia kohtia. Mustonen 1980, 110-112: Liite 5.

⁴⁰ Kasanko 1966, *Ortodoksisen kirkkokunnan kirkot ja rukoushuoneet*. Jälleenrakennusaika projekti –mappi. SOKMA; Mustonen 1980, 110-112: Liite 5.

⁴¹ Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

muistio.⁴² Vuonna 1953 toimikunta asetti jaoston valmistelemaan kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustuskysymystä. Jaostoon kuuluivat Simo Härkönen, Selim Savonius, Mikael Kasanko ja toimikunnan sihteeri. Asian käsittely kuitenkin siirtyi seuraavalle vuodelle.⁴³ Ylidiakoni Leo Kasanko oli saanut vuoden 1953 loppupuolella Simo Härköseltä tietoja kirkkojen sisustussuunnitelmista, eikä hän ollut niihin tyytyväinen, kuten käy ilmi hänen kirjeestään Paavo Kontkaselle. Kasanko kritisoi veljensä Mikael Kasangon arviota, jonka mukaan ikonostaasiin riittäisi 10 ikonia. Hän totesi, että näilläkin tullaan toimeen, mutta tällöin ikonostaasin symbolinen merkitys tulee kärsimään. Samalla hän ehdotti, että Mikael Kasanko kutsuttaisiin Kuopioon ohjeita saamaan tilaisuuteen, jossa kirkkokunnan taholta annettaisiin selvät toimintaohjeet.⁴⁴ Lopulta alustava sisustussuunnitelma tuli Leo Kasangolta, joka oli laatinut asiasta muistion jo ns. Kairan toimikuntaa varten.⁴⁵ Tämä alustava suunnitelma ortodoksisissa kirkkoissa tarvittavista esineistä saapui jälleenrakennustoimikunnalle tammikuussa 1954.⁴⁶

Leo Kasangon 7-sivuisessa muistiossa esitettiin ikonien osalta seuraavaa:

Uhripöytä

16. Pieni (n. 45 cm) krusifiksi tai ikoni uhripöydän taakse (Kristuksen rukous Getsemaanessa).

Alttarihuoneen ikonit (seinille)

1. Alttaritaulu hallitsevaa kokoa (Kristus valtaistuimella).
2. Edellisen oikealle puolelle Johannes Kastajan ikoni.
3. Vastaavasti vasemmalle puolelle N. Marian ikoni ilman Kristus-lastaa.
4. Apostolien ikoneja 2 tai 4.
5. Pyhien esipaimenten ikoneja esim. 2 kappaletta.
6. Kuninkaan oven yläpuolelle (alttarihuoneen puolella) N. Marian ikoni.

Alttarihuoneen muu kalustus

2. Alttaripöydän takainen risti (Ristiinnaulitun kuva maalattuna)

Ikonostaasi (kuva 1)

1. Kaksiosainen kuninkaanovi, jonka ikonit ovat a. Neitsyt Marian ilmestys (joko keskelle yhtenä ikonina tai kaksi ikonia, joista oikeanpuoliseen N. Maria ja vasemmanpuoliseen ylienkele Gabriel), b. evankelista Matteus, c. ev. Markus, d. ev. Luukas, e. ev. Johannes.

⁴² Jälleenrakennustoimikunnan kokous 10.6.1953 § 8. 540:9 Ca 1. KA.

⁴³ Jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1953. 540:9 Db 1. KA.

⁴⁴ Leo Kasangon kirje Paavo Kontkaselle 30.11.1953. Fc 1 1953. SOAPKA.

⁴⁵ Mustonen 1980, 65. Kairan komitea asetettiin vuonna 1947 tutkimaan ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamista ja korvauskysymyksiä.

⁴⁶ Ylidiakoni Leo Kasanko: Uusissa ortodoksisissa kirkkoissa tarvittavat esineet (Rituaalin ja käytännön edellyttämät minimivaatimukset). 540:9 H 1. KA.

2. Kuninkaan oven yläpuolelle ehtoollisen asettamisen ikoni.
3. Edellisen ikonin yläpuolelle Kristus valtaistuimella, sen oikealle puolelle Johannes Kastaja ja vasemmalle N. Maria sekä vastaavasti kummallekin puolelle apostolien kuvia.
4. Alimpaan riviin kuninkaan ovesta oikealle: Kristuksen ikoni, temppelein nimikkoikoni, sivuovi, jossa ylienkelel Mikaelin tai arkkidiakoni Stefanoksen ikoni, viimeisenä jonkun pyhän ikoni, jonka seurakunta valitsee.
5. Vastaavasti kuninkaan ovesta vasemmalle: N. Marian ikoni, joku samanaiheinen ikoni kuin nimikkopyhän ikoni, sivuovi, jossa ylienkelel Gabrielin tai arkkidiakoni Laurentioksen ikoni, viimeisenä jonkun pyhän ikoni. Mikäli viimeiset ikonit eivät sovi ikonostaasiin, niin ne voidaan jättää pois.
6. Toiseen riviin (välirivi) suurten juhlien ikoneja tai aiheita Kristuksen kärsimyshistoriasta. Ikonien lukumäärä riippuvainen ikonostaasin sommittelusta.
7. Kuninkaan oveen tai ovipieliin ripustetaan pienet Kristuksen ja N. Marian ikonit.

Kirkkosalin ikonit (seinillä)

- Ulko-oven yläpuolelle Vapahtajan ikoni.
- Kirkkosalin ikonien lukumäärä on kokonaan riippuvainen siitä minkälainen kirkko on. Yleensä pyrittävä siihen, että kaikilla vapailla seinäpinnoilla olisi noin metrin korkuinen ikoni (6-8 kpl)
- Kirkkosalin seinäpinnat voidaan varustaa seinämaalauksilla ja ornamenteilla.
- Kookas krusifiksi asetetaan vasemmanpuoleisen sivulaivan takaseinän viereen. Mikäli sivulaivoja ei ole, niin krusifiksi olisi parempi asettaa sivuttain seinän viereen, sillä muussa tapauksessa se varjostaisi ikonostaasia. Sivulaivan (oikeanpuoleisen) peräseinälle tulisi vastaavankokoinen ikoni.

Kirkkosalin muu kalustus

1. Hautakuva
7. Toiselle analogiolle, joka asetetaan lukuaition kaiteen eteen, jokin sopiva, seurakunnan erikoisesti kunnioittaman pyhimyksen ikoni.
8. Toiselle analogiolle juhla-aiheikonisto. Tämän komplektin ikonit voidaan painattaa paperille (väripainos) samanlaisina sarjoina kaikkia kirkkoja ja rukoushuoneita varten. Näitä ikoneja varten laitetaan laatikolla varustettu kehys, jossa k.o. ikonit säilytetään ja tarvittaessa vastaavan juhlan ikoni vaihdetaan päällimmäiseksi lasin alle. Tällaisen kehyksen eli ikonikomplektin sisältö on seuraava: 1. Kristuksen ikoni, 2. N. Marian ikoni, 3. Pääsiäinen, 4. Loppiainen, 5. Krist. temppeleliintuominen, 6. N. Marian ilmestys, 7. Palmusunnuntai, 8. Helatorstai, 9. Helluntai, 10. Kirkastus, 11. Ristin ylentäminen,

12. N. Marian syntymä, 13. N. Marian kuolema, 14. N. Marian temppeliintuominen, 15. Joulukuu, 16. N. Marian suojeleminen, 17. Johannes Kastaja, 18. Pietari ja Paavali, 19. Sergei ja Herman ja Arsenios, 20. Prof. Elias, 21. Nikolaos, 22. Kolme esipaimenta ja 23. Kaikkien pyhien ikoni. Näitä ikoneja voitaisiin käyttää myös kirkkolipuissa. Sitä paitsi k.o. ikonit kelpaisivat kotihartausikoneina, joten painos saisi olla vastaavansuuruinen. Kun tällaisten ikonien painattaminen on jokseenkin kallista, niin voidaan ajatella yhteis-tilausta muitten ortodoksisten kirkkojen kanssa. Esim. Länsi-Euroopassa tämäntapaisia ikonikomplekteja varmaankin tarvitaan. Joka tapauksessa painattaminen tulee halvemmaksi kuin sama määrä ikoneja maalattuna.

Eteinen ja kellotapuli

1. Oven yläpuolelle ikoni.
2. Ulko-oven yläpuolelle ikoni.⁴⁷

Tässä suunnitelmassa ei erotella vanhoja ja uusia ikoneja. Kyseinen Leo Kasangon suunnitelma oli lähtökohtana kirkkojen ja rukoushuoneitten sisustussuunnitelmassa. Kansallisarkistossa säilytettävässä kappaleessa on todennäköisesti sihtööri Valdemar Maarvalan merkinnät niiden esineiden kohdalla, jotka otettiin sisustussuunnitelmaan. Jälleenrakennustoimikunnan jaosto, johon kuuluivat Simo Härkönen, Mikael Kasanko ja Valdemar Maarvala, laativat lopullisen sisustussuunnitelman,⁴⁸ joka erityisesti ikonien osalta oli Leo Kasangon ehdotusta suppeampi. Lopullisessa sisustussuunnitelmassa kirkkojen ja rukoushuoneiden ikonien tarpeet oli erotettu toisistaan.

Keväällä 1954 jälleenrakennustoimikunta ja kirkollishallitus hyväksyivät sisustussuunnitelman, josta käy ilmi minimivaatimukset kirkkoihin ja rukoushuoneisiin sijoitettavista ikoneista. Kirkkojen sisustussuunnitelma ikonien osalta oli seuraava:

Uhripöytä

Pieni krusifiksi tai ikoni uhripöydän taakse (Kristuksen rukous Getsemanessa)

Alttarihuone

Suurikokoinen alttaritaulu (Kristus valtaistuimella)

Alttarihuoneen muu kalusto

Alttaripöydän takainen risti (Ristiinnaulitun kuva maalattuna)

⁴⁷ Ylidiakoni Leo Kasanko: Uusissa ortodoksisissa kirkoissa tarvittavat esineet (Rituaalin ja käytännön edellyttämät minimivaatimukset). 540:9 H i. KA.

⁴⁸ Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-60. Fi 1. SOKHA; Mustonen 1980, 66.

Ikonostaasi (kuva 2)

1. Kaksiosainen kuninkaan ovi ja siinä ikonit Neitsyt Marian ilmestys, evankelistat Matteus, Markus, Luukas ja Johannes.
2. Kuninkaan oven yläpuolella ehtoollisen asettamisen ikoni.
3. Alimpaan riviin kuninkaan ovesta oikealle
  - a. Kristuksen ikoni
  - b. Tempelin nimikkoikoni
  - c. Sivuovi, jossa ylienkehi Mikael tai arkkidiakoni Stefanoksen ikoni
4. Vastaavasti kuninkaan ovesta vasemmalle
  - a. Neitsyt Marian ikoni
  - b. Nimikkopyhän ikoni
  - c. Sivuovi, jossa ylienkehi Gabriel tai arkkidiakoni Laurentioksen ikoni

Kirkkosalin ikonit

Kookas krusifiksi

Hautakuva⁴⁹

Rukoushuoneiden ikonit sisustussuunnitelman mukaan:

Alttarihuone

Suurikokoinen alttaritaulu (Kristus valtaistuimella)

Alttarihuoneen muu kalustus

Alttaripöydän takainen risti

Ikonostaasi (ei tule)

Kristuksen ikoni

Neitsyt Marian ikoni

Kirkkosalin ikonit

Kookas krusifiksi⁵⁰

Leo Kasangon sisustussuunnitelmassa ikonien minimimääräksi tuli 70-80 kappaletta yhtä kirkkoa kohden. Tähän määrään tosin sisältyi kaikki kirkossa tarvittavat ikonit. Jälleenrakennustoimikunnan ohjeeksi hyväksymässä sisustussuunnitelmassa ikonien lukumäärä oli huomattavasti pienempi. Siinä yhtä kirkkoa varten katsottiin tarvittavan yksikerroksisen ikonostaasin ikonit, krusifiksi ja hautakuva. Rukoushuoneisiin tarpeelliseksi katsottu määrä oli kolme ikonia ja krusifiksi. Valitettavana Leo Kasanko piti sitä, ettei kirkkojen sisustussuunnitelmaan sisällytetty suurten juhlien ikoneita, koska ne oli katsottava rituaalin kannal-

⁴⁹ Jälleenrakennustoimikunnan kirje kirkollishallitukselle 22.4.1954. Fi 1. SOKHA; Mustonen 1980, 115-117.

⁵⁰ Jälleenrakennustoimikunnan kirje kirkollishallitukselle 22.4.1954. Fi 1. SOKHA; Mustonen 1980, 115-117.

ta välttämättömiksi.⁵¹ Käytännössä kirkkojen uusien ikonien lukumääräksi tuli sisustussuunnitelmassa mainitut 12-13 ikonia, riippuen siitä, maalattiinko kirkkoon uhripöydän takainen ikoni vai ei. Rukoushuoneiden kohdalla tilanne vaihteli enemmän. Joihinkin rukoushuoneisiin (esim. Valkeakoski ja Kuivajärvi) rakennettiin ikonostaasi ja maalattiin enemmän ikoneja, lähinnä seurakuntien oman aktiivisuuden johdosta. Muutoin rukoushuoneiden uusien ikonien lukumääräksi vakiintui 5 kappaletta, vaikka sisustussuunnitelmaan niitä oli sisällytetty vain kolme.

2.2 Sisustussuunnitelman ikonien ikonografiasta

Alttarihuoneen ikonien osalta sisustussuunnitelmaan sisällytettiin alttaritaulu. Tämä nimitys on sikäli mielenkiintoinen, että ”alttaritaulu” ei kuulu ortodoksisen kirkon perinteiseen terminologiaan, vaan se liitetään ennemminkin läntiseen kristilliseen kuvatradiitioon.⁵² Ortodoksisen kirkon alttarihuoneen itäpäädyssä korkean paikan yläpuolella perinteisesti sijaitsee alttari-ikoni, joka yleensä kuvaa Kristusta, vaikka arkkimandriitta Arsenin mukaan teologisesti oikeampi olisi Jumalansynnyttäjän kuvaus.⁵³ Artikkelissaan vuonna 1953 Leo Kasanko puolestaan totesi, että alttaritaulun pitäisi olla Herran Sebaotin, Kristuksen tai Pyhän Kolminaisuuden ikoni, koska pyhän ehtoollisen sakramentti toimitetaan alttaripöydällä. Kasangon mukaan Kristus valtaistuimella – ikoni on parhaiten tarkoitukseen soveltuva kuvatyyppe, jota tällä paikalla käytetään eniten. Esimerkkikuvana tästä artikkelissa on kuitenkin esitetty Viktor Vasnetsovin 1800-luvun loppupuolella tekemä Kiovan Pyhän Vladimirin katedraalin alttarin seinämaalauk, jossa Kristus jakaa ehtoollista apostoleille. Kuvatekstissä sen mainitaan olevan tyyppillinen ”alttaritaulu”.⁵⁴ Myöskin alttaritaulun aiheen nimitykseen, Kristus valtaistuimella, sisältyy epämääräisyyttä. Nimityksellä tarkoitetaan Kristuksen ikonityyppiä Kristus Kaikkivaltias, jossa hänet on kuvattu istumassa valtaistuimella inkarnoituneessa hahmossa. Kristuksen oikea käsi on kuvatyypissä kohotettu siunausasentoon ja vasemmassa kädessä on avoin tai suljettu evankeliumikirja. Kyseinen kuvatyyppe kehittyi jo varhaiskristillisessä taiteessa, ja siitä on syntynyt monia poikkeavia muunnelmia.⁵⁵ Perinteinen ortodoksinen ikonografia ei siis tunne Kristus valtaistuimella –nimitystä, vaan se on erästä Kristus Kaikkivaltias –

⁵¹ Mustonen 1980, 66.

⁵² Belting 1994, 21. Myöhempi tutkimus on osoittanut, että läntinen alttaritaulu on kehittynyt itäisen ikonin pohjalta. Belting 1994, 21, 203, 349-408.

⁵³ Arseni 1999, 21.

⁵⁴ L.K. [Kasanko] 1953, 228-230.

⁵⁵ Arseni 1995, 97; Sasaki – Takala 1980, 82.

ikonityyppiä kuvaileva termi. Käytännössä lienee ollut selkeämpää käyttää Kristus valtaistuimella –nimitystä erotukseksi muista Kristus Kaikkivaltias –ikonityypeistä. Toisaalta eräänä syynä nimitysten epämääräisyyteen voi olla suomenkielisen ortodoksisen sanaston täsmentymättömyys. Sama koskee todennäköisesti myös nimitystä ”krusifiksi”, joka on ensisijaisesti roomalaiskatolinen nimitys Ristiinnaulitun kuvaukselle.

Leo Kasangon ehdotusta alttarihuoneen ikoneista karsittiin huomattavasti siitä huolimatta, että laatimassaan luettelossa hän perusteli alttarien ikonien tarvetta uskonnollisella vertauskuvallisuudella. Hän kirjoitti: ”Ikoniaiheitten valinnassa on koetettu noudattaa alttarihuoneen symbolista merkitystä, jonka mukaan alttarihuone on taivas, taivaallinen Jerusalemi, jossa sijaitsee Kristuksen valtaistuin. Sen ympärillä ovat Kristuksen läheisimmät työntekijät ja taivaan valtakunnan rakentajat. Enkelien kuvat, jotka kuuluisivat myös alttarissa olevien ikonien ryhmään (Huom. ’Nyt taivasten voimat kanssamme näkymättömästi palvelevat’) on säästäväisyyssyistä jätetty pois. P. Esipaimene[t] kuuluvat taivaallise[n] seurakuntaan, jotka jatkuvasti ovat maallisen seurakunnan kanssa ja erikoisesti jumalallisen liturgian aikana.”⁵⁶ Tämän selvityksen kohdalle on jälleenrakennustoimikunnan muistiinpanoissa merkitty kysymysmerkki. Selvitys on mielenkiintoinen, koska siitä voi päätellä, että sisustussuunnitelmaa laadittaessa tiedettiin ortodoksisen pyhäkön kuvaohjelman yhteys sen teologiseen puoleen. Kasangon artikkelissa *Aamun Koitossa* vuonna 1953 käsiteltiin kirkon sisustamista nimenomaan sen uskonnollisen symboliikan pohjalta.⁵⁷ Tavoitteena oli siis sisustaa kirkot tradition mukaan, perinteistä kuvaohjelmaa noudattaen.⁵⁸ Leo Kasanko oli perehtynyt ortodoksiseen jumalanpalvelusperinteeseen ja hän tutki luostarien ja seurakuntien historiaa sekä ikonitaidetta. Tähän hänellä oli hyvät mahdollisuudet venäjän ja saksan kieltä taitavana.⁵⁹ Nämä seikat viittaavat myös siihen, että hän oli tutustunut vuonna 1952 julkaistuun L. Ouspenskyn ja W. Losskyn teokseen *Der Sinn der Ikonen*. Kyseisessä teoksessa kerrotaan kirkkorakennuksen osien symboliikasta hyvin samantapaisesti kuin Kasangon selityksessä.⁶⁰ On kuitenkin selvää, etteivät hänen tietonsa olleet pelkästään Ouspenskytä lähtöisin, vaan että hän oli omaksunut tietoja ortodoksisesta ikonografiasta ja kirkkorakennuksen vertauskuvallisuudesta jo aiemmin.

⁵⁶ Ylidiakoni Leo Kasanko: Uusissa ortodoksisissa kirkoissa tarvittavat esineet (Rituaalin ja käytännön edellyttämät minimivaatimukset). 540:9 H 1.KA.

⁵⁷ L.K. [Kasanko] 1953, 228-230.

⁵⁸ Ortodoksisen tempelin kuvaohjelmasta ja sen liturgisesta vertauskuvallisuudesta ks. Belting 1994, 170-183.

⁵⁹ Piironen 1991, 56.

⁶⁰ Ouspensky – Lossky 1994, 59-60.

Sama koskee myös Kasangon ehdotusta ikonostaasiksi.⁶¹ Se on hyvin yhdenmukainen Ouspenskyn esittämän ikonostaasin rakenteen kanssa. Ortodoksisen kirkon kuvaohjelmassa ikonostaasilla on keskeinen asema ja se korostui myös jälleenrakennuspyhäköiden sisustussuunnitelmassa. Kasangon ehdotus käsitti kolmikerroksisen ikonostaasin rakentamisen, jolloin siihen olisi sijoitettu alimpaan kerrokseen kolmen oven lisäksi ns. paikallisrivistö, keskellä olevan pyhän portin yläpuolelle ehtoollisen asettamisen ikoni, toiseen kerrokseen juhlaikonien rivistö (välirivi) ja kolmanteen kerrokseen deisis-ryhmä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana on alimman rivin Kristuksen ikonin oikealla puolella oleva ”tempppelin nimikkoikoni” ja sitä vastaavalla paikalla Neitsyt Marian ikonin vasemmalla puolella oleva ”joku samanaiheinen ikoni kuin nimikkopyhän ikoni” sekä näitten poikkeuksellinen sijoittaminen ennen eteläistä ja pohjoista sivuovea. Hyväksytyssä sisustussuunnitelmassa nämä ikonit on lueteltu Kasangon mainitsemassa järjestyksessä, mutta toteutuneissa ikonostaaseissa niiden paikka on vaihdettu sivuovien kanssa. Kasangon suunnitelman deisis-ryhmä ja juhlaikonien rivistö jätettiin suunnitelman ulkopuolelle. Näin ollen seurakunnan valittavaksi jäi kaksi aihetta. Toinen oli nimikkoikoni, jolla tarkoitetaan pyhää henkilöä tai kristillisen pelastushistorian tapahtumaa, jonka muistolle kirkko on vihitty, ja toinen oli sitä vastaavalla paikalla ikonostaasin toisella laidalla oleva ikoni. Kirkkojen nimikkoikoni määräytyi kirkon pyhityksen myötä, sen sijaan mainittu samanaiheinen ikoni nimikkopyhän ikonin kanssa herätti kysymyksiä seurakunnissa. Esimerkiksi Mikkelin seurakunta kritisoi kirjeessään jälleenrakennustoimikunnan esitystä: ”Ortodoksinen kirkko ei tunne eri käsitteinä ’nimikkopyhän’ ja ’Tempppelin nimikkoikonia’, vielä vähemmän ’nimikkoikoneja’. Kussakin ortodoksisessa temppelissä on vain yksi nimikkoikoni, jonka aiheen määrää ko. temppelin nimi (ts. minkä kunniaksi temppeli on pystytetty) ja jonka paikka on myös tarkoin määrätty oikeanpuoleisimmaksi ikoniksi ikonostaasissa (kirkosta katsoen).”⁶²

On myöskin merkillepantavaa, ettei sisustussuunnitelmassa tarkemmin määriteltä Kristuksen tai Jumalanäidin ikonien kuvatyyppejä. Samoin yksittäisten hahmojen esittämiseen joko puoli- tai kokovartalokuvina ei puututtu. Myöskin kuninkaan ovien yllä oleva Ehtoollisen asettamisen ikoni on mielenkiintoinen sikäli, että tällä tarkoitettiin Suuren torstain ikonia, jossa on kuvattu aihe ”Viimeinen ehtoollinen”. Suomen alueen kirkkojen ikonostaaseissa, jotka pääsääntöisesti pohjautuvat akateemiseen taiteeseen,⁶³ tässä onkin yleensä kuvat-

⁶¹ Vrt. Ouspensky – Lossky 1994, 59-68; Tsernych-Pätt 1979, 359-362. Jälkimmäinen on kirjoitettu Ouspenskyn ja Losskyn *Der Sinn der Ikonen* –teoksen vuoden 1952 painoksen pohjalta.

⁶² Mikkelin ortodoksisen seurakunnan jälleenrakennuslautakunnan kirje 13.7.1957 nro 674 jälleenrakennustoitomikunnalle. 540:9 Eb 6. KA.

⁶³ Hanka 2001, 119; Hanka 1994, 35.

tu kyseinen aihe, vieläpä Leonardo da Vincin esikuvan mukaan toteutettuna.⁶⁴ Perinteisen ikonografian mukaan tälle paikalle kuitenkin tulisi kuvata aihe ”Apostolien ehtoollinen”, jossa Kristus jakaa ehtoollisleivän ja –viinin kahdelta puolelta luokseen tuleville apostoleille.⁶⁵

3. IKONIONGELMA JA SEN RATKAISUPYRKIMYKSIÄ

3.1 Uusien ikonien puute

Kirkollishallituksen ja jälleenrakennustoimikunnan yhteisessä kokouksessa 4.10.1954 Simo Härkönen totesi, että tarvittavien uusien ikonien määrä on noin 200 kpl.⁶⁶ Kun jälleenrakennustoimikunta oli päättänyt sisustussuunnitelmassaan kirkoissa ja rukoushuoneissa tarvittavista ikoneista ja Leo Kasanko oli laatinut vanhojen ikonien jakelusuunnitelman, selkiintyi myös uusien ikonien tarve. Leo Kasangon laatimassa luettelossa puuttuvien ikonien kokonaismääräksi oli laskettu 399 kappaletta.⁶⁷ Tähän luetteloon kuuluivat myös krusifiksit, alttaripöydän takaiset ristit, uhripöydän takaiset krusifiksit tai ikonit sekä kirkkoihin tarkoitetut suurten juhlien ja pääsiäisen ikonit. Kun tästä luettelosta poistetaan suurten juhlien ja pääsiäisen ikonit, jotka jätettiin sisustussuunnitelman ulkopuolelle, saadaan tarkempi ikonitarvetta vastaava luku, eli 348.

Kirkkojen ikonostaasien ikonit oli luokiteltu kolmeen ryhmään, joista ehtoollisen ikoneita puuttui 5 kpl, suuria ikoneita puuttui 53 kpl ja pieniä ikoneita puuttui 48 kpl. Tämän lisäksi alttaritauluja tarvittiin yhteentoista kirkkoon. Uhripöydän takaisia ikoneita puuttui 9 kpl, samoin kirkkosaliin tarkoitettuja isokokoisia krusifikseja. Altтарin takaisia ristejä puuttui kirkkojen osalta 3 kpl. Rukoushuoneiden kohdalla ikoneita ei eritelty tarkemmin, vaan puuttuvien ikonien määräksi mainittiin 128 kpl. Krusifikseja todettiin rukoushuoneista puuttuvan 40 kappaletta ja altтарin takaisia ristejä 42 kappaletta.⁶⁸ Tämäkään jaottelu ei vastaa lopullista uusien ikonien määrää, koska sisustussuunnitelmassa mainittuja suurikokoisia kru-

⁶⁴ Ko. aihe on mm. Helsingin Uspenskin katedraalin ja Kuopion Pyhän Nikolaoksen katedraalin ikonostaaseissa.

⁶⁵ Arseni 1999, 37; Jälleenrakennuskauden ikoneista aihe on kuvattu ainoastaan Valkeakosken Pyhän Nikolaoksen rukoushuoneen ikonostaasiin (kuva 15).

⁶⁶ Kirkollishallituksen ja jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 4.10.1954 § 4. Fi 1 1954. SOKHA.

⁶⁷ Leo Kasangon ikonien jakeluehdotus: Luettelo III, Puuttuvat ikonit. 540:9 H 1. KA.

⁶⁸ Sama; Tapio Mustosen esittämässä taulukossa on rukoushuoneiden tarvitsemien krusifiksien määräksi ilmoitettu virheellisesti 49 numeron 40 sijaan. Mustonen 1980, 72.

sifikseja maalattiin rukoushuoneisiin ainoastaan alkuvaiheessa, ja toisaalta rukoushuoneisiin maalattiin pääsääntöisesti viisi uutta ikonia sisustussuunnitelmassa mainitun kolmen kappaleen sijaan (vrt. kuvat 23 ja 24). Joissakin tapauksissa rukoushuoneiden ikonien määrä oli tästäkin suurempi. Sisustussuunnitelman ja toteutuneen maalaustyön poikkeavuuksista huolimatta Leo Kasangon arvio puuttuvista ikoneista osoittautui kutakuinkin oikeaksi, kun lukua verrataan kartoitukseni tuloksena tulleeseen jälleenrakennuskauden ikonien lukumäärään (341 kpl). Ottaen huomioon, että joitakin töitä on saattanut jäädä kartoitukseni ulkopuolelle, voidaan kuitenkin todeta, että jälleenrakennuskaudella maalattiin noin 350 uutta ikonia kirkkoja ja rukoushuoneita varten.⁶⁹

3.2 Ikonimaalarin etsintää Suomesta ja ulkomailta

Simo Härkönen oli loppuvuodesta 1954 käynyt neuvotteluja ikonijäljennöksiä maalauttamisesta Suomen Taideakatemiaan kanssa. Tämän johdosta Leo Kasanko lähetti Taideakatemiaan malleiksi kuusi ikonia ja kaksi ikonin riisaa. Kirjeessään hän pahoitteli sitä, ettei kirkkokunnan varastossa ollut sillä hetkellä pientä kokoa olevia ikoneja ilman riisaa. Hän kuitenkin toteusi, ettei tällä ollut juuri merkitystä, sillä vartalon ja vaatetuksen sommittelussa oppilailta oli vapaat kädet. Irrallisia riisoja hän lähetti siksi, että kirkkokunnan varastossa oli enemmänkin tällaisia riisoja, joihin pitäisi maalata puuttuvat ikonit.⁷⁰ Kaikki Taideakatemiaan lähetetyt ikonit olivat valamolaisia vuosisadan vaihteen öljyväritöitä.⁷¹ Kirjeeseen Kasanko oli liittännyt ohjeita ikonien kirjoituksista ja niiden merkityksestä. Kristuksen monogrammi tuli kirjoittaa hänen mukaansa Kristuksen pään molemmin puolin muotoon $\tilde{\Gamma}\tilde{\Sigma}$. Kristuksen ikoneihin liittyen hän kertoi vielä Kristuksen eri ikonityyppisiin liittyvistä otsikkokirjoituksista. Niin ikään Neitsyt Marian ikonien monogrammi oli ilmoitettu muodossa $\tilde{M}\tilde{P}\tilde{\Omega}\tilde{V}$. Kirjeeseen on todennäköisesti lisätty käsin oikeampi, kreikkalaisiin kirjaimiin perustuva muoto $\tilde{M}\tilde{P}\tilde{\Omega}\tilde{V}$. Hän selitti Kristuksen sädekehään kuuluvien kreikankielisten kirjainten $\tilde{W}$ (omega), $\tilde{O}$ (omikron) ja $\tilde{H}$ (ny) merkityksen viittaavan Raamatun kohtaan 2. Moos. 3:14. Kirjaimet tuli sijoittaa ”Kristuksen päästä lähteviin säteiden pintoihin (3 sädettä). Säteet eroitetaan glorian pinnasta vii-

⁶⁹ Leo Kasangon ikonien jakeluehdotus: Luettelo III, Puuttuvat ikonit. 540:9 H 1. KA; Vrt. Liite 2.

⁷⁰ Leo Kasangon kirje Suomen Taideakatemiaan koulun rehtorille 4.11.1954 nro 439. Fc 6 1954. SOAPKA.

⁷¹ Kotkavaara 1986, 85. ÅÅ.

voilla, joita useimmiten on 9 (yhdeksän hyvettä).⁷² Tällä hän todennäköisesti tarkoitti Kristuksen sädekehään kuvattavaa kaksoisristiaihetta.

Taideakatemiasta ei tullut kuitenkaan yhtään työtä, joka olisi esittänyt Kristusta tai Jumalanäitiä. Jo vuoden 1954 lopulla Taideakatemiasta toimitettiin kahdeksan maalausta, jotka oli tehty Kasangon lähettämien mallien mukaan. Kaikki maalaukset esittivät miespuolisia pyhiä. Nämä työt olivat O. Haaralan *apostoli Pietari* (kuva 3) ja *apostoli Paavali* (kuva 4), Maria Kallion *apostoli Pietari* (kuva 5), H. Karttusen *miespyhä* (kuva 6), Lasse Korhosen *apostoli Pietari* (kuva 7) ja *apostoli Paavali* (kuva 8) sekä E. Sarkkisen *Johannes Kastaja* (kuva 9) ja *ylidiakoni Stefanos* (kuva 10). Kaikki työt on tehty öljyväreillä ja ne ovat signeeraamattomia, mutta tekijöiden nimet on kuitenkin kirjoitettu teosten taakse kiilakehyksiin.⁷³ Näiden töiden mukana oli signeeraamaton *Kazanin Jumalanäidin* ikonityyppin mukaan tehty öljyvärimaalaus (kuva 11). Työ ei ole Taideakatemian oppilaiden tekemä, vaan sen tekijä on suurella todennäköisyydellä taiteilija Aimo Ronkanen.⁷⁴ Taiteilija Ronkanen lienee kuullut tulevasta ikonien maalaustyöstä maalatessaan arkkipiispa Hermanin muotokuvan, joka valmistui vuonna 1953.

Kokouksessaan 5.2.1955 jälleenrakennustoimikunta tutustui näihin Taideakatemian oppilaiden maalaamiin töihin ja Aimo Ronkasan mallityöhön. Tilaisuudessa asiantuntijana läsnä ollut pastori Aari Surakka totesi mielipiteenään, etteivät esillä olleet työt olleet ikoneja eikä niitä sen vuoksi voinut käyttää. Taiteilija Ronkasan maalaamaa taulua Surakka piti puutteista huolimatta taideopiskelijoiden maalauksia parempana, ja mikäli hän olisi valmis noudattamaan ohjeita, niin häntä voitaisiin mahdollisesti ajatella ikonien maalariksi. Ensimmäisistä Surakka kuitenkin suositteli työn osoittamista taiteilija Martha Neiglick-Platonoffille. Rovasti Mikael Kasanko oli Surakan kanssa samaa mieltä Taideakatemian oppilastöistä, ja yhtyi Surakan suositukseen käyttää taiteilija Neiglick-Platonoffia ikonimaalarina. Keskustelun päätyttyä todettiin, etteivät Taideakatemian työnäytteet tyydyttäneet toimikuntaa. Nämä maalaukset päätettiin lunastaa 50 000 mk:n yhteishintaan. Taiteilija Ronkasan työ päätettiin lunastaa 10 000 markalla. Todettiin myös, että häntä voidaan pitää mahdollisena

⁷² Leo Kasangon kirje Suomen Taideakatemian koulun rehtorille 4.11.1954 nro 439. Fc 6 1954. SOAPKA. Ikonien kirjoituksista ja em. monogrammeista ks. Siilin 2001, 86-87; Arseni 1995, 94.

⁷³ Maalaukset sijaitsivat Kuopiossa Ajurinkadulla Kirkkokunnan kirkollisten esineiden varastossa 13.7.2001. Niitä ei ole kuitenkaan merkitty varaston kalustoluetteloon. Kirkkokunnan kirkollisesineiden varaston kalustoluettelot I-II. SOAPK; Kotkavaara 1986, 85-86 ja kuvat 28-35. ÅÅ.

⁷⁴ Jälleenrakennustoimikunnan pöytäkirja 5.2.1955 § 2. 540:9 Ca 1. KA. Mustonen ja tätä seuraten Kotkavaara ovat attribuoineet maalauksen taiteilija Veikko Marttiselle jälleenrakennustoimikunnan vuoden 1955 vuosikerromuksen perusteella, jossa mainitaan, että toimikunta on käyttänyt taiteilijana Veikko Marttista. Mustonen 1980, 75; Kotkavaara 1986, 85, kuva 36. ÅÅ. Työ poikkeaa kuitenkin huomattavasti Veikko Marttisen maalamista ikoneista, ja nähdäkseni edellä mainittu jälleenrakennustoimikunnan pöytäkirja varmistaa sen tekijäksi Aimo Ronkasan.

ikonimaalarina, samoin kun asiasta tulnaisiin neuvottelemaan taideopiskelija Lasse Korhosen kanssa. Edelleen päätettiin pyytää rouva Neiglick-Platonoffilta työnäyte.⁷⁵

Myöskin Sergei Rumbin⁷⁶ ilmoittautui maalariehdokkaaksi. Hänen kirjeestään Valdemar Maarvalle käy ilmi, että he olivat keskustelleet asiasta aiemmin. Rumbin esitti, että hän voisi siirtyä 50 000 mk:n kuukausipalkalla maalaamaan tarvittavia ikoneita. Perusteena tälle hän totesi, että ikonien maalaaminen on hyvin vaativaa työtä, jota ei voi tehdä sivutyönä. Rumbin ei todennäköisesti tehnyt mallityötä jälleenrakennustoimikunnalle, mutta kirjeeseen on kirjoitettu lisätietona, että taulu on nähtävänä johtaja Veli-Pekka Rekosen asunnossa Helsingissä.⁷⁷ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen esityslistalla 5.6.1954 mainittiin käsiteltäväksi taiteilija Rumbinin Jyväskylän kirkon ikonien maalaamista koskeva asia,⁷⁸ mutta kokouksessa asiaa ei käsitelty. Jyväskylän ikonien maalauttamisen osalta päätettiin, että määrärahan puitteissa seurakunta saa maalauttaa ikonit parhaaksi katsomallaan taiteilijalla.⁷⁹

Niin ikään arkkipiispa Herman⁸⁰ (1878-1961) osallistui ikonimaalarin etsintään. Joulukuussa 1954 hän kirjoitti Konstantinopolin ekumeeniseen patriarkaattiin⁸¹ kertoen lyhyesti kirkkokunnan jälleenrakentamisesta. Kirjeessään hän totesi, että etenkin ikonien, joita yhteensä tarvitaan noin 400 kappaletta, saanti on perin vaikeaa. Kotimaisilta taiteilijoilta tilatut mallityöt, joilla arkkipiispa lienee tarkoittanut lähinnä Taideakatemiaan oppilaiden maalauksia, eivät olleet tyydyttäneet tilaajia tekotapansa eikä tyylinsäkään puolesta. Tämän johdosta arkkipiispa tiedusteli, olisiko mahdollista lähettää sellaista taiteilijamunkkia kirkkokunnan palvelukseen, joka pystyisi jäljentämään minkä tyylisiä ikoneja tahansa. Arkkipiispa Herman esitti, että tällainen taiteilijamunkki voisi olla kirkkokunnan palveluksessa esimerkiksi kaksi vuotta, ja että olisi toivottavaa, että hän osaisi puhua joko venäjää tai saksaa. Edelleen hän esitti toivomuksen, että mikäli patriarkaatin alaisissa luostareissa ei tällaista taiteilijamunkkia ole, patriarkka Athenagoras siirtäisi asian Ateenan arkkipiispa Spiridonille. Kirjeen lopussa arkkipiispa Herman vielä mainitsee, että taiteilija-kysymys on kiireellinen, koska valmiina on

⁷⁵ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 5.2.1955 § 2. 540:9 Ca 1. KA.

⁷⁶ Sergei Rumbin työskenteli 1930-luvulla Valamon luostarin taidemaalarin verstaassa taidemaalarioppilana. Verstasta johti munkkidiakoni Dosifei. Rumbin tunnettiin nimellä ”pikku-Sergei”. Valamosta hänet lähetettiin Iivo Palokosken kanssa jatkamaan taideopintoja Helsinkiin Taideakatemiaan. Nämä opinnot kuitenkin keskeytyivät. Karpov 1985, 160, 169, 164, 192, 195-196, 267-268.

⁷⁷ Sergei Rumbinin kirje V. Maarvalle 19.5.1954. 540:9 Ec 1. KA. Syy miksi Kotkavaara ei ole löytänyt em. kirjettä, on se, että Mustonen ilmoittaa väärän lähteen. Ks. Kotkavaara 1986, 143 viite V 3. 2. ÅÅ; Mustonen 1980, 75.

⁷⁸ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen esityslista 5.6.1954. 540:9 Ca 1. KA.

⁷⁹ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 5.6.1954 § 11. 540:9 Ca 1. KA.

⁸⁰ Arkkipiispa Hermanista ks. Loima 1999, 181-215; Piironen 1991, 9-17; Purmonen 1986.

⁸¹ Suomen ortodoksinen arkkipiispakunta siirtyi vuonna 1923 Tomos-asiakirjan nojalla autonomisena kirkkokuntana Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen. Johannes 1979, 160-163.

jo yksi kirkko ja muutama rukoushuone, joihin pitäisi saada tarvittavat ikonit.⁸² Ekumeenisesta patriarkaatista saapui varsin pian myönteinen vastaus. Patriarkka ilmoitti, että he pyrkivät löytämään sopivan henkilön arkkipiispan toivomuksen mukaan.⁸³

Uutinen, jonka mukaan Suomen ortodoksinen kirkko tarvitsee bysanttilaiseen taiteeseen erikoistuneita taiteilijoita koristamaan joitakin kirkkoja Suomessa, julkaistiin Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan Apostolos Andréas –lehdessä. Maaliskuussa 1955 arkkipiispa Herman vastaanotti kirjeen professori Phoebus Anatoléakselta, jossa hän tarjoutui ikonien maalaajaksi. Hän kertoi olevansa konstantinopolinkreikkalainen ja opiskelleensa Ateenassa erikoistuen bysanttilaiseen ikonografiaan. Hän esitteli itsensä kirjailijana ja taidemaalarina, joka on erikoistunut pyhiin kuviin. Tämän lisäksi hän mainitsi kuuluvansa Kreikan Ateenan kirjailijaliittoon. Kirjeen kirjoittamisen aikana hän oleskeli Beirutissa, jossa valmisteli useita töitä Kyproksen ja Libanonin kirkkoihin. Tiedusteltuaan tarkemmin vaadittujen töiden laatua hän ilmoitti, että jos tarvitaan irrallisia ikoneja, hän voisi valmistaa ne helposti Beirutissa tai Ateenassa ja lähettää työt sitten Suomeen.⁸⁴ Tämä työtarjous ei johtanut mihinkään toimenpiteisiin.

Kreikan yhteydet eivät kuitenkaan loppuneet tähän. Heikki Kirkinen oli vuonna 1956 tutkimusmatkalla Konstantinopolin ekumeenisessa patriarkaatissa, Athos-vuorella, Tesalonikissa ja Ateenassa. Ateenassa ollessaan hän tapasi ikonimaalari Fotios Kontogloun ja tutustui hänen maalauksiinsa, joiden bysanttilainen tyyli ja korkea taso tekivät häneen vahvan vaikutuksen. Keskusteltuaan hänen ja eräiden muiden kanssa siitä, miten Suomeen saataisiin ikonitaiteen perinnettä, Kontoglou ilmoitti olevansa valmis kouluttamaan suomalaista nuorta ikonimaalaria, mikäli hän voisi saapua Ateenaan. Kirkinen kävi myös ikonityöpajassa ja -kaupassa tutustumassa tarjolla oleviin ikoneihin, joiden taso oli hänen mielestään hyvin vaihteleva.⁸⁵ Näiden yhteyksien johdosta hän lähetti kirjeen Ortodoksiselle kirkollishallitukselle, jossa Kontogloun lisäksi mainitsee Kontogloun oppilaan, ikonimaalari Jean Papadelliksen ja ikonimaalari Theodosios Monakhoksen nimet varteenotettavina ikonimaalareina. Athos-vuorella hänen mukaansa ehkä parasta bysanttilaista tyyliä edusti ikonikoulu Adelphi Josaphaioi Kariesin luostarissa. Kaikki hänen mainitsemansa ikonimaalarit olivat halukkaita toimittamaan ikoneita, ja kirjeeseen on sisällytetty myös eri kokoisten ja eri aiheisten ikonien hintapyyntöjä. Kirkinen kirjoitti, ettei Kreikassa toiminut varsinaista ikonimaalauksen oppilai-

⁸² Arkkipiispa Hermanin kirje patriarkka Athenagoraalle 17.12.1954 nro 538. Fa 9 1954. SOAPKA; Kotkavaara 1986, 83. ÅA; Mustonen 1980, 75; Seppälä 1979, 380-381.

⁸³ Patriarkka Athenagoraan kirje arkkipiispa Hermanille 28.12.1954. Fa 9 1955. SOAPKA.

⁸⁴ Phoebus Anatoléaksen kirje arkkipiispa Hermanille 28.2.1955. Fc 1 1955. SOAPKA.

⁸⁵ Heikki Kirkinen kirje Katariina Roivakselle 29.3.2001.

tosta, vaan maalarit opettivat henkilökohtaisesti oppilaitaan. Mielenkiintoisena yksityiskohtana hän mainitsi, että mikäli Suomesta halutaan pyytää Ekumeeniselta Patriarkaatilta stipendiä opiskelijan lähettämiseksi Kreikkaan, se on luvattu pyydetessä antaa. Tässä yhteydessä Kirkinen suositteli opiskelijan lähettämistä taiteilija Kontogloun oppilaaksi.⁸⁶ Kirje toimitettiin jälleenrakennustoimikunnalle, joka käsitteli asiaa kokouksessaan kesäkuussa 1957.⁸⁷ Asia pantiin pöydälle ja päätettiin ottaa selvää virallisesta valuutan kurssista, koska hintapyynnöt oli ilmoitettu dollareina ja drakhmoina.⁸⁸ Käytännössä asian käsittely näyttää päättyneen tähän. Kirkinen ei saanut mitään tietoa siitä, aiheuttiko hänen kirjeensä kirkollishallituksessa mitään toimenpiteitä.⁸⁹

Jo huhtikuussa 1953 pastori Erkki Piironen lähetti kirkollishallitukselle kirjeen, jossa kertoi vierailustaan Pariisissa professori Leo Zanderin luona. Zander oli vierailut aikaisemmin Suomessa Ortodoksisten Nuorten Liiton vieraana. Keskusteluissaan Piironen kanssa hän oli maininnut Suomen ortodoksisessa kirkossa havaitsemastaan puutteesta, nimittäin heikkotasoisista ikoneista. Hän pyysi Piirista välittämään Suomen ortodoksisen kirkon johdolle ehdotuksensa, että ikoneita tilattaisiin ikonimaalari G. Morozovilta⁹⁰ (1900-1993) Ranskasta. Piironen tutustui taiteilija Morozoviin ja hänen töihinsä ja vakuuttui hänen taidoistaan. Professori Zander korosti erityisesti hänen taitoaan perinteellisen ortodoksisen ikonimaalaustyylin tuntijana. Morozov ilmoitti, että hänet on mahdollista kutsua maalaustyöhön Suomeen, jossa hän voisi työskennellä luostarissa vaatimatonta asuntoa ja ylöspitoa sekä 60 000 frangin kuukausipalkkaa vastaan. Myöskin tilaustöiden maalaaminen Ranskasta käsin oli mahdollista. Hän myös ilmoitti ottavansa oppilaita, jos sellaisia ilmaantuisi. Samassa yhteydessä hän myös totesi, että parasta olisi mikäli hän voisi suorittaa työnsä yhteistoiminnassa kirkkoja rakennuttavien arkkitehtien kanssa, koska näin kokonaisvaikutelmasta tulisi parempi. Piironen toimitti kirjeen mukana kuusi ottamaansa valokuvaa ja ehdotti, että niistä pyydetäisiin lausunto professori Lars Petterssonilta.⁹¹ Piironen kirje toimitettiin jälleenrakennustoimikunnalle⁹², joka käsitteli sitä kokouksessaan 10.6.1953. Tällöin Simo Härkönen kertoi matkustavansa Pariisiin, ja häntä pyydettiin samalla neuvottelemaan asiasta G. Morozovin kanssa.⁹³

⁸⁶ Heikki Kirkisen kirje Ortodoksiselle kirkollishallitukselle 10.11.1956. 540:9 Ea 1. KA.

⁸⁷ Ortodoksisen kirkollishallituksen kirje jälleenrakennustoimikunnalle 12.11.1956 nro 2498. 540:9 Ea 1. KA.

⁸⁸ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 24.6.1957 § 6. 540:9 Ca 2. KA.

⁸⁹ Heikki Kirkisen kirje Katariina Roivakselle 29.3.2001.

⁹⁰ G.V. Morozovista ks. Kotkavaara 1999, 4, 281-282, 298-303.

⁹¹ Erkki Piironen kirje Kr. kat. Kirkollishallitukselle 30.4.1953. 540:9 H 1. KA.

⁹² Kirkollishallituksen kirje jälleenrakennustoimikunnalle 19.5.1953. Fi 1 1953. SOKHA.

⁹³ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 10.6.1953 § 8. 540:9 Ca 1. KA.

Jälleenrakennustoimikunnan ikonien hankintaa hoitavan jaoston kokouksessa 19.9.1953 Härkönen selosti Pariisissa käymiään neuvotteluja taiteilija G. Morozovin kanssa. Kokouksessa palattiin Piironen kirjeeseen ja keskusteltiin siitä, mikä määrä kustannuksista kuului toimikunnan kustannettavaksi ja mikä oli kirkkojen ja rukoushuoneiden ikonien minimimäärä. Mikael Kasanko selosti ikonostaasin kuuluvan välttämättömästi ortodoksisen kirkon luonteeseen ja keskustelussa todettiin, että ikonostaasi olisi ehdottomasti varustettava ikoneilla. Kokouksessa tarkasteltiin myös taiteilija Morozovin toimittamaa ikonostaasipiirrosta (kuva 12).⁹⁴ Tätä ikonostaasiluonnosta ei mainittu Piironen kirjeessä, joten todennäköisesti Morozov oli luovuttanut sen Simo Härköselä Pariisissa. Vaikka pöytäkirjassa todettiin luonnoksen olevan Morozovin laatima, käy siinä oikeassa alakulmassa olevista nimikirjaimista *НИ* ilmi, että piirroksen on todennäköisimmin tehnyt Pariisissa asunut venäläinen emigrantti, arkkitehti, ikonimaalari ja Ikona-yhdistyksen puheenjohtaja N. I. Istselenov⁹⁵ (1891-1981). Luonnos on päivätty heinäkuulle 1953 (VII 1953).

Ikonostaasiluonnos on suunniteltu pientä kirkkoa varten, koska sen leveys on vain 2,5 metriä. Keskellä olevaan kaksiosaiseen pyhään porttiin on hahmoteltu yläosaan kaksiosainen Neitsyt Marian ilmestys -ikoni. Sen alle on poikkeuksellisesti suunniteltu kahden seisovan kirkkoisän ikonit neljän evankelistan sijaan. Ikonostaasin keskiosa kohoaa sivuja korkeammalle ja päättyy ristiin. Keskellä on hahmoteltu Pyhän Kolminaisuuden ikoni ja sen molemmiin puoliin lentävät enkelit. Pyhän portin vasemmalle puolelle on hahmoteltu Jumalanäidin ikoni ja oikealle puolelle Kristus Kaikkivaltias -ikoni. Jumalanäidin ikonin yläpuolelle on hahmoteltu kolmiomainen muoto, joka puuttuu Kristuksen ikonin päältä. Ehkä kyseessä on ehdotus ikonostaasirungon koriste-elementiksi. Ikonostaasiluonnoksessa on ainoastaan yksi sivuovi sen vasemmalla puolella ja siihen on hahmoteltu ylienkelin puolivartaloikoni. Vastaavalla paikalla ikonostaasin oikealla reunalla ei ole ovea, vaan toinen ylienkelin ikoni. Ikonostaasiin on suunniteltu koristeleikkauksia ja sen eteen kiinteästi sijoitetut kynttilätasot. Ikonostaasiluonnos muistuttaa monella tapaa Helsingin hautausmaan Pyhän Profeetta Elian kirkon ikonostaasia (kuva 13). Kirkko vihittiin käyttöön vuonna 1958 ja sen ikonostaasin ikonit ovat G.V. Morozovin ja prinsessa E.S. Lvovan⁹⁶ (1892-1971) työtä.⁹⁷ Myöskin N.I. Istselenov osallistui ikonostaasin valmistamiseen, kuten kirkon suunnittelijan, arkkitehti I.N. Kudrjavtsewin kirjeestä Istselenoville käy ilmi.⁹⁸

⁹⁴ Jälleenrakennustoimikunnan jaoston kokouksen pöytäkirja 15.10.1953 § 1. 540:9 H 1. KA.

⁹⁵ N.I. Istselenovista ks. Kotkavaara 1999, 9, 42-43, 178-179, 195, 260-263, 280-283, 313-314.

⁹⁶ Lvovasta ks. Kotkavaara 1999, 42, 56, 233, 253, 258-263, 267, 281, 282, 306, 313, 314, 343, 344.

⁹⁷ Kotkavaara 1999, 4; Koukkunen – Kasanko, 1977, 110.

⁹⁸ Kotkavaara 1999, Appendix II:9, XXXV-XXXVII.

Jälleenrakennustoimikunnan jaosto päätti yksimielisesti käyttää Morozovilta saamaansa ikonostaasipiirrosta ikonostaasien suunnittelun pohjana. Simo Härkönen ehdotti, että arkkitehti Toivo Paatelalta olisi pyydettävä ikonostaasiluonnoksia ja samalla taiteilija Morozovilta kustannusarviota, jossa on mainittu ikonien lukumäärä ja niiden koko. Pastori Mikael Kasangon ehdotuksesta jaosto päätti käydä tutustumassa Järvenpään ortodoksisen kirkon sisustukseen.⁹⁹ Matka Järvenpään Jumalansynnyttäjän Kananin ikonin muistolle vihittyyn kirkkoon tehtiin 20.10.1953, jossa kirkon sisustukseen tutustuttiin isännöitsijän ja pastori Nilamon johdolla. Erityistä huomiota kiinnitettiin ikonostaasin puuleikkauksiin, jotka oli tehnyt taiteilija Ilja Repin, taidemaalari Ilja Repinin veljenpoika.¹⁰⁰ Kaikesta päätellen ikonien tilaamista Morozovilta harkittiin vakavasti. Jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomuksessa vuodelta 1953 on jopa mainittu Morozovin tarjouksesta ja että Simo Härkönen neuvotteli taiteilijan kanssa Pariisissa käydessään. Toimintakertomuksessa kuitenkin todetaan, että mitään päätöstä tarjouksen johdosta ei ole vielä tehty.¹⁰¹

Tieto Suomen ikonimaalaripulasta levisi Pariisissa. Rouva Tamara Eltchaninova Pariisista kirjoitti arkkipiispa Hermanille tarjoten apuaan ikonien maalaamistyössä.¹⁰² Tamara Eltchaninova oli ikonimaalari ja tunnetun papin, isä Aleksander Elchaninovin puoliso. Maalaustekniikassaan ja tyyliinsään hän pyrki ”bysanttilais-venäläisyyteen”. Tämän lisäksi hän punoi helmistä ja koristekivistä eräänlaisia riisoja töihinsä.¹⁰³ Leo Kasanko lähetti kirjeeseen oheistetut valokuvat veljelleen Mikael Kasangolle ja samalla ehdotti harkittavaksi juhlaikonisarjojen tilaamista ko. rouvalta.¹⁰⁴ Koska jälleenrakennustoimikunnalta ei kuulunut vastausta tähän asiaan, Leo Kasanko tiedusteli sitä Valdemar Maarvalalta. Hänen vastauksestaan käy ilmi, että eräässä toimikunnan kokouksessa pastori Kasangolla oli joitakin valokuvia ikoneista, joihin toimikunnan jäsenet tutustuivat tekemättä asiasta mitään päätöstä.¹⁰⁵

Myös muita nimiä nousi esiin mahdollisena ikonimaalarina. Simo Härkönen ehdotti toimikunnan jaoston kokouksessa taiteilija Ahposen voivan tulla kysymykseen.¹⁰⁶ Tietävästi häneltä ei kuitenkaan tilattu mallityötä. Sen sijaan taiteilija Lauri Välkettä (1895-1970) pyydettiin tekemään mallitöitä jälleenrakennustoimikunnalle. Hän perehtyi ikonikirjal-

⁹⁹ Jälleenrakennustoimikunnan jaoston kokouksen pöytäkirja 15.10.1953 § 3. 540:9 H 1. KA.

¹⁰⁰ Jälleenrakennustoimikunnan jaoston kokouksen pöytäkirja 20.10.1953 § 1. 540:9 H 1. KA; Repin teki myös Helsingin Pyhän Profeetta Elian kirkon ikonostaasin puuleikkaukset arkkitehdin piirustusten mukaan. Kotkavaara 1986, 92. ÅÅ; Koukkunen – Kasanko 1977, 110-111.

¹⁰¹ Jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1953. 540:9 Db 1. KA.

¹⁰² T. Eltchaninovan kirje arkkipiispa Hermanille saap. 18.11.1954. Fc 6 1954. SOAPKA.

¹⁰³ Kari Kotkavaaran <kkotkava@abo.fi> kirje Katariina Roivakselle <katariina.roivas@iobox.fi> 24.4.2001.

¹⁰⁴ Leo Kasangon kirje Mikael Kasangolle 19.1.1955. Fc 1. SOAPKA.

¹⁰⁵ Valdemar Maarvalan kirje Leo Kasangolle 11.3.1955. Fc 1. SOAPKA.

¹⁰⁶ Jälleenrakennustoimikunnan jaoston kokouksen pöytäkirja 25.10.1954 § 2. 540:9 H 1. KA.

lisuuteen ja alkoi tehdä kahta ikonia toimikuntaa varten. Nämä työt eivät kuitenkaan valmistuneet, koska muut tilaustyöt veivät hänen aikansa. Välke oli Viipurista ja hän tunsii toimikunnan puheenjohtajan Arno Tuurnan. Onkin mahdollista, että aloite mallitöiden tekemiseen tuli tätä kautta.¹⁰⁷ Jälleenrakennustoimikunta vastaanotti myöskin Victor Terosen tarjouksen, jota käsiteltiin toimikunnan kokouksessa toukokuussa 1957. Pyydettyään lausuntoa Terosen alttaritaulusta kirkollishallitukselta, toimikunta hylkäsi Terosen tarjouksen kirkollishallituksen kielteisen lausunnon perusteella.¹⁰⁸ Terosen kirjeestä Leo Kasangolle, joka on päivätty jo huhtikuussa 1957 käy ilmi, että hän oli tehnyt mallityön jo ennen tarjoustaan jälleenrakennustoimikunnalle. Kirjeessään hän tiedusteli, onko hänen työstään tehty ostopäätöstä. Samalla hän kertoi, ettei ollut päässyt Ateneumiin ja lisäksi tiedusteli mahdollisuutta päästä opiskelemaan ikonimaalausta Pariisiin.¹⁰⁹ Vaikkei Terosta valittu ikonimaalariksi, hänen mallityönsä lunastettiin ja sijoitettiin Juankosken Jumalansynnyttäjän Suojeluksen rukoushuoneeseen, toisin kuin esimerkiksi Taideakatemian oppilaiden työt ja Aimo Ronkasen työ, jotka jäivät Kuopioon kirkollisten esineiden varastoon. Terosen työ on aiheeltaan *Valamon Jumalanäidin ikoni* (kuva 14). Tämä öljyväreillä kimpilevylle maalattu aihe poikkeaa esikuvastaan sikäli, että se on rajattu puolivartalokuvaksi, vaikka alkuperäisessä ikonissa Jumalanäiti on kuvattu kokovartalofiguurina. Tällainen ikonityypin muuntelu on verrattain vierasta ikonimaalausperinteelle. Taiteilijan perehtymättömyydestä ortodoksiseen ikoniperinteeseen kertoo myös se, että hän on signeerannut työnsä. Maalauksen toteutus jäljittelee esikuvansa akateemista tyyliä, mutta toteutus on selkeästi harrastelijamaalarin työtä.¹¹⁰

Luonnollisesti ikonimaalaria etsittiin Suomen ortodoksien parista. Jo vuonna 1949 Haminassa pidetyn Ortodoksisten Nuorten Liiton vuosikokouksen yhteyteen oli järjestetty ikoninäyttely, jossa oli esillä Ina Collianderin, Tito Collianderin ja Martha Neiglick-Platonoffin öljyvärein maalattuja ikoneita.¹¹¹ Kaikki kolme olivat liittyneet ortodoksisen kirkon jäseniksi aikuisiällä ja näin ollen olivat perehtyneet laajemmin myös ikonitaiteeseen. Näyttelyä seuraavana vuonna ilmestyneessä kirjassaan *Ortodoksinen ikoni* Aari Surakka kannusti kyseisiä taiteilijoita jatkamaan maalaustyötään.¹¹² Heistä kahdesta, Tito Collianderista ja Martha Neiglick-Platonoffista tulikin jälleenrakennuskauden ikonimaalareita. Sen sijaan taiteilija Ina Colliander ei osallistunut jälleenrakennuskirkkojen ikonien maalaamiseen, vaikka

¹⁰⁷ Taiteilija Välkkeen tyttären Anna Heikinheimon suullinen tiedonanto 12.5.2001.

¹⁰⁸ Jälleenrakennustoimikunnan pöytäkirjat 29.5.1957 § 2 ja 4.10.1957 § 8. 540:9 Ca 2. KA; Victor Terosen kirje jälleenrakennustoimikunnalle 29.6.1957, Jälleenrakennustoimikunnan kirje kirkollishallitukselle 6.7.1957, Kirkollishallituksen kirje jälleenrakennustoimikunnalle 9.8.1957 nro 1486. 540:9 Ea 1. KA.

¹⁰⁹ Victor Terosen kirje Leo Kasangolle 16.4.1957. Fc 1 1957. SOAPKA.

¹¹⁰ Ikoni (OKM 2808:6) on talletettu vuonna 1985 Suomen ortodoksiseen kirkkomuseoon.

¹¹¹ Kotkavaara 1986, 84. ÅA.

¹¹² Surakka 1950, 61-62.

hän oli maalannut joitakin yksittäisiä ikoneita jo 1930-luvulta lähtien.¹¹³ Todennäköisesti syynä oli se, että samaan aikaan 1950-luvulla hän keskittyi grafiikan tekemiseen. Näihin aikoihinhan hän teki ehkä tunnetuimmat teoksensa.¹¹⁴ Toisaalta Ina Collianderin suhtautuminen ikonitaiteeseen oli ennen muuta nöyrää. Kun 1960-luvulla Helsingin ortodoksinen venäjänkielinen nuorisokerho pyysi Ina Collianderia ja Martha Neiglick-Platonoffia opettamaan heille ikonimaalausta, kumpikin heistä kieltäytyi, koska eivät osanneet perinteistä temperatekniikkaa. Ina Colliander ilmoitti, että hän haluaisi itsekkin opiskella ikonimaalausta.¹¹⁵

Kesäkuussa 1956 päivätyssä kirjeessään patriarkka Athenagoras tiedusteli, halusiko Suomen ortodoksinen kirkko vielä saada ikonimaalarin patriarkaatin välityksellä.¹¹⁶ Vastauksessaan arkkipiispa Herman kertoi sen hetkisestä tilanteesta, että sopimus ikonien maalaamisesta oli tehty kahden suomalaisen taiteilijan kanssa, koska väheksymättä ulkomaalaisten taiteilijain kykyä ja heidän tarjoamaansa apua, ei ole katsottu sopivaksi hankkia Suomen valtion rakennuttamiin kirkkoihin vierasmaalaisten maalaamia ikoneja, vaan tämä työ oli tahdottu antaa yksinomaan kotimaisten taiteilijain suoritettavaksi.¹¹⁷

3.3 Kysymys tyylistä

Ikonimaalarin etsinnän ohella esiin nousi kysymys maalattavien ikonien tyylistä. Ortodoksisen kirkollishallituksen ja jälleenrakennustoimikunnan yhteisessä neuvottelutilaisuudessa 4.10.1954 arkkipiispa Herman totesi, että olisi myös ratkaistava tyylikysymys ikonien suhteen. Tähän puheenjohtaja Tuurna vastasi, että pääasia on, että varastossa olevat vanhat ikonit tulevat käytetyiksi ja puuttuvista suoritetaan hankinnat. Simo Härkönen puolestaan totesi, että tyylikysymystä oli kokouksessa vaikeaa ratkaista ja tästä syystä hän ehdotti, että asetettaisiin jaosto tyylikysymystä tutkimaan. Rein tuki ehdotusta, koska hänen mukaansa toimikunnan kannalta asia on lähinnä rahoituskysymys ja tyyliasia oli kirkonmiesten ratkaistava. Kysymyksen valmistelu siirrettiin jo aikaisemmin valitulle jaostolle, johon kuuluivat Leo ja Mikael Kasanko sekä Simo Härkönen.¹¹⁸

¹¹³ Ks. Ina Collianderin *Kazanin Jumalanäiti* vuodelta 1951. Flinckenberg-Gluschkoff 2000, 101 kuva 72.

¹¹⁴ Arkkimandriitta Arsenin suullinen tiedonanto 29.8.1999.

¹¹⁵ Arseni 1995, 83; Flinckenberg-Gluschkoff 2000, 103.

¹¹⁶ Patriarkka Athenagoraan kirje arkkipiispa Hermanille 7.6.1956. Fa 9 1956. SOAPKA.

¹¹⁷ Arkkipiispa Hermanin kirje patriarkka Athenagoraalle 27.6.1956. Fa 9 1956. SOAPKA.

¹¹⁸ Kirkollishallituksen ja jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 4.10.1954 § 4. Fi 1 1954. SOKHA.

Samana vuonna ikonien tyylikysymykseen saatiin kannanotto myös professori Lars Petterssonilta. Hänen artikkelinsa *Kreikkalaiskatolisen kirkkoarkkitehtuurimme tulevaisuus* julkaistiin *Arkkitehti*-lehdessä (11/1954) ja myöhemmin *Aamun Koitossa*. Ensisijaisesti Pettersson esitti ajatuksiaan kirkkoarkkitehtuurista, mutta kommentoi myös kirkkojen ikonitaidetta: ”Rakennettaviin kirkkoihin ja kappeleihin liittyy tärkeänä kohtana vielä kiinteä sisustus, varsinkin ikonostaasi. Mielestäni olisi luovuttava korkeista, monikerroksisista kuvaseinistä, joissa on kullatut kehystykset ja öljyvärein maalatut, kiiltokuvamaiset ikonit, sillä miltei kaikki tämä on dekadenssia. Olisi palattava mataliin ikonostaaseihin temperavärein maalatuin ja vaakasuorien listojen kannattamiin pyhäinkuviin, mikä järjestelmä on Karjalassa vanhin tunnettu.” Artikkelissä sisältyi myös kuvia erilaisista ortodoksisista kirkoista. Viimeisenä oleva Salmin kirkon interiööri nostettiin esimerkiksi seuraavin sanoin: ”Jo 1700-luvun jälkipuoliskolla alkoi kirkkojen sisustus taiteelliselta tasoltaan arveluttavasti rappeutua ja huippu saavutettiin viime vuosisadalla. Korkeasta kullatusta ikonostaasista on tullut itsetarkoitus, joka yhdessä lukuisten lasiovisiin kaappeihin sijoitettujen ikonien kanssa pahasti rikkoo interiöörin arkkitehtuuriltaan juhlavan kokonaisuuden.”¹¹⁹ Petterssonin artikkeli oli arvostetun asiantuntijan lausunto, suorastaan manifesti, joka vaikutti ainakin epäsuorasti ortodoksisiin kirkonmiehiin ja jälleenrakennustoimikuntaan ikoniongelmaa ratkottaessa.¹²⁰ Toisaalta ajatus Petterssonin parhaan 1700–1800-luvun esikuvallisuudesta kirkkojen sisustuskysymyksissä tuskin nousi realistisena vaihtoehtona monenkaan mieleen, koska tähän tyyliin sisustettujen kirkkojen rakennuskustannukset olisivat selvästi ylittäneet jälleenrakennukseen osoitetut määrärahat.

Samassa *Aamun Koiton* numerossa pastori Aari Surakka yhtyi Petterssonin mielipiteeseen palaamisesta mataliin temperavärein maalattuihin ikonostaaseihin. Hänen mukaansa ehdotus oli ”mitä huomionarvoisin ensiksi sen vuoksi, että tämä merkitsisi kulttuurisesti arvokasta askelta dekadenttisen kirkkotaiteemme piiristä alkuperäistä perinnettä kohti ja toiseksi, näin ehkä voitaisiin tinkiä n.s. perusikonien lukumäärästä laadun hyväksi.” Väheksyvä suhtautuminen kirkon myöhäisempään ikonitaitteeseen välittyy myös Surakan toteamuksesta, että läheskään kaikki menetetyt ikonit ja ikonostaasit eivät olleet taiteellisessa mielessä korvaamattomia. Samalla hän kertoi, että joidenkin mielestä olisi päädyttävä ikonityyppien mekaaniseen jäljentämiseen ”tradition vastaisen epäortodoksisuuden välttämiseksi”.¹²¹ Kerromatta jäi, mitä hän tradition vastaisella epäortodoksisuudella tarkoitti, mutta todennäköisimmin juuri myöhäisempiä, akateemisen ikonitaitteen mukaan maalattuja töitä. Hän myöskin

¹¹⁹ Pettersson 1955, 71-74.

¹²⁰ Kotkavaara 1986, 80-81. ÅÅ.

¹²¹ Surakka 1955, 74-75.

toi vahvasti esille näkemyksensä ikonitaiteen teologisesta luonteesta: ”Puhtaassa ilmaisussaan ikonimaalaus on senluontoiseen ikivanhaan perinteeseen pitäytyvää, ettei sitä voida verrata mihinkään muuhun taiteelliseen ilmaisuun, koska tässä ei ole kysymys pelkästään tyyllillisistä perinteistä. Paitsi maalaustekniikkaa ikonin traditio käsittää dogmatiikkaa, liturgiikkaa, kirkkohistoriaa.” Tyyliä kuitenkin nousivat esille Surakan toteamuksesta hänen suositellessaan Martha Neiglick-Platonoffia ja Ina Collianderia ikonimaalareiksi, päädyttiinpä ”sitten vaatimuksissa vanhan, ushakovilaisen tai naturalistisen ilmaisun vaatimukseen”.¹²² Pastori Aari Surakka (1909-1990) toimi tällöin ortodoksisen pappisseminaarin lehtorina. Hän oli opiskellut Varsovassa Josef Pilsundskin yliopiston ortodoksisen teologian osastossa vuosina 1935-39¹²³ metropoliitta Dionisin, professori Zakszewskin ja professori Nikolai Arsenievin johdolla kristillistä arkeologiaa, Bysantin historiaa ja kristillistä filosofiaa ja oli näin ollen perehtynyt ortodoksiseen ikonitraditioon.¹²⁴ Vaikka hän ei varsinaisesti kuulunut jälleenrakennustoimikuntaan, hän toimi sen asiantuntijana erityisesti ikoniasioissa. Jo vuonna 1950 julkaistiin hänen teoksensa *Ortodoksinen ikoni*, jossa hän käsitteli ikonien historiaa, dogmatiikkaa ja estetiikkaa.

Pastori Tapani Repo luotasi ortodoksisen kulttuurin näköaloja vuonna 1956 artikkelissaan *Bysantti, ortodoksia ja Karjala*. Otsikon mukaisesti hän liitti Länsi-Euroopassa virinneen Bysantin tutkimuksen karjalaiseen ortodoksiaan todeten Karjalasta löytyvän ”sellaisia kulttuurellisia arvoja, jotka ovat suoraa perintöä länsieurooppalaisen kulttuurimme kulmakivistä: antiikista, kristinuskosta, Bysantista”. Hänen mukaansa Bysantin perintö oli noussut avainasemaan karjalais-suomalaisen ortodoksian henkisessä, hengellisessä ja kulttuurisessa rakentamisessa. Kyse oli siis Bysantin kulttuurinperinnön uudelleenlöytämisestä, kuten Repo suoraan totesi.¹²⁵ Niin ikään ikonien osalta hänen artikkelinsa paljastaa selvän suuntautumisen Pariisin revivalistien suuntaan: ”Kaikkein näkyvimmällä tavalla tämän bysanttilaisen orientoitumisen läpimurto tuli tunnetuksi taidehistorian alalla. Olemme saaneet nähdä, miten aina uudet ja uudet, toinen toistaan upeammat Bysantin tai Vanhan Venäjän ikonitaidetta käsittelevät laitokset valtaavat tilaa suurten kirjakauppojemme näyteikkunoissa. Tästä riittänee mainita nimeltä vain Leonid Uspenskyn ja Wladimir Losskyn ’Der Sinn der Ikonen’ (1952) sekä André Grabarin ’Byzantine Painting’ (1953).” Edelleen hän mainitsi Helsingissä pidetyt ikoni-näyttelyt, Helsingin yliopiston taidehistorian professori Lars Petterssonin suuntautumisen ortodoksisen kirkkotaiteen tutkimukseen ja myös Aari Surakan todeten hänestä: ”Onpa meidän

¹²² Surakka 1955, 74-75.

¹²³ Hernberg 1992, 22. Surakasta ks. myös Piironen 1991, 135-139.

¹²⁴ Surakka 1950, 3.

¹²⁵ Repo 1978 [1956], 11-12.

oman papistomme piiristä noussut miehiä, jotka pystyvät sanomaan painavan sanansa siinä ikonien uudelleenarvioimista koskevassa keskustelussa, jota paraikaa kasvavalla mielenkiinnolla länessä käydään.” Korostaen ikoneihin liittyvää kirjallista ja liturgista traditiota hän kirjoitti, että tämän tradition laajuuden tietäen ”ymmärrämme, minkälaisen vallankumouksen ikonin uudelleenlöytämisen onkaan saava aikaan”.¹²⁶ Näistä kannanotoista käynee selvästi ilmi, että myöskin Suomessa asiaan vihkiytyneiden piirissä korostettiin tradition uudelleenlöytämistä ja vanhojen ikonien esikuvallisuutta Pariisin revivalistien hengessä jo 1950-luvulla, vaikka ns. uspenskilainen ikonimaalaus juurrutettiin Suomeen vasta seuraavalla vuosikymmenellä.¹²⁷

Merkille pantavaa on myös hiljalleen alkanut ikoneihin kohdistunut näyttelytoiminta, joka heijastaa ikonien uutta roolia taidehistorian ja taiteen keräilyn kohteena. Venäjän vallankumouksen jälkeen venäläistä taidetta kulki Eurooppaan Suomen kautta. Tällöin Ateneumin intendentti näki loistavan mahdollisuuden koota ikonikokoelma museoon, mutta aloite kariutui museon johtokunnan vastustukseen.¹²⁸ Ei kuitenkaan kulunut kauan, kun ikoni siirtyi ”kirkosta galleriaan” myös Suomessa. Taidehistorioitsija Bertel Hintze kokosi vuonna 1934 Suomen ensimmäisen ikoninäyttelyn Taidehalliin.¹²⁹ Kymmenen vuotta myöhemmin Helsingissä oli tarkoitus järjestää ikoninäyttely ”Taiteen suojelua sodan alla”, mutta sen avaaminen estyi poliittisista syistä.¹³⁰ Ikoneihin kohdistunut näyttelytoiminta ja tutkimus Suomessa alkoivat vakiintua jälleenrakennuskaudella, erityisesti Ortodoksisen kirkkomuseon perustamisen myötä vuonna 1957.¹³¹

Keskustelussa ikonien tyylistä esiin nousee selkeästi myös kansallis-poliittiset vaikutteet. Sotien jälkeisessä tilanteessa venäläisyyteen suhtauduttiin kielteisesti myös Suomen ortodoksien piirissä ja haluttiin korostaa ortodoksisuutta ”suomalais-karjalaisuutena” tai ”bysanttilaisuutena” selväksi erotukseksi venäläisyydestä. Kirkkokunnan ulkomaansuhteet voimistuivat 1950-luvulla Länsi-Euroopan ortodoksien suuntaan ja kreikkalais-ortodoksiseen maailmaan. Kreikassa vietettiin vuonna 1951 apostoli Paavalin Eurooppaan tulon 1900-vuotisjuhlia, ja Suomesta näihin juhliin matkusti lähes 30-henkinen ortodoksiretkikunta ja muutamia opiskelijaedustajia.¹³² Vastavuoroisesti myös Suomessa vieraili länsieurooppalaisia kirkonmiehiä, näistä arvovaltaisimpana Konstantinopolin ekumeenisen patriarkka Athenago-

¹²⁶ Repo 1978 [1956], 13-14.

¹²⁷ Ks. Flinckenberg-Gluschkoff 2000, 99-104; Kotkavaara 1999, 5.

¹²⁸ Kotkavaara 1986, 61. ÅÅ.

¹²⁹ Jääskinen 1990, 58; Kotkavaara 1986, 56. ÅÅ.

¹³⁰ Kotkavaara 1998, 26; Kotkavaara 1986, 68. ÅÅ.

¹³¹ Thomenius 1985, 10.

¹³² Koukkunen 1982, 142-144; Piironen 1993, 173-180.

raksen edustaja Maltaan metropoliitta Jakovos, joka vieraili vuonna 1956 Helsingissä, Kuopiossa, Punkaharjulla ja Konevitsan luostarissa Keiteleellä.¹³³

Kansalliset äänenpainot tulivat esiin esimerkiksi Helsingin hautausmaan Pyhän Elian kirkon ikonihankintojen yhteydessä. Ikonien tekstit oli tarkoitus kirjoittaa kirkkoslaaviksi, mutta seurakuntalaisten painostuksesta ne lopulta kirjoitettiin kreikaksi.¹³⁴ Kreikankielinen tekstitys lienee ollut tässä tapauksessa tarpeeksi neutraali kompromissi. On kuitenkin ristiriitaista, että kirkkoslaavinkielistä tekstitystä vastustettiin, mutta tyylin puolesta kannatettiin venäläisiä, 1800-luvun akateemiseen henkeen maalattuja ikoneja, joiden kirjoitukset olivat kirkkoslaaviksi.¹³⁵ Arkkitehti Ivan Kudrjajtsewin ja N.I. Istsenovin kirjeenvaihdosta käy ilmi, että edelleen jotkut seurakuntalaisista halusivat kirkkoon ”tutuntyylisiä”, siis akateemisen ikonimaalauksen henkeen tehtyjä ikoneja, eikä mitään askeettisia uutuuksia.¹³⁶ Vaikuttaa siltä, että yksi näitten askeettisten uutuuksien vastustajista oli jälleenrakennustoimikunnan varapuheenjohtaja Simo Härkönen, koska hän luonnehti Morozovin ikoneita tyyliiltään askeettisiksi tutustuttuaan niihin Pariisissa.¹³⁷

Arkistolähteistä käy ilmi, että joidenkin jälleenrakennukseen osallistuneiden tahojen ja varsinkin seurakuntien toiveena oli saada juuri akateemiseen tyyliin maalattuja ikoneja. Tässä yhteydessä nousee esiin kysymys arkkipiispa Hermanin näkemyksistä ja toisaalta siitä, kuinka voimakkaasti hän vaikutti jälleenrakennuskauden ikonihankintoihin. Viro-laissyntyinen Herman Aav valittiin Suomen arkkipiispaksi vuonna 1925.¹³⁸ Seminaarivuosi-
naan Virossa hän harrasti aktiivisesti kuvataidetta ja jatkoi maalaamistaan toimiessaan Haapsalun seurakunnassa kanttorina vuosina 1900-1904. Tällöin hän jopa mietti uran vaihtamista ja taidealan opintojen aloittamista Pietarin taideakatemiassa.¹³⁹ Monet hänen tämänaikaisista töistään ovat muotokuvia ja maisemia.¹⁴⁰ Näiden töiden lisäksi Aav maalasi myös kirkollisia aiheita. Seitsemän Herman Aavin maalaamaa ikonia sijaitsee Virossa Muhun saaren Apostoli Pietarin ja Apostoli Paavalin kirkossa. Nämä työt on ajoitettu 1910-luvulle ja yhtä maalausta

¹³³ Koukkunen 1982, 144.

¹³⁴ Ko. ikonit tilattiin Pariisista G.V. Morozovilta, E.S. Lvovalta ja N.I. Istsenovilta. Kotkavaara 1999, 282. Pyhän Elian kirkosta ks. Kotkavaara 1986, 90-92. ÅA; Koukkunen – Kasanko 1977, 106-111.

¹³⁵ Tähän yksityiskohtaan oli kiinnitetty huomiota jo aikaisemmin: Esimerkiksi Suistamon Pyhän Nikolaoksen kirkon ikonostaasin ikonien slaavinkieliset tekstit muutettiin kansallistuttamiskomitean suosituksen mukaisesti suomenkieliseksi vuonna 1929. Ko. ikonit sijaitsevat Iisalmen ortodoksisessa kirkossa. Sturm 1997, 201-202.

¹³⁶ Kotkavaara 1999, 282; Kari Kotkavaaran kirje <kkotkava@abo.fi> Katariina Roivakselle <katariina.roivas@iobox.fi> 24.4.2001.

¹³⁷ Kirkollishallituksen ja jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 4.10.1954 § 4. Fi 1 1954. SOKHA.

¹³⁸ Loima 1999, 184.

¹³⁹ Purmonen 1986, 18.

¹⁴⁰ Purmonen 1986, 20. Kuvassa keskellä näkyvä Herman Aavin maalaus *Kärsivä Kristus* on maalattu akateemiseen tyyliin. Todennäköisesti tämä työ kuuluu nykyään Ortodoksisen kirkkomuseon kokoelmiin (OKM 3123:41).

lukuun ottamatta niissä on venäjänkielinen merkintä ”Maalauksen on tehnyt Herman Aav”. Kyseessä on kuuden ikonin sarja, joissa on kuvattu kaksi pyhää, *Pyhät Suurmarttyyrit Barbara ja Katariina, Pyhät Suurmarttyyrit Georgios Voittaja ja Teodoros Alokas, Pyhät Esi-paimenet Basileios Suuri ja Johannes Krysostomos, Pyhä apostolien vertainen Vladimir Kio-valainen ja Pyhä Aleksanteri Nevski, Pyhät Apostolit Pietari ja Paavali sekä Pyhät Profeetat Elia ja Johannes Kastaja*. Seitsemäs työ on aiheeltaan *Kristuksen temppeliintuominen* ja siinä signeeraus on kirjoitettu latinalaisin kirjaimin ”Herman Aav”. Kaikki hänen maalauksensa on tehty akateemiseen tyyliin ja ne on maalattu öljyvärein 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun väripainokuvien mukaan.¹⁴¹

Arkistolähteiden pohjalta voidaan todeta, ettei arkkipiispa Herman juurikaan ottanut kantaa ikonien tyylikysymykseen. Hänen omien töidensä perusteella voidaan olettaa, että hän piti akateemisista ikoneista, vaikkei hän tätä näkemystä tällöin tuonutkaan esiin. Oletusta vahvistaa kuitenkin arkkipiispa Hermanin lausunto Salmin seurakunnan piispantarkastuksen yhteydessä vuonna 1936, jolloin hän piti Salmin uusklassista Pyhän Nikolaoksen kirkkoa ”Karjalan kauneimpana kirkkona.”¹⁴² Pyytäessään patriarkka Athenagorakselta apua Suomen ikonimaalaripulaan tyylikysymys jäi niin ikään avoimeksi hänen toivoessaan ”sopivaa taiteilijamunkkia, joka pystyisi jäljentämään minkä tyyllisiä ikoneja tahansa”.¹⁴³ Tästä maininnasta kylläkin käy ilmi, että keskustelua ikonien tyylistä oli käyty, koska tyylikysymys on korostuneesti mainittu, eikä puhuta pelkästään ikoneista. Avoimeksi kysymykseksi jää myös se, millaisia ikoneita suomalaiset ajattelivat kreikkalaisesta maailmasta saatavan, vanhojen bysanttilaisten esikuvien mukaan maalattuja vaiko akateemiseen tyyliin toteutettuja ikoneja. Kreikkalaisen alueen ikonimaalaus oli erityisesti 1800-luvun kuluessa omaksunut paljon länsimaisia vaikutteita, eikä se näin ollen poikennut suurestikaan Venäjällä ja Suomessa tunnetusta akateemisesta ikonityylistä.¹⁴⁴ Paluu vanhaan bysanttilaistyyliin ikonimaalaukseen oli Kreikassa alkanut vasta parikymmentä vuotta aikaisemmin pääsääntöisesti Fotios Kontogloun (1895-1965) toimesta.¹⁴⁵ Niin ikään Kreikassa ikonien tyylikysymykset olivat nousseet kansallis-poliittisista syistä esiin jopa siinä määrin, että vuonna 1938 lailla kiellettiin italialaistuneiden seinämaalausten ja ikonien tuotanto.¹⁴⁶

¹⁴¹ Kari Kotkavaaran suullinen tiedonanto 20.6.2001. Ko. Herman Aavin ikonit on inventoitu vuonna 1985 ja tiedot on julkaistu teoksessa Dančenko, Elena – Krasilin, Michail, 1994. Materialy k slovar’ju ikonoposcev XVII-XX vekov, po dannym obsledovaniy cerkovnych i drugich kollekci 1973-1993 gg., Ministerstvo kul’tury Rossii, Gosudarstvennyj naučno-issledovatel’skij institut restavracii. Moskva.

¹⁴² Sturm 1997, 176.

¹⁴³ Arkkipiispa Hermanin kirje patriarkka Athenagoraalle 17.12.1954 nro 538. Fa 9a 1954. SOAPKA.

¹⁴⁴ Arkkimandriitta Arsenin kirje Katariina Roivakselle 23.4.1999.

¹⁴⁵ Kotkavaara 1986, 45-48. ÅÅ; Kontoglousta ks. Kotkavaara 1999, 330-342.

¹⁴⁶ Kotkavaara 1999, 337.

1950-luvun alkupuolella käyty keskustelu maalattavien ikonien tyylistä paljastaa tällöin tapahtuneen muutoksen käsitteestä ikoni. Kyse oli pastori Repoa lainaten juuri ikonien uudelleenarvioimisesta ja uudelleenlöytämisestä,¹⁴⁷ joka konkretisoitui tyylipiirteiden esiintuomisessa. Vielä kymmenen vuotta aikaisemmin ihanteet olivat toisaalla. Talvisodan jälkeen suuri osa kirkoista irtaimistoinen oli tuhoutunut. Jatkosodan aikana väestö palasi takaisin kotiseudulleen, ja kirkkojen kunnostaminen aloitettiin välittömästi. Jo tuolloin ongelmaksi muodostui ikonien hankinta tuhoutuneiden tilalle. Ikoneiden saamiseksi kirkollishallitus lähetti Kanta-Suomen alueen seurakunnille kirjeen, jossa pyydettiin toimittamaan ikoneita siirtoseurakuntiin. Kirjeessä pyydettiin pieniä ja kokonaan maalattuja ikoneita. Riisalliset ikonit tulivat kysymykseen ainoastaan siinä tapauksessa, että niiden kasvot olivat todella ”hyvää taidetta”. Tämän aikaiset tyyli-ihanteet käyvät ilmi toteamuksesta, että ikonien tuli olla tyyliiltään viimeisintä ”luonnollista” eikä ”tummakasvoista bysanttilaista tyyliä”.¹⁴⁸ Kymmenkunta vuotta myöhemmin ihanteeksi nostettiin juuri ”bysanttilainen tyyli” ja ”vanha venäläinen tyyli”. Akateeminen ikonimaalaus leimattiin niin asiantuntijoiden kuin kirkonmiestenkin taholta dekadentiksi ja kiiltokuvamaiseksi.¹⁴⁹ Kuten Kotkavaara on todennut, Suomessa 1950-luvulla moderni taideajattelu vaikutti käsityksiin ikoneista ja aiheutti akateemisen kirkkotaiteen leimaamisen rappiotaiteeksi.¹⁵⁰

Clement Greenbergin mukaan modernismi kuvataiteessa ei merkinnyt yhteyden katkaisemista menneisyyteen, vaan aikaisemman perinteen uudelleenarviointia.¹⁵¹ Hänen mukaansa modernissa taideajattelussa oli keskeistä taiteen itsekritiikki. Sen tehtävänä oli poistaa taiteen vaikutusten piiristä kaikki sellainen, jonka voisi ajatella olevan lainaa jostakin muusta taidemuodosta. Tällä tavoin jokainen taidemuoto ”puhdistettiin”, joka puolestaan takasi sen laatukriteerit ja itsenäisyyden. Greenbergin mukaan ”Puhtaus merkitsi itsemäärittelyä, ja itsekritiikin harjoittamisesta taiteissa tuli itsemäärittelyä itseruoskinnan kautta.”¹⁵² Suomen ortodoksien keskuudessa tapahtui juuri tällainen oman taiteen, eli ikonien, itsemäärittely, jonka seurauksena kirkon lähihistorian kuvataiteeseen alettiin suhtautua kielteisesti, koska se sisälsi paljon lainoja läntisestä kuvataiteesta. Ikonitaidetta, ja samalla ortodoksien makutottumuksia, pyrittiin puhdistamaan kaikista myöhäisemmistä vaikutteista. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että maalattavien ikonien tyyllilliseksi esikuvaksi nostettiin vanha ikonitaide.

¹⁴⁷ Repo 1978 [1956], 13-14.

¹⁴⁸ Sturm 1997, 183. Sturmin ilmoittama viite: Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen kirje 29.5.1942, Fg 1 II/1943, (659) SOKHA.

¹⁴⁹ Vrt. Pettersson 1955, 71-74; Surakka 1950, 38; Surakka 1955, 74-75.

¹⁵⁰ Kotkavaara 1994, 12.

¹⁵¹ Greenberg 1989 [1961], 143.

¹⁵² Greenberg 1989 [1961], 133-135.

4. TAITEILIJAT IKONITRADITION JÄLJILLÄ

4.1 Maalaustyön käynnistyminen

Aari Surakka totesi artikkelissaan vuonna 1955, että huutava jumalanpalveluspaikkojen pula oli aiheuttanut sen, että jo valmistuneita rukoushuoneita vihittiin tarkoitukseensa, vaikka niistä puuttuivat ikonit. Hänen mukaansa näissä tapauksissa pyhäkköjä ei voida pitää kuitenkaan valmiina, koska ikonit olivat erottamaton osa kirkon jumalanpalveluselämää. Tapahtumat olivat vain paljastaneet sen tosiasian, ettei kirkolla ollut ikoneja. Edelleen Surakka kertoi artikkelissaan, että jälleenrakennustoimikunnassa oli todettu ikonikysymyksen asettaneen sen tähänastisista problemeista vaikeimman eteen.¹⁵³ Tämä välittyy myös jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomuksista. Kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustuskysymys tuli ajankohtaiseksi vuonna 1953, mutta sen käsittely siirtyi seuraavalle vuodelle.¹⁵⁴ Vuoden 1954 toimintakertomuksessa todetaan, että asian käsittely siirtyi edelleen seuraavalle vuodelle, eikä toimikunta tehnyt kuluneen vuoden aikana ikonien maalauskesityksessä mitään varsinaista periaateratkaisua. Asian budjetointi oli kuitenkin jo valmistunut, koska toimintakertomuksessa mainittiin sisustuskustannusten osalta, että kirkkojen sisustukseen varataan n. 1.000.000 mk varoja ja vastaavasti rukoushuoneiden sisustuskustannuksiin n. 463.000 mk.¹⁵⁵ Vuoden 1955 toimintakertomuksessa todettiin, että ikonien maalaamisen johdosta ei pidetty mitään varsinaista jaoston kokousta, mutta toimikunta omaksui käytännössä sen periaatteen, että jälleenrakennustoimikunta tilaa kirkkoihin ja rukoushuoneisiin tarvittavat ikonit.¹⁵⁶ Seuraavan vuoden toimintakertomuksessa ei ole mitään mainintaa ikonien hankkimisesta.¹⁵⁷

Monista vaihtoehdoista huolimatta jälleenrakennustoimikunta ei pystynyt tekemään päätöstä ikonimaalarista 1950-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Arkkipiispa Hermannin kirjeestä patriarkka Athenagorakselle voidaan lukea syy siihen, miksi jälleenrakennustoimikunta ei päätyntä tilaamaan ikoneja ulkomaalaisilta taiteilijoilta. Koska rakennustyö toteu-

¹⁵³ Surakka 1955, 74-75.

¹⁵⁴ Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1953 VI c). 540:9 Db 1. KA.

¹⁵⁵ Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1954 VII c). 540:9 Db 1. KA.

¹⁵⁶ Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1955 V b). 540:9 Db 1. KA.

¹⁵⁷ Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1956. 540:9 Db 1. KA.

tettiin valtion varoilla, haluttiin maalaustyö osoittaa suomalaisille taiteilijoille.¹⁵⁸ Jälleenrakennustoimikunnan ja kirkollishallituksen kokouksessa lokakuussa 1954 Simo Härkönen ehdotti, että valmistutettaisiin joitakin luonnoksia, koska hänen mielestään yksi taiteilija tuskin pystyy tehtävästä suoriutumaan.¹⁵⁹ Asiasta ei tehty mitään varsinaista päätöstä, mutta käytännössä näin tapahtuikin. Suomalaisilta taiteilijoilta tilattiin mallitöitä, joiden perusteella osa heistä valittiin ikonien maalareiksi.¹⁶⁰ Koska jälleenrakennustoimikunta ei ollut tehnyt mitään varsinaista päätöstä ikonien tilaamisesta 1950-luvun alkupuolella, se salli seurakuntien tilata itse ikonit jo valmistuneisiin pyhäkköihin niille myönnetyn määrärahan puitteissa. Seurakuntien tilauksesta ensimmäiset jälleenrakennuskauden ikonit valmistuivat Tampereen seurakunnan Valkeakosken rukoushuoneeseen ja Haminan seurakunnan Myllykosken rukoushuoneeseen sekä ensimmäiseen jälleenrakennuskauden kirkkoon Jyväskylään.¹⁶¹

Ikonien maalaaminen laajemmassa mittakaavassa alkoi vuonna 1955, jolloin jälleenrakennustoimikunta tilasi ikoneja suoraan taidemaalari Veikko Marttiselta ja herra Nikolai Karpinilta. Tällöin toimikunta oli myös päättänyt antaa ikonitilauksia taiteilija Martha Neiglick-Platonoffille¹⁶², joka alkoi tehdä tilaustöitä vuodesta 1956 lähtien.¹⁶³ 1950-luvun loppupuolella ikoneita tilattiin heidän lisäksi taiteilija Helge Dahlmanilta. Jälleenrakennustoimikunnassa todettiin vuonna 1959, että vielä maalaamatta olevien ikonien suuren määrän vuoksi toimeksiannosta maalaavien taiteilijoiden lukua tuli lisätä.¹⁶⁴ Tämän jälkeen ikoneita tilattiin taiteilija Pentti Melaselta. Kaikkiaan jälleenrakennuskauden ikoneja tilattiin kahdeksalta maalartilalta (Liite 1).

Jälleenrakennuskauden ikonit on mahdollista jakaa kahteen luokkaan niiden maalareitten ja tyylin perusteella. Alkuvaiheessa ikoneja maalasivat harrastelijamaalarit naturalistiseen tyyliin. Kun 1950-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta lähtien ikonien maalareina toimivat ammattitaiteilijat, ikonit pyrittiin maalaamaan vanhan ikoniperinteen mukaan. Ainoana poikkeuksena tästä on Robert de Caluwé ja hänen jälleenrakennuskauden alkuvaiheessa maalaamansa Valkeakosken rukoushuoneen ikonostaasi, joka noudattaa vanhaa ikonitraditiota. Maalaustyöt pyrittiin jakamaan siten, että sopimus kirkon tai rukoushuoneen ikoneista tehtiin

¹⁵⁸ Arkkipiispa Hermanin kirje patriarkka Athenagorakselle 27.6.1956. Fa 9a. SOAPKA.

¹⁵⁹ Jälleenrakennustoimikunnan ja kirkollishallituksen kokouksen pöytäkirja 4.10.1954 § 4. Fi 1 1954. SOKHA.

¹⁶⁰ Ulla Marttisen suullinen tiedonanto 21.7.1999; Kirsti Melasen suullinen tiedonanto 29.7.1999.

¹⁶¹ Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1954 VII c). 540:9 Db 1. KA.

¹⁶² Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1955 V b). 540:9 Db 1. KA.

¹⁶³ Hakamies 1978, 6. HYTL.

¹⁶⁴ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 28.2.1959 § 3. 540:9 Ca 2. KA.

yhden taiteilijan kanssa yhtenäisen vaikutelman saavuttamiseksi.¹⁶⁵ Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta tässä onnistuttiinkin. Leo Kasangon laatiman yksityiskohtaisen sisustussuunnitelman valmistuttua selvitettiin seurakunnalta kirkon tai rukoushuoneen nimikkoikonin aihe ja toisen, vapaavalintaisen ikonin aihe. Tämän jälkeen tarvittavista ikoneista pyydettiin tarjouspyyntö taiteilijalta, jonka jälleenrakennustoimikunta hyväksyi tai hylkäsi.

4.2 Ikonimaalarit

Tampereen seurakunnan Valkeakosken rukoushuone¹⁶⁶ valmistui ensimmäisten rukoushuoneiden joukossa. Aluksi se oli tarkoitus sisustaa vanhoilla ikoneilla. Seurakunnan kirjeestä kirkollishallitukselle käy ilmi, että rukoushuoneeseen oli suunniteltu ikonostaasi, jossa oli Vapahtajan, Jumalanäidin, Pyhän Nikolaoksen, jonkun muun pyhän ja Ehtoollisen asettamisen ikoni. Kirjeessä mainitaan, että viimeistä ikonia lukuun ottamatta muut on saatavissa Hämeenlinnasta.¹⁶⁷ Syyskuussa 1953 yli diakoni Leo Kasanko tiedotti kirkollishallitukselle, ettei ekonomi A. Kerisalo ollut hyväksynyt kahta ikonia kirkollisten esineiden varastosta Valkeakosken rukoushuoneelle ja että hän oli jättänyt ne varastoon.¹⁶⁸ Syystä tai toisesta rukoushuonetta ei sisustettu alkuperäisen suunnitelman mukaan, vaan sinne päätettiin tilata ikonostaasi pastori Robert de Caluwéltä. Roomalaiskatolinen pappi **Robert de Caluwé** (s. 1913) oli opiskellut ikonimaalausta Roomassa toimiessaan vanhauskoisen ikonimaalari Pimen Sofronovin¹⁶⁹ tulkkina. Samaan aikaan de Caluwé opiskeli roomalaiskatolilaisessa, itäistä riitusta noudattavassa pappisseminaarissa, Pontificium Collegium Russicumissa. Suomeen de Caluwé saapui vuonna 1940.¹⁷⁰ Valkeakosken Pyhän Nikolaoksen rukoushuoneen ikonostaasi on Robert de Caluwén suunnittelema ja maalaama (kuva 15). Rukoushuone rakennettiin vuonna 1953 ja vihittiin käyttöön jo samana vuonna. Ikonit on maalattu ikonimaalauksessa perinteisesti käytetyllä tempera-tekniikalla, samoin tyyliään ne noudattavat traditionaalista ikonografiaa. Ikonien tekstit on kirjoitettu suomeksi.¹⁷¹

¹⁶⁵ Mustonen 1980, 77.

¹⁶⁶ Valkeakosken rukoushuone ei kuulunut varsinaiseen jälleenrakennusohjelmaan. Toimikunta kehotti seurakuntaa rakentamaan rukoushuoneen omatoimisesti, jonka jälkeen toimikunta myöntäisi sille avustuksen. Seurakunta päätti rakentaa ja kustantaa itse rukoushuoneen sisustuksen ja toimikunta myönsi sille 2.050.000 mk:n avustuksen. Jälleenrakennustoimikunnan kokouksien pöytäkirjat 7.4.1952 § 5 ja 25.11.1952 § 3. 540:9 Ca 1. KA.

¹⁶⁷ Tampereen seurakunnan kirje kirkollishallitukselle 26.8.1953. Fi 1 1953. SOKHA.

¹⁶⁸ Leo Kasangon kirje kirkollishallitukselle 29.9.1953. Fc 6 1953. SOAPKA.

¹⁶⁹ Sofronovista ks. Kotkavaara 1999, 286-298, 319-329.

¹⁷⁰ Robert de Caluwén kirje Kalle Joupille 24.12.1999. KJA; Kotkavaara 1999, 326-327; Kotkavaara 1986, 93-94. ÅA; Vaajakallio 1997, 120.

¹⁷¹ Robert de Caluwén kirje Kalle Joupille 24.12.1999. KJA.

Robert de Caluwéa harkittiin myös Jyväskylän ikonien maalariksi vielä alkuvuodesta 1954. Tällöin Leo Kasanko kirjoitti Simo Härkösellemme: ”Mitä yleensä tähän ikonimaalaamiseen tulee, niin ei siinä asiassa päästä alkuun, ellei taiteilija tule tänne Kuopioon tutustumaan ikonien hopeapäällyksiin ja niitten tyyliin. Sen vuoksi ehdotan, että pater Calive [de Caluwé] pyydetäisiin käymään täällä Kuopiossa mahdollisimman pian – mieluummin heti pääsiäisen jälkeen.”¹⁷² Toukokuussa 1954 Jyväskylän kirkkoherra Lauri Mitrunen kirjoitti Simo Härkösellemme kertoen käynnistään Helsingissä. Kirjeessään hän totesi, että ”olisi ehkä parasta antaa maalaustyö Tito Golianderille [Collianderille] tai Galiveille [de Caluwé]”, varsinkin jos de Caluwé ottaisi maalaustyön samoilla ehdoilla kuin Valkeakosken ikonien maalaamisen.¹⁷³ Syystä tai toisesta Robert de Caluwé ei kuitenkaan maalannut Valkeakosken rukoushuoneen lisäksi ikoneja muihin jälleenrakennuspyhäköihin. Eräänä syynä voi olla se, että Valkeakosken ikonostaasin maksuun liittyi epäselvyyttä.¹⁷⁴ On myös mahdollista, että Suomen ortodoksisen kirkon edustajat kokivat ongelmalliseksi ikonitilausten osoittamisen roomalaiskatolilaiselle ”uniaattipapille”¹⁷⁵, varsinkin kun monilla oli vielä hyvässä muistissa Suomen ortodoksisen kirkkokunnan vaiherikas siirtyminen Konstantinopolin patriarkaatin alaisuuteen 1920-luvulla. Toisaalta tulee muistaa, että jälleenrakennustoimikunta halusi osoittaa tilaukset suomalaisille taiteilijoille. Ortodoksien varauksellisuudesta jotain kertonee kuitenkin se, että de Caluwén nimeä ei ole mainittu jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomuksessa muiden ikonimaalareiden yhteydessä.¹⁷⁶

Jyväskylän seurakunnalle luvattiin ikonostaasia varten Käkisalmen pääkirkosta evakuoituiden hopeariisit,¹⁷⁷ joiden taakse oli maalattava ikonit. De Caluwén ohella ikonien tilaamista suunniteltiin mm. Pariisista.¹⁷⁸ Tarjous ikonien maalaamisesta pyydettiin myös Vladimir Tsvetkovilta.¹⁷⁹ On mielenkiintoista, että hankkeen alkuvaiheessa tavoitteena oli saada perinteiseen tyyliin maalatut ikonit riisojen taakse, kuten Leo Kasangon kirjeestä 10.2.1954

¹⁷² Leo Kasangon kirje Simo Härkösellemme 13.4.1954. Hf 3 1953-1963. SOAPKA; Ks. Samansisältöinen Leo Kasangon kirje 10.2.1954, jossa ei ole merkitty vastaanottajaa. Todennäköisesti kirje on osoitettu Valdemar Maarvalalle. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

¹⁷³ Lauri Mitrunen kirje Simo Härkösellemme 21.5.1954. 540:9 Eb 2. KA.

¹⁷⁴ Robert de Caluwén kirje Kalle Joupille 24.12.1999. KJA; Jouppe 2000, 5. JYTKTL.

¹⁷⁵ Ks. Jouppe 2000, 4. JYTKTL; Kotkavaara 1999, 326-327; Kotkavaara 1986, 93-94. ÅÅ.

¹⁷⁶ Kertomus Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentamisesta vv. 1950-1960. Fi 1. SOKHA. Kuitenkin ikonien tilaamista de Caluwéltä suunniteltiin Jyväskylän kirkkoon ja Kuivajärven rukoushuoneeseen. Leo Kasangon kirje Simo Härkösellemme 13.4.1954. Hf 3. SOAPKA; Kuivajärven rukoushuoneen rakennustoimikunnan kirje Leo Kasangolle 9.5.1957, Leo Kasangon kirje Valdemar Maarvalalle 14.5.1957, Leo Kasangon kirje Robert de Caluwélle 14.5.1957, Leo Kasangon kirje Olavi Lehmuskoskelle 20.5.1957. Hf 5 ko. SOAPKA.

¹⁷⁷ Leo Kasangon arkisto. SOKMA; Seurakunnan neuvoston kokouksen pöytäkirja 23.11.1953 § 3-4. JOSA; Seurakunnan neuvoston kokouksen pöytäkirja 14.1.1954 § 3. JOSA.

¹⁷⁸ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 16.12.1953 §12 sekä liite Leo Kasangon kirje Simo Härkösellemme 23.11.1953. 540:9 Ca 1. KA; Leo Kasangon kirje Simo Härkösellemme 13.4.1954. Hf 3. SOAPKA.

¹⁷⁹ Vladimir Tsvetkovin kirje Leo Kasangolle 25.5.1954. 540:9 Eb 2: Jyväskylä. KA.

käy epäsuorasti ilmi: ”Kuten puhelimitse kerroin, olisi Lievestuoreella asuva taiteilija Nikitin (tyttö)...halukas päästä avustavaksi taiteilijaksi. Olen nähnyt pari hänen vanhaa tyyliä olevaa ikonimaalausta, jotka puolestani arvostelin kohtalaisen hyväksi. Sanoin hänelle, että tarvitsemme sellaista taiteilijaa, joka pystyy maalaamaan ’uudenaikaisia’ ikoneja.”¹⁸⁰ Kuitenkin kirkkoherra Lauri Mitrunen oli jo aikaisemmin neuvotellut Tito Collianderin kanssa ikonien tilaamisesta. Helsingissä käydessään hän oli vierailut Collianderin luona, jota Aari Surakka oli hänelle suositellut. Kirjeessään Simo Härköselä Mitrunen arvioi, että Colliander tulisi halvemmaksi kuin ammattimaalarit.¹⁸¹ Leo Kasanko oli läsnä Jyväskylän seurakunnan neuvoston kokouksessa kesäkuussa 1954, jolloin hän esitti kirkkoon tulevan kalustoluettelon seurakunnan neuvostolle. Samassa kokouksessa päätettiin tehdä sopimus Tito Collianderin kanssa ikonien maalaamisesta. Sopimuksesta neuvottelemaan taiteilijan kanssa valtuutettiin Leo Kasanko, Lauri Mitrunen ja kanttori Feodor Iltola. Samalla todettiin, että neuvosto hyväksyy Collianderin pyytämän palkkion, mutta summasta olisi yritettävä tinkiä.¹⁸² Taiteilija **Tito Colliander** (1904-1989) oli opiskellut Suomen taideteollisessa keskuskoulussa vuosina 1922-1923, jonka jälkeen hän toimi neljä vuotta piirustuksen opettajana Porvoossa. Kuitenkin hänet tunnetaan enemmän kirjailijana kuin kuvataiteilijana. Colliander oli liittynyt ortodoksisen kirkkoon puolisonsa Ina Collianderin kanssa 1930-luvulla Petserin luostarissa.¹⁸³ Jyväskylän ikonostaasin maalaamisen aikaan hän toimi ortodoksisen uskonnon opettajana Helsingin ruotsinkielisessä oppikoulussa.¹⁸⁴

Kolmas jälleenrakennuskauden alkuvaiheen ikonimaalari oli rovasti **Vladimir Tsvetkov** (1906-1982), joka toimi tähän aikaan Haminan ortodoksisen seurakunnan kirkkoherrana.¹⁸⁵ Hän oli harrastelijamaalari ja maalasi joitakin ikoneja jälleenrakennuskauden pyhäköihin. Ikonimaalauksen osalta hänen suurin työpanoksensa kohdistui suurikokoisten Ristiinnaulitun kuvien ja alttarin takaisten ristien maalaamiseen. Haminan seurakunnan Myllykosken Pyhän Neitseen Marian muistolle pyhitetty rukoushuone vihittiin vuonna 1954. Sen ikonostaasin suunnittelusta vastasi Vladimir Tsvetkov. Ikonostaasiin on sijoitettu ikoneja Kouvolan varuskuntakirkosta ja sen puuttuvat ikonit maalasi Vladimir Tsvetkov.¹⁸⁶ Ortodoksisen rovastien joukossa oli myös toinen harrastelijamaalari, Tampereen ortodoksisen seurakunnan kirkkoherra Mikael Miikkola (1886-1956). Hän toimi Tampereen ortodoksisen seura-

¹⁸⁰ Leo Kasangon kirje 10.2.1954 todennäköisesti Valdemar Maarvalalle. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

¹⁸¹ Lauri Mitrunen kirje Simo Härköselä 21.5.1954. 549:9 Eb 2. KA.

¹⁸² Seurakunnan neuvoston kokouksen pöytäkirja 21.6.1954 § 7, § 9-10. JOSA.

¹⁸³ Kotkavaara 1986, 85. ÅA.

¹⁸⁴ Suomen ortodoksinen pappisseminaari 1918-1978, 1978, 179.

¹⁸⁵ Suomen ortodoksinen pappisseminaari 1918-1978, 1978, 206.

¹⁸⁶ Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

kunnan kirkkoherrana vuosina 1950-1956¹⁸⁷ ja on mahdollista, että Tampereen seurakunnan Kolhon Pyhän Kolminaisuuden rukoushuoneen ikonit olisivat hänen tekemänsä. Käyttämistäni arkistolähteistä tämä asia ei ole kuitenkaan varmistunut.

Valkeakosken ja Myllykosken rukoushuoneiden kohdalla huomio kiinnittyy siihen, että molempiin rukoushuoneisiin rakennettiin ikonostaasi, vaikka sisustussuunnitelmassa nimenomaan todettiin, ettei ikonostaasia tule rukoushuoneisiin. Ikonostaasin tilaamisen Valkeakosken rukoushuoneeseen mahdollisti se, että seurakunta sai tilata ikonit omatoimisesti ja sopia asiasta suoraan Robert de Caluwén kanssa. Myllykosken ikonostaasin rakentamiseen lienee suurimpana syynä ollut se, että vanhempia ikoneita oli käytettävissä niin runsaasti, että ikonostaasin rakentaminen oli mielekästä. Jälleenrakennustoimikunnassa todettiin kuitenkin varsin nopeasti, että seurakuntien omatoimisuus ei ollut suotavaa, vaan että ikonitilauksissa oli syytä pitäytyä hyväksytyyn sisustussuunnitelmaan. Jälleenrakennustoimikunnan kirjeessä kirkkojen sisustusasioita hoitavalle Leo Kasangolle todettiin, että ”kirkkojen ja rukoushuoneiden sisustusohjelma on tarkka luettelo niistä ikoneista, joita hankitaan kirkkoihin ja rukoushuoneisiin. Niistä ei liene syytä poiketa, vaikka tähän mennessä on sellaistaikin tehty... Mitään muita ikoneja ei tulla kirkkoihin ja rukoushuoneisiin toimikunnan varoilla hankkimaan”.¹⁸⁸ Jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomuksessa vuodelta 1954 todettiin näiden kolmen ensimmäiseksi valmistuneen pyhäkön ikoneista seuraavaa: Jyväskylän kirkon ikonien maalauksen tilaaminen jätettiin asianomaisen seurakunnan tehtäväksi myönnetyn määrärahan puitteissa ja se tilasi Jyväskylän ortodoksiselle seurakunnalle mainitut ikonit taiteilija Tito Collianderilta. Myöskin Myllykosken ja Valkeakosken rukoushuoneiden ikonien tilauksen suorittivat asianomaiset seurakunnat itse onnistuen tässä tyydyttävästi.¹⁸⁹

Nikolai Karpin (1884-1958) maalasi ikoneita uusiin rukoushuoneisiin vuoden 1955 lopusta vuoteen 1956. Suojärvellä syntynyt ja sittemmin Lieksan kautta Joensuuhun muuttanut Nikolai Karpin oli ollut ammatiltaan kauppias. Hän oli Suojärven kirkkoherran Pietari Karpinin poika ja Viipurin, myöhemmin Helsingin hiippakunnan piispa Aleksanterin veli. Karpinista tuli jälleenrakennuskauden ikonimaalari Leo Kasangon välityksellä. Hän oli maalannut jäljennöksen Neitsyt Marian ikonista, jonka Leo Kasanko toimitti Valdemar Maarvalalle. Kasangon mielestä ”jäljennös” oli erittäin hyvä ja hän suositteli sen maalaria jälleen-

¹⁸⁷ Piiroinen 1991, 71-73.

¹⁸⁸ Jälleenrakennustoimikunnan kirje Leo Kasangolle 24.2.1956. Fc 1 1956. SOAPKA.

¹⁸⁹ Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1954 VII c). KA.

rakennustoimikunnan palvelukseen.¹⁹⁰ Jälleenrakennustoimikunnan maalaustyöhön ryhtyessään Karpin oli jo varsin iäkäs, 71 vuoden ikäinen. Hän maalasi ikoneita Heinolan, Juankosken, Muhoksen ja Nilsiän rukoushuoneisiin.¹⁹¹ Tsvetkovin ja Collianderin tavoin hän oli amatöörimaalari,¹⁹² mutta sai edellisiin verrattuna enemmän ikonitilauksia. Kaikki kolme maalaria maalasivat ikoninsa öljyväreillä ns. naturalistiseen tyyliin, joka perustui akateemisen taiteen ihanteille.

Jälleenrakennustoimikunnan sihteeri, Valdemar Maarvala oli ottanut yhteyttä Veikko Marttiseen ikoniasiassa ja hyväksytyin mallityön maalattuaan hänet valittiin ikonimaalariksi.¹⁹³ Taidemaalari **Veikko Marttinen** (s.1917) oli opiskellut Viipurin taiteen ystävien piirustuskoulussa vuosina 1934-1937 ja Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulussa vuosina 1937-1939. Hän ei ollut aikaisemmin tutustunut ikonitaiteeseen, mutta maalaustyön myötä kiinnostus perinteistä ikonitaidetta kohtaan heräsi. Hän perehtyi ikonikirjallisuuteen mm. Helsingin yliopiston kirjaston Slaavilaisella osastolla (nyk. Helsingin yliopiston Slaavilainen kirjasto). Eräänä maalaustyön lähteenä hän käytti vuonna 1956 julkaistua Helge Kjellinin teosta *Rysska Ikoner*. Veikko Marttinen matkusti myös Kuopioon tapaamaan Leo Kasankoa, jonka kanssa maalaustyötä suunniteltiin. Todennäköisesti tällöin, marraskuussa 1956, Leo Kasanko luovutti hänelle malliksi *Pyhittäjät Sergei ja Herman Valamolaisten* ikonin kirkkokunnan varastosta.¹⁹⁴ Myöskin Aari Surakan kanssa käydyt keskustelut toivat luterilaiselle taiteilijalle lisätietoa ikonimaalauksesta ja ortodoksisuudesta. Kirjallisuuden ja keskustelujen pohjalta Marttinen päätyi ikonien toteutuksessa lähtökohtaan, jonka mukaan italialaisvaikutteet ja myöhäiset koristeelliset ratkaisut jätettiin pois ja pyrittiin bysanttilaiseen tyyliin. Varsinaisina esikuvina hän piti Andrei Rublevin ikoneja, novgorodilaisen koulukunnan ikoneja ja niiden pelkistettyä tyyliä.¹⁹⁵ Jälleenrakennuskauden ikonien maalaustyö kesti Marttisen kohdalla vuodesta 1955 vuoteen 1962 saakka. Hän maalasi määrällisesti eniten ikoneita jälleenrakennuskauden kirkkoihin. Hänen ikoneitaan sijoitettiin Lahden, Mikkelin, Nurmeksen, Rautalammin, Rovaniemen ja Varkauden kirkkoihin sekä Ivalon, Kemin, Kokkolan, Lapuan, Muhoksen, Paltamon, Pieksämäen, Sonkajärven, Suonenjoen ja Vuonislahden rukoushuonei-

¹⁹⁰ Leo Kasangon kirje Valdemar Maarvalalle 5.9.1955 nro 298. Fc 1 1955. SOAPKA; Nikolai Karpinin kirje Leo Kasangolle 29.8.1955. Fc 1 1955. SOAPKA.

¹⁹¹ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen 27.2.1956 esityslista. Kohta 5. 540:9 Ca 1. KA; Nikolai Karpinin kirje Leo Kasangolle 3.2.1956. Fc 1 1956. SOAPKA; Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

¹⁹² Ortodoksisen kirkkomuseon jälleenrakennuskauden ikoneita esitelleen näyttelyn näyttelyesitteessä todetaan, että T. Colliander, N. Karpin ja V. Tsvetkov olivat harrastelijamaalareita. Siirtolaiskirkkojen ikoneita 1955-1960, 1986, 6.

¹⁹³ Ulla Marttisen suullinen tiedonanto 21.7.1999.

¹⁹⁴ Ikoni nro 2291 oli tehty vuonna 1878 ja peräisin Petsamon luostarista. Kalustoluettelo I, s. 231. SOAPK.

¹⁹⁵ Ulla Marttisen suullinen tiedonanto 21.7.1999.

siin.¹⁹⁶ Kaikki työt on toteutettu öljyväreillä pohjustetulle vaneri- tai kovalevyille. Ikonien taustoissa on toisinaan käytetty lyöntikultaa.

Taiteilija **Martha Neiglick-Platonoff** (1889-1964) oli käynyt Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulun vuosina 1904-1906. Tämän lisäksi hän oli opiskellut kuvataidetta Kööpenhaminassa vuosina 1911-1912 ja Pariisissa Académie Ranson'ssa vuonna 1913.¹⁹⁷ Toistamiseen hän opiskeli Pariisissa vuonna 1936. Roomassa vuonna 1961, yli 70 vuoden ikäisenä, hän opiskeli vielä mosaiikkitekniikkaa.¹⁹⁸ Neiglick-Platonoff työskenteli vuosikymmeniä koristetaiteen alalla. Hän teki mm. pukupiirroksia ja lavastesuunnitelmia Ruotsalaiselle teatterille ja Suomen kansallisoopperalle. Hänet tunnettiin taitavana öljyväri-maalarina ja lahjakkaana muotokuvamaalarina. Taiteilija liittyi ortodoksisen kirkon jäseneksi vuonna 1948 ja alkoi varsin pian maalata ikoneita. Hänen töitään oli esillä jo seuraavana vuonna pidetyssä Ortodoksisten Nuorten Liiton vuosijuhlan ikoninäyttelyssä Haminassa. Neiglick-Platonoff oli matkoillaan tutustunut moniin ortodoksisiin kirkkoihin ja museoiden ikonikokoelmiin, erityisesti pitkällä matkallaan Neuvostoliittoon 1950-luvun lopulla, jossa hän kävi mm. Moskovassa, Leningradissa ja Kiovassa. Ensimmäisen kerran hän oli tutustunut näihin kohteisiin jo vuonna 1912. Jälleenrakennuskauden kirkkoihin hän alkoi maalata ikoneita vuodesta 1956 lähtien.¹⁹⁹ Muiden jälleenrakennuskauden ikonimaalareiden tavoin Neiglick-Platonoff maalasi ikoninsa öljyväreillä käyttäen joidenkin taustana lyöntikultaa.²⁰⁰

Martha Neiglick-Platonoff maalasi ikoneita Iisalmen ja Pielaveden kirkkoihin sekä Haapaveden Kytökylän, Hoilolan, Juuan, Lapinlahden, Karttulan Syväniemen, Kuivajärven, Siilinjärven, Sukevan, Mutalahden, Valtimon Hiekkalahden, Viekijärven ja Äänekosken rukoushuoneisiin vuosien 1956-1963 välisenä aikana.²⁰¹ Jälleenrakennuskauden ikonimaalareista hän maalasi eniten ikoneita rukoushuoneisiin. Hän oli 1960-luvulla Suomen ortodoksisen kirkon arvostetuin ja ainoa päätoiminen ikonimaalari.²⁰² Ilta-Sanomien artikkelissa *Ikonit länsimaiden uusin taidehistoriallinen harrastus* vuonna 1959 Neiglick-Platonoffia kutsuttiin Suomen ainoaksi ikonitaiteilijaksi.²⁰³ Samana vuonna ilmestyneessä Suomen kuvalehden artikkelissa *Ikonitaide elää* Martha Neiglick-Platonoffin lisäksi ikonimaalarina esiteltiin myös pastori Robert De Caluwé.²⁰⁴

¹⁹⁶ Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

¹⁹⁷ Heikkinen 1983, 36. SOPS; Hakamies 1995, 4; Hakamies 1978, 3. HYTL.

¹⁹⁸ Hakamies 1995, 4; Hakamies 1978, 3. HYTL.

¹⁹⁹ Hakamies 1995, 4; Roine 1959, 9.

²⁰⁰ Heikkinen 1983, 37. SOPS.

²⁰¹ Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

²⁰² Hakamies 1978, 1. HYTL.

²⁰³ Roine 1959, 9.

²⁰⁴ Dahlgren 1959, 40-41.

Taiteilija **Helge Dahlman** (1924-1979) oli opiskellut Suomen taideakatemian koulussa vuosina 1942-1945. Myös hän oli tehnyt mallityön jälleenrakennustoimikunnalle ennen kun sai ikonitilauksia tehtäväkseen. Mallityön jälleenrakennustoimikunta päätti tilata taiteilijalta marraskuussa 1958.²⁰⁵ Dahlman tutustui ikoneiden kuvakieleen ikonikirjojen avulla ja hän käytti oman maalaustyönsä malleina vanhojen venäläisten ikonien painokuvia. Hän maalasi ikoninsa tarkoituksella vanhahtavaan tyyliin. Maalaustyö oli vaativaa, koska tietoa ikoneista oli vaikeaa saada eikä Dahlman itse ollut ortodoksi.²⁰⁶ Taiteilija Pentti Melasen mukaan Dahlman ei sopeutunut täysin ikonimaalarin rooliin, koska hänen mielestään ikonien maalaus kaikkine rajoittavine sääntöineen oli ristiriidassa vapaan taiteen kanssa.²⁰⁷ Kaikki ikoninsa Dahlman maalasi öljyvärein ja niissä on käytetty kultausjäljitelmää. Hän maalasi ikonostaasin ikonit Kajaanin kirkkoon ja ikoneita Nivalan Karvoskylän, Siilinjärven, Sotkamon ja Tuusniemen rukoushuoneisiin.²⁰⁸

Taiteilija **Pentti Melanen** (s.1917) opiskeli Taideteollisessa keskuskoulussa vuosina 1939-1946. Ikoneihin hän oli tutustunut jo sota-aikana Aunuksessa vuonna 1942, jossa sairaalaksi muunnetun ortodoksisen kirkon hienot seinämaalaukset olivat herättäneet taiteilijan kiinnostuksen.²⁰⁹ Sodan aikana Melanen puhui venäjää sujuvasti ja toimi usein tulkkina. Kielitaito lienee auttanut myöskin ikoneihin tutustumista. Jälleenrakennuskauden ikonimaalariksi Melanen tuli Helge Dahlmanin välityksellä vuonna 1959. Dahlman oli kysynyt, josko Pentti Melanenkin alkaisi maalata ikoneita uusiin kirkkoihin, koska maalattavaa oli niin paljon ja töiden valmistumisella oli kiire. Melanen maalasi näytetyöksi Neitsyt Marian ikonin, jonka jälleenrakennustoimikunta hyväksyi.²¹⁰ Hän perehtyi ortodoksiseen ikonitraditioon kirjojen avulla, joita hän tilasi Saksasta ja Ruotsista. Käytössään hänellä oli Kjellinin teos *Rysska Ikoner* sekä sveitsiläisen kustantamo Halwagin julkaisema Doris Wildin teos *Ikonen, Kirchliche Kunst des Ostens* vuodelta 1946. Käytössä oli myös Aurel Bongersin julkaisema pieni kirjasarja otsikolla *Ikonen*, jossa on useiden kirjoittajien artikkeleita ja monia kuvia ikoneista. Näistä kirjoista löytyi malleja maalattaville ikoneille. Pentti Melanen ja Helge Dahlman kävivät myös katsomassa Helsingin Hietaniemen ortodoksiselle hautausmaalle vuonna 1958 valmistuneessa Profeetta Elian kirkossa sen ikoneita, joista molemmat pitivät kovasti.²¹¹

²⁰⁵ Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 22.11.1958 § 5. 540:9 Ca 2. KA.

²⁰⁶ Eva Dahlmanin kirje Katariina Roivakselle 11.8.1999.

²⁰⁷ Pentti Melasen suullinen tiedonanto 10.10.1999.

²⁰⁸ Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

²⁰⁹ Kirsti Melasen suullinen tiedonanto 29.7.1999.

²¹⁰ Pentti Melasen suullinen tiedonanto 10.10.1999.

²¹¹ Pentti Melasen suullinen tiedonanto 10.10.1999.

Pastori Aari Surakka, joka toimi tällöin ortodoksisen pappisseminaarin lehtorina, vieraili usein Melasen luona ja neuvoi taiteilijaa erilaisissa ikonografisissa kysymyksissä. Ikonografian lisäksi ongelmia aiheutti myös maalaustekniikka. Melanen kokeili temperatekniikkaa, mutta pitäytyi kuitenkin öljyväreiden käytössä. Hän muisteli saaneensa tietoja kultauksen käytöstä Aari Surakalta, mutta lehtikullan käyttö piti opetella omatoimisesti.²¹² Melanen kävi maalaustyön aikana pari kertaa myös Helsingin Liisankadulla asuneen taiteilija Martha Neiglick-Platonoffin luona. Itse hän asui ikonien maalaustyön aikana Tapiolassa, jossa hänen ateljeensa sijaitsi. Maalausprosessi eteni siten, että hän sai tarvittavien ikonien mitat ja aiheet tilauksen yhteydessä jälleenrakennustoimikunnalta. Luonnosteltuaan aiheen hän siirsi sen pohjustetulle kimpilevyille, johon maalasi ikonin öljyväreillä. Maalaus päällystettiin vernissalla. Jälleenrakennustoimikunnan sihteeri, joka tällöin oli Matti Aho, kävi tarkastamassa valmiit ikonit ennen kun ne laitettiin eteenpäin. Maalaustyöstä maksettiin Melasen mielestä hyvin. Ainoaksi ongelmaksi muodostui tietojen vähyys ja maalaustekniset kysymykset. Hän ei myöskään kokenut ristiriitaa vapaan taiteen ja ikonimaalauksen välillä, vaan tilanne oli ennemminkin päinvastainen: Ikonien kuvallinen ilmaisu siirtyi hänen 1960-luvun alun töihinsä.²¹³ Pentti Melanen maalasi ikoneita ainoastaan rukoushuoneisiin. Vuosien 1959-1962 välisenä aikana valmistui yhteensä 35 ikonia Haukiputaan Martinniemen, Hyvinkään, Lapuan, Leppävirran, Maaningan, Pyhäsalmen, Salahmin ja Savonlinnan rukoushuoneisiin.²¹⁴

4.3 Esimerkkejä jälleenrakennuskauden ikoneista

Kaikki jälleenrakennuskauden kirkkoihin ja rukoushuoneisiin maallaneet harrastelijamaalarit, Tito Colliander, Nikolai Karpin ja Vladimir Tsvetkov, käyttivät malleinaan akateemiseen tyyliin maalattuja ikoneja tai niistä tehtyjä painokuvia. Collianderin maalaama Jyväskylän Kristuksen Ylösouseamisen kirkon ikonostaasi (kuva 16) on poikkeuksellinen muiden jälleenrakennuskauden ikonostaasien kanssa jo siitä syystä, että siihen sijoitettiin Käkisalmen Neitsyt Marian syntymän kirkosta evakuoituidet hopeariisit. Näiden riisojen takana olleet ikonit sen sijaan jäivät evakuoimatta.²¹⁵ Jyväskylän seurakunnan neuvosto anoi moneen otteeseen riisoja käyttöönsä ja sen lähetystä vieraili arkkkipiispa Hermanin ja Leo Kasangon luona Kuopiossa,

²¹² Pentti Melanen oli kysynyt ammattikultaajilta tietoja kultaamisesta, mutta ei niitä saanut, koska he eivät halunneet paljastaa ammattisalaisuuksiaan. Pentti Melasen suullinen tiedonanto 10.10.1999.

²¹³ Pentti Melasen suullinen tiedonanto 10.10.1999.

²¹⁴ Pentti Melasen suullinen tiedonanto 10.10.1999; Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista. KRA.

²¹⁵ Leo Kasangon arkisto. SOKMA; Sturm 1997, 192-193.

jolloin hopeat luvattiin seurakunnalle.²¹⁶ Seurakunnanneuvoston pöytäkirjasta käy myös ilmi, että arkkitehti Toivo Paatela oli aluksi tehnyt tiilisen ikonostaasisuunnitelman. Tätä ei kuitenkaan toteutettu, vaan ikonostaasi rakennettiin Leo Kasangon suunnitelman mukaan.²¹⁷

Koska Tito Colliander toimi opettajana ikonostaasin maalaamisen aikaan, hän maalasi Jyväskylän ikoneita kesäkuukausina vuosina 1954-1956. Maalaustyön hän teki Heinävedellä Uuden-Valamon luostarissa, jossa hänelle oli varattu tilava huone luostarin päärakennuksessa ateljeekseen.²¹⁸ Ikoniensa malleina Colliander käytti luostarin akateemista tyyliä olleita ikoneita. Suoranaisina esikuvina olivat Uuden-Valamon puukirkon ikonostaasin sivuovien ylienkelit (kuvat 17, 18 ja 19).²¹⁹ Jyväskylän kirkon vihkiäisissä 3.10.1954 ikonostaasi oli vielä keskeneräinen siten, että valmiina paikoilleen asennettuina olivat pyhän portin yläpuolella oleva *Viimeinen ehtoollinen* sekä alarivin ikonit *Neitsyt Marian syntymä*, *Jumalansynnyttäjä Hodigitria*²²⁰, *Kristus Kaikkivaltias* ja *Kristuksen ylösnouseminen*²²¹. Käkisalmen ikonostaasiin verrattuna Jyväskylän toteutuksessa alarivin laidoilla olevat tapahtumaikonit sijaitsivat päinvastaisilla paikoilla, koska Käkisalmen kirkko oli vihitty Neitsyt Marian syntymän muistolle. Näiden lisäksi vihkiäisiin ehti valmistua vielä kuusi pientä ikonia, kaksiosainen *Neitsyt Marian ilmestys* ja *Evankelistat Matteus, Markus, Luukas ja Johannes*.²²² Kasanko oli sijoittanut Neitsyt Marian ilmestys-ikonin poikkeuksellisesti sivuovien yläpuolelle, vaikka se perinteisesti kuuluukin kuninkaan oviin. Sen sijaan neljä evankelistojen ikonia oli sijoitettu kuninkaan oviin eli pyhään porttiin. Jyväskylän kirkon varastossa sijaitsee pyhään porttiin tarkoitettu *Evankelista Johanneksen* ikoni, jossa hänet on kuvattu kotka-symbolin kanssa (kuva 20). Koska tämä ikoni on maalattu huolellisemmin kuin Pyhään porttiin sijoitettu *Evankelista Johannes*, voidaan olettaa, että tarkoituksena oli alun perin sijoittaa se ikonostaasiin. Syystä tai toisesta näin ei kuitenkaan tehty. Yksi mahdollisuus on, ettei maalaus sopinut tarpeeksi hyvin riisan alle. Vajaan vuoden kuluttua vihkiäisistä loput kuusi riisallista

²¹⁶ Seurakunnanneuvoston kokousten pöytäkirjat 23.11.1953 § 3-4; 14.1.1954 § 3. JOSA.

²¹⁷ Seurakunnanneuvoston kokouksen pöytäkirja 14.1.1954 § 3. JOSA.

²¹⁸ Heikkinen 1983, 26-27. SOPS. Lähteenä Heikkinen on käyttänyt taiteilijan puolison, Ina Collianderin kirjettä tekijälle 22.3.1983. Tito Collianderin poika Sergius Colliander ja tytär Kati Bondestam puolestaan ovat kertoneet, että taiteilija työskenteli myös Jyväskylässä. Jyrki Poudan suullinen tiedonanto 28.6.2001.

²¹⁹ Arkkimandriitta Arsenin suullinen tiedonanto 3.11.1995; Heikkinen 1983, 27. SOPS.

²²⁰ Hodigitria eli Tiennäyttäjät on nimitys tiettyjä samoja piirteitä noudattaville Jumalanäidin ikonityypeille. Collianderin Jumalanäidin ikoni on toisinaan virheellisesti nimetty Ivironin Jumalanäidiksi, vaikkei se sitä ole. Kyseessä on myöhäisempi ikonityyppi, jonka tunnusmerkkinä voidaan pitää kukkaa Jumalanäidin oikeassa kädessä.

²²¹ Kuvaukselle haudasta ylös kohoavasta Kristuksesta ei löydy perustetta Evankeliumeista eikä vastinetta perinteisessä ikonografiassa. Tästä huolimatta ko. kuvatyypin oli hyvin yleinen viime vuosisatojen ikonimaalauksessa. Ks. Hanka 2001, 119.

²²² Kuvat Aamun Koiton artikkeleissa A. G., 1954, 211; Jyväskylän Ylösnousemuksen kirkko vihitty 2.-3.10.54, 1954, 209-210.

ikonina ja sivuovien ylienkelit (kuvat 17 ja 18) olivat valmiita asennettaviksi ikonostaasiin.²²³ Vuonna 1956 valmistui alttaritaulu *Kristus valtaistuimella*, joka nykyään sijaitsee kirkkosalin oven yläpuolella (kuva 21). Ainoastaan sivuovien ylienkelit ja alttaritaulu on maalattu kokonaisuudessaan. Jyväskylän ikonostaasin riisat puhdistettiin kesällä 1994 ja tällöin havaittiin, että ikoneissa näkyviin jääviä ihokohtia lukuun ottamatta ikonit on maalattu viitteellisesti, jos lainkaan. Ikoni *Pyhittäjäisät Sergei ja Herman Valamolaiset* oli sen sijaan maalattu toisia pidemmälle.²²⁴

Leo Kasangon päiväkirjasta käy ilmi, mitä ikoneja hän toimitti Nikolai Karpinin malleiksi tammikuussa 1956. Näitä olivat Inon kirkosta peräisin olleet *Kristuksen ja Neitsyt Marian ikonit* sekä ikonit *Pyhittäjäisät Sergei ja Herman Valamolaiset, Apostolit Pietari ja Paavali, Johannes Kastaja, Trifon Petsamolainen ja Neitsyt Marian syntymä*. Lisäksi malliksi vietiin yksi alttaripöydän takainen risti.²²⁵ Saman vuoden helmikuussa Karpinille lähetettiin vielä *Kristuksen taivaaseen astumisen ikoni* malliksi Heinolan rukoushuoneen alttaritaulua varten.²²⁶ Inon kirkosta peräisin olleet ikonit sijoitettiin Nilsiänsä Johannes Kastajan syntymän muistolle vihityn rukoushuoneen ikonostaasiin (kuva 22). Inon Jumalanäidin ikoni on puolestaan maalattu Viktor Vasnetsovin kuuluisan Kiovan Pyhän Vladimirin katedraalin apsis-maalauksen mukaan.²²⁷ Kuva tästä maalauksesta julkaistiin myös Aamun Koiton kannessa numerossa 31-32 vuonna 1954. Rukoushuoneeseen maalattiin kolme ikonia täydentämään Inon kokonaisuutta. Nämä ikonit olivat ikonostaasin laidoilla olevat *Nikolaos ihmeidentekijä ja Johannes Kastaja* sekä pyhän portin yllä oleva *Viimeinen ehtoollinen*. Nämä ikonit on maalannut joko Nikolai Karpin tai Vladimir Tsvetkov. Karpinilta tilattiin Nilsiänsä rukoushuoneelle ikoneita, mutta ne olivat aiheiltaan Kristus valtaistuimella, Jumalanäiti ja Johannes Kastaja.²²⁸ Näistä ainoastaan Johannes Kastajan ikoni sopii Nilsiänsä rukoushuoneen ikonostaasiin. Kaksi muuta lähettä puolestaan mainitsevat ikonostaasin suunnittelijaksi ja puuttuvien ikonien maalariksi Vladimir Tsvetkovin.²²⁹ Arkistolähteistä ei kuitenkaan löydy Tsvetkoville osoitettua tilausta.

²²³ Seurakunnanneuvoston kokouksen pöytäkirja 18.8.1955 § 3-4. JOSA.

²²⁴ Jyrki Poudan suullinen tiedonanto 28.6.2001.

²²⁵ Päiväkirja, joka koskee kirkkokunnan jälleenrakentamista 1956- (L. Kasanko). Merkintä 22.1.1956, jossa mainittu ikonien numerot NN 2943, 2927, 2288, 279, 274, 278, 3412 ja 1881. Hf 4. SOAPKA.

²²⁶ Päiväkirja, joka koskee kirkkokunnan jälleenrakentamista 1956-(L. Kasanko). Merkintä 14.2.1956, jossa mainittu ikonin numero N 3409. Hf 4. SOAPKA.

²²⁷ Ks. esim. Kirichenko, 1991, kuvat 126 ja 235.

²²⁸ Päiväkirja, joka koskee kirkkokunnan jälleenrakentamista 1956- (L. Kasanko) Merkintä 22.1.1956. Hf 4. SOAPKA; Nikolai Karpinin kirje Leo Kasangolle 3.2.1956. Fc 1 1956. SOAPKA.

²²⁹ Todennäköisesti Leo Kasangon kirjoittama kuvateksti: "...Ehtoollisen asettaminen sekä reunimmaisat isot ikonit ovat pastori V. Tsvetkovin työtä. Ikonostaasin suunnittelu V. Tsvetkovin, Kuninkaan ovi L. Kasangon." Valokuva-arkisto taulu N 35 (323). SOKMA; Nimeämätön, vaaleanruskea valokuvakansio, jossa kuvien yhtey-

Inon kirkosta peräisin olleet Pyhän portin viereiset Jumalanäidin ja Kristuksen ikonit olivat Karpinin malleina Juankosken ja Heinolan rukoushuoneiden ikoneihin. Juankosken rukoushuoneen interiööri vastaa pääpiirteissään jälleenrakennustoimikunnan hyväksymää sisustussuunnitelmaa, koska sinne maalattiin kolme ikonia sekä suurikokoinen ristiinnaulitun kuva (kuva 23). Rukoushuoneen itäseinälle sijoitettiin kolme Karpinin maalaamaa uutta ikonia. Myöskin *Jumalansynnyttäjän suojelelus* –ikonin esikuva on selvillä. Karpin käytti mallinaan vuonna 1942 ilmestyneen kirkkolauluvihon kansikuvaa, jossa on romanttiseen tyyliin maalattu Jumalansynnyttäjän suojeleuksen ikoni.²³⁰

Maalaustyön lähdettyä käyntiin rukoushuoneisiin tilattavien ikonien määrä vakiintui viiteen. Vaikka rukoushuoneisiin ei rakennettu ikonostaasia, samanlainen vaikutelma tehtiin sijoittamalla keskimäinen ikoni taaemmaksi itäseinälle muiden neljän jäädessä symmetrisesti sisemmälle kirkkosaliin. Leppävirran Karjalan valistajien rukoushuone on tästä tyypillinen esimerkki (kuva 24). Taidemaalari Pentti Melasen ikoneista keskimäinen on aiheeltaan *Kristus valtaistuimella*. Valtaistuimella istuvan Kristuksen oikea käsi on tyypilliseen tapaan kuvattu siunausasentoon ja vasen käsi kannattelee evankeliumikirjaa, jossa on teksti ”Minä olen A ja O, ensimmäinen ja viimeinen, alku ja loppu”.²³¹ Kirkkosalista katsoen sen vasemmalla puolella on *Georgian Jumalanäidin ikoni*, jonka malleina on ollut Kjellinin *Rysska Ikoner* –teoksessa kuvatut kaksi samanaiheista 1500-luvun novgorodilaista ikonia.²³² Oikealla puolella on *Kristus Kaikkivaltias* –ikoni, jonka avoimeen evankeliumikirjaan on kirjoitettu ”Minä olen tie ja totuus ja elämä”. Uloimmissa ikoneissa on kuvattu *Pyhittäjäisät Sergei ja Herman Valamolaiset* ja *Pyhittäjäisät Aleksanteri Syväriläinen, Arseni Konevitsalainen ja Trifon Petsamolainen*. Pyhittäjä Sergein kirjakääröön on kirjoitettu ”Vanhurskas säilyy ikuisessa muistossa” ja Pyhittäjä Hermanin käärössä lukee ”Riemuitkaa Herrassa, te vanhurskaat”. Aleksanteri Syväriläisen kirjakääröön on sijoitettu teksti ”Autuas se mies, joka Herraa pelkää”. Arseni Konevitsalaisella on käsissään tyypillisesti Konevitsan Jumalanäidin ikoni, sen sijaan Trifon Petsamolaisen kädessä on rullalla oleva kirjakäärö. Ikonien kirjoitukset on tehty huolellisesti ja Jumalanäidin sekä Kristuksen monogrammit on merkitty oikein. Kuitenkin Kristuksen sädekehään on merkitty virheellisesti kaksi omega –kirjainta sekä kirjain ny omegan (W), omikronin (O) ja nyn (H) sijaan. Ikoneissa on käytetty lyöntikultaa

sädekehissä. Tämän lisäksi sitä on käytetty Kristus Immanuelin päällysviitan pohjana, jonka tässä teksti otsikolla ”Niilsän rukoushuone”. Valokuva-arkisto. KOSA. Ortodoksisen kirkkomuseon remontista johtuen kyseessä olevia ikoneita ei ollut mahdollista nähdä, joten kysymys ikonien tekijästä jää avoimeksi.

²³⁰ Siirtolaiskirkkojen ikoneita 1955-1960, 1986, 9, sekä kuvat sivulla 8.

²³¹ Sasakin ja Takalan mukaan tämä Raamatun kohta (Ilm. 1:8) oli Bysantissa yleisin teksti Kaikkivaltiaan kädessä olevassa evankeliumikirjassa. Sasaki – Takala 1980, 82. A ja O viittaavat luonnollisesti kreikan aakkosten ensimmäiseen (alfa) ja viimeiseen (omega) kirjaimeseen.

²³² Kjellin 1956, 96-99. Ikonityyppi on aikaisemmin suomennettu muotoon *Gruusian Jumalanäiti* venäjänkielisen nimityksensä mukaan (Грузинская).

kehissä. Tämän lisäksi sitä on käytetty Kristus Immanuelin päällysviitan pohjana, jonka päälle laskokset on maalattu. Perinteisesti nämä vaatteessa käytetyt sädevaalennukset on toteutettu juuri päinvastoin, eli assist-kultaus on tehty maalipinnan päälle.²³³ Melanen käytti ikoniensa maalaamisessa kuultotekniikkaa²³⁴, jossa maalaus toteutettiin ohuella öljyvärillä. Ohuiden maalikerrosten kuulas jälki muistuttaa temperatekniikkaa, jota Melanen kokeilikin.

Leppävirran ikonit paljastavat muissakin tapauksissa esille nousseen ongelman, johon taiteilijat törmäsivät käyttäessään malleina kuvia keskiaikaisista ikoneista. Perinteisesti vakiintuneet ikonityypit noudattavat tiettyjä mittasuhteita. Tällöin ikonipohjatkin valmistettiin näihin kuvatyyppeihin sopiviksi. Monet jälleenrakennuskauden ikonien pohjat on kuitenkin mitoitettu siten, että niiden korkeus on suhteessa leveyteen suurempi kuin mitä perinteisesti puolivartalosommitelmiin on käytetty. Kapea ja korkea pohja soveltui hyvin kokofiguurien esittämiseen, mutta puolivartalosommitelmissa taustan osuus jäi tarpeettoman suureksi. Esimerkiksi Melasen Jumalanäidin ja Kristuksen ikoneissa hahmojen pitäisi täyttää kuvapinta siten, että figuurien alaosa rajautuu kehykseen ja sädekehä kuvapinnan yläosassa yleensä ylittää sen (kuvat 25 ja 26). Helge Dahlmanin maalaamissa Nivalan Karvoskylän Kristuksen Kirkastumisen rukoushuoneen ikoneissa nähtävissä on sama ongelma (kuva 27).²³⁵ Dahlman on kuitenkin sovittanut hahmot kuvapinnan alalaitaan siten, että reunoille ja alalaitaan muodostuu yhtenäinen kehys. Kuitenkin ikonien yläosaan jää tarpeettoman suuri tyhjä tila, jota ylälaidan suippo muoto korostaa entisestään.

Dahlman ja Melanen pyrkivät maalaamaan ikoninsa tarkasti mallien mukaan. Sen sijaan taidemaalari Veikko Marttisen ikoneissa näkyy voimakkaasti hänen persoonallinen tyylinsä. Hänen töilleen on ominaista tummat ja raskaat värit sekä yksinkertaistettu, mutta taitava sommittelu. Marttisen hahmot ovat monumentaalisia ja tyylieltyjä, kuitenkin kasvojen toteutus on lähemmin tarkasteltuna varsin herkkä ja jopa ikonimainen. Hänen maalaamistaan ikonostaaseista ainoastaan Varkauden Kristuksen Taivaaseenastumisen muistolle vihityn kirkon ikonostaasia ei ole korvattu uusilla ikoneilla (kuva 28). Ikonostaasin ikonit valmistuivat jälleenrakennuskauden loppuvaiheessa, vuonna 1960. Arkkitehti Väyrysen suunnittelema ikonostaasi on yksikerroksinen, lukuun ottamatta pyhän portin yläpuolelle sijoitettua *Viimeinen ehtoollinen* -aihetta. Kirkkosalista katsoen ikonostaasin vasemmalla puolella on *Kristuksen kaste*, sivuoovessa *Ylienkehi Gabriel* ja *Pimenovin Jumalanäiti*. Keskellä olevassa pyhässä portissa on kaksiosainen *Neitsyt Marian ilmestys* -ikoni sekä kaksi ikonia, joissa toiseen on

²³³ Arseni 1995, 211-213.

²³⁴ Rác – Peltola 1977, 327. Kesällä 2001 ikonien pinta oli paikoitellen pienten murtumien peitossa erityisesti niissä kohdin, minne auringonvalo on päässyt suoraan paistamaan.

²³⁵ Dahlmanin maalaamista ikoneista ainoastaan Karvoskylän ikonit ovat alkuperäisellä paikallaan. Ks. liite 2.

kuvattu *Evankelistat Matteus ja Markus* ja toiseen *Evankelistat Luukas ja Johannes*. Pyhän portin oikealla puolella on *Kristus Kaikkivaltias*, sivuoven *Ylienkehi Mikael* ja *Kristuksen taivaaseenastuminen*. Alttarin takaseinällä on *Kristus valtaistuimella* –ikoni (kuva 29).

Perinteisesti jokaisessa ikonissa tulee olla kuvan esittämän pyhän tai juhla-aiheen nimi.²³⁶ Kuitenkin Marttisen ikonostaasin tapahtumaikoneissa ei ole juhla-aiheen nimiä eikä Kristuksen ja Jumalanäidin monogrammeja. *Kristuksen kasteen* ikonista puuttuu lisäksi ikonityyppiin kuuluva Pyhän Hengen vertauskuva kyyhkynen (kuva 30). Näissä ikoneissa ei ole myöskään Kristuksen sädekehän kirjaimia tai kaksoisristiaihetta. *Pimenovin Jumalanäidin* ikoniin on sen sijaan kirjoitettu asiaan kuuluva monogrammi (kuva 31). Delta-kirjain (Ω) on kuitenkin puutteellinen ja monogrammi on muodossa $\tilde{M}\tilde{P}\tilde{\Omega}$. Ikonissa ei ole mitään Kristus-Immanuelille kuuluvia merkintöjä. Muista oleellisista merkeistä Jumalanäidin kolmesta tähdestä on maalattu ainoastaan yksi otsalle. *Kristus Kaikkivaltias* –ikonin monogrammi on merkitty muuten oikein, ainoastaan kirjainten päälle ei ole merkitty lyhennysmerkkejä (kuva 32). Sädekehän teksteissä huomio kiinnittyy omegan muotoon ω, joka toistuu monissa venäläisissä ikoneissa virheellisestä muodostaan huolimatta.²³⁷ Sivuvien otsikko-tekstit on kirjoitettu poikkeuksellisesti figuurien päälle kuvapinnan uloimpiin laitoihin (kuvat 33 ja 34). Marttinen käytti ikoneissaan lyöntikultaa²³⁸, mistä johtuen töissä on havaittavissa hapettumia. Tämä ongelma ilmeni muissakin ikoneissa jo jälleenrakennuskaudella.²³⁹

Jälleenrakennuskauden ikoneista erityisesti Veikko Marttisen töitä kritisoitiin heti niiden valmistumisesta lähtien. Ensimmäisten ikonien valmistuttua Leo Kasanko otti kantaa Marttisen töihin. Hän mm. totesi, että ikonien tulee olla yhdenmukaisia symmetrian vuoksi. Esimerkiksi Pieksämäen rukoushuoneen kaikki ikonit olivat olleet keskenään erikokoisia. Tyyllitelykin ja tumma väriasteikko herättivät kritiikkiä, samoin huomio kiinnittyi virheellisesti tai puutteellisesti tehtyihin teksteihin.²⁴⁰ Mikkelin²⁴¹, Rautalammin²⁴² ja Lahden²⁴³ seu-

²³⁶ Arseni 1995, 183; Siilin 2001, 85.

²³⁷ Omegan ylle kuuluvat henkosmerkki ja painomerkki on korvattu kirkkoslaavinkielisellä kirjainyhdistelmällä ”ot”.

²³⁸ Jälleenrakennustoimikunta luuli, että Marttinen käytti töissään lehtikultaa. Jälleenrakennustoimikunnan kokouksen 27.2.1956 esityslista kohta 5. 540:9 Ca 1. KA; Valdemar Maarvalan kirje Leo Kasangolle 25.2.1956. Hf 3 1953-1963. SOAPKA; Lehtikullan lehden koko on kuitenkin 8 cm x 8 cm, kun taas Varkaudessakin käytetty kullan lehden koko vastaa lyöntikullan lehden kokoa 16 cm x 16 cm. Heikkinen 1983, 32. SOPS.

²³⁹ Mustumista ilmeni mm. Mikkelin ja Siilinjärven ikoneissa. Leo Kasangon kirje jälleenrakennustoimikunnalle 7.4.1959 nro 125. 540:9 Eb 6. KA.

²⁴⁰ Päiväämätön ja allekirjoittamaton kaksisivuinen muistio otsikolla ”Ehdotetaan seuraavia käytännön sanelemia parannuksia.” Kyseessä on todennäköisimmin Leo Kasangon jälleenrakennustoimikunnalle osoittama muistio vuonna 1955. Fc 1 1955. SOAPKA.

²⁴¹ Pöytäkirja ote Mikkelin ortodoksisen seurakunnan jälleenrakennuslautakunnan kokouksesta 18.2.1967 § 4 ja A. Gaurilowin kirje Leo Kasangolle 4.3.1957. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

²⁴² Leo Kasangon kirje Matti Aholle 20.5.1960. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

²⁴³ N. Hodjun kirje Leo Kasangolle 29.10.1955. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

rakuntien ikoneita arvosteltiin varsin kovasanaisesti. Lahden kirkkoherra N. Hodju jopa neuvotteli Vladimir Tsvetkovin kanssa uusien ylienkeleiden ikonien tilaamisesta, koska ei hyväksynyt Marttisen ikoneita.²⁴⁴ Asia kärjistyi siihen pisteeseen, että Simo Härkönen, Mikael Kasanko ja Aari Surakka matkustivat Lahteen tarkastamaan Marttisen ikoneita. Heidän antamassaan lausunnossa todettiin, että ”Työssään herra Marttinen on pyrkinyt vakavaan taiteelliseen ilmaisuun ja onnistunut siinä ennenkaikkeaa siitä syystä, että hän ikoneissaan on pitäytynyt vanhan ortodoksisen ikonin perinteeseen.”²⁴⁵ Ikonien kirjoitukset olivat ongelmallisia myös muille taiteilijoille.²⁴⁶ Martha Neiglick-Platonoff ei puhunut äidinkielenään suomea, joten Lapinlahden rukoushuoneen pyhän pöydän takaiseen ikoniin hän oli kirjoittanut ”ensimmäinen ja viimeinen”. Korjauksen jälkeenkään sanamuodot eivät sattuneet oikein, vaan hän korjasi ne muotoon ”ensimeinen ja viimeinen”. Todennäköisesti Leo Kasanko korjasi sanat oikeaan muotoon Aari Surakan välitettyä taiteilijan pyynnön tästä hänelle.²⁴⁷

Kuluneiden vuosikymmenten aikana suuntauksena on ollut korvata jälleenrakennuskauden ikoneita uusilla ikoneilla. Poikkeuksena tästä ovat kuitenkin Martha Neiglick-Platonoffin maalaamat ikonit *Ylidiakoni Stefanos*, *Jumalansynnyttäjä Hodigitria*, *Käsittätehty Kristus*, *Kristus Kaikkivaltias* ja *Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkuminen*, jotka hän maalasi Äänekosken Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen muistolle vihittyyn rukoushuoneeseen vuonna 1961. Alkuperäinen Äänekosken rukoushuone muunnettiin kirkolliseen käyttöön jo olemassa olevasta kiinteistöstä. Tämä rukoushuone kuitenkin myytiin kaupungille ja Äänekoskelle rakennettiin uusi hirsinen tsasouna vuonna 1992, jonne Neiglick-Platonoffin ikonit siirrettiin (kuva 35).²⁴⁸ Neiglick-Platonoffin ikonit perustuvat perinteisiin ikonityyppeihin. Hänen perehtyneisyydestään ikonitaiteeseen kertoo ikonityyppien runsaampi käyttö, esimerkiksi erilaisten Kristus-ikonien maalaaminen alttarin takaiseksi ikoniksi Kristus valtaistuimella -aiheen lisäksi.²⁴⁹ Tästä johtunee myös se, että hänen ikoninsa ovat yksilöllisempiä eikä niiden toteutuksessa ole juurikaan kaavamaisuutta, mikä taas voidaan havaita muiden ammattimaalarien ikoneista.²⁵⁰ Neiglick-Platonoffin ikonien toteutus on kuitenkin vanhaa

²⁴⁴ N. Hodjun kirje Leo Kasangolle 29.10.1955. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

²⁴⁵ Jäljennös Simo Härkösen, Mikael Kasangon ja Aari Surakan kirjeestä Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustoimikunnalle 8.2.1956 ja Valdemar Maarvalan kirje Leo Kasangolle 25.2.1956. Hf 3 1953-1963. SOAPKA.

²⁴⁶ Esim. Helge Dahlmanin maalaamissa Kajaanin kirkon ikoneissa oli puutteita tekstien osalta. Heikkinen 1983, 30. SOPS.

²⁴⁷ Aari Surakan kirje Leo Kasangolle 30.7.1959. Fc 7 1959. SOAPKA.

²⁴⁸ Arto Leskisen suullinen tiedonanto 23.3.2001.

²⁴⁹ Esimerkiksi *Vapahtaja voimassaan* –ikoni Karttulan Syväniemen rukoushuoneeseen ja *Käsittätehty Kristus* – ikoni Äänekosken rukoushuoneeseen; Liite 2.

²⁵⁰ Esimerkiksi Veikko Marttinen maalasi kolme hyvin samanlaista *Viimeinen ehtoollinen* ikonia, jotka sijoitettiin Mikkelin ja Nurmeksen kirkkoihin sekä Suonenjoen rukoushuoneeseen.

ikonitaidetta maalauksellisempi ja naturalistisempi. Erityisesti kasvojen kuvaus palauttaa mieleen hänen työskentelynsä muotokuvamaalarina. Esimerkiksi *Käsittätehty Kristus* –ikonin kasvot on toteutettu elävästi luoden hyvin inhimillisen vaikutelman, varsinkin verrattaessa niitä keskiaikaisten ikonien voimakkaasti tyylieltyyn toteutukseen (kuva 36). Tyyllisesti taiteilija liikkui vasnetsovilaisen ikonityylin ja perinteisen ikonimaalauksen välillä. Tämä käy hyvin ilmi verrattaessa maalauksellista *Ylidiakoni Stefanoksen* ikonia selkeästi vanhoihin esikuviin palautuvan *Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen* ikonin kanssa (kuvat 37 ja 38).

5. PARADOKSISTA PERINTEESEEN: SUOMALAISEN IKONIMAALAUKSEN ALKU

Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennukseen osoitetuilla varoilla rakennettiin 13 kirkkoa ja 42 rukoushuonetta. Rakennustyötä pohjustanut keskustelu kirkkoarkkitehtuurin tyylihistoriallisista vaikutteista jää jokseenkin toissijaiseksi arvioitaessa valmistuneita pyhäkköjä. Kirkkojen ja rukoushuoneiden yleisvaikutelmaa leimaa rakennustyön kiireellisyys ja monet kompromissit sekä halvat materiaaliratkaisut. Vaikka rakennustyö periaatteessa pyrittiinkin toteuttamaan perinteiseen ortodoksiseen kirkkoarkkitehtuuriin pohjautuen, se jäi monessa tapauksessa toteutumatta. Ikonien kohdalla tilanne ei kuitenkaan ollut näin yksiselitteinen. Koska ikonimaalaus perustuu oleellisesti vanhaan, teologisesti määriteltyyn kuvatradiitioon, ei ikonografisia eikä tyyliin liittyviä kysymyksiä voinut ohittaa.

Mitään yksiselitteistä ratkaisua ikonien maalauttamisen osalta ei voitu tehdä, koska joitakin yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta ikonimaalausperinne Suomessa oli katkenut. Itsenäisen Suomen ainoat ikonimaalarit olivat olleet Laatokan Valamon maalarimunkit, joiden viimeiseksi maalaustyöksi jäi vuosina 1933-39 toteutettu Laatokan Valamon pääkirkon yläkirkon seinämaalausten restaurointi. Ikääntyneen veljestön siirryttyä Heinäveden Papinniemeen ei ikonimaalauksen jatkamiselle ollut tarvetta.²⁵¹ Vaikka Laatokan Valamon ikonimaalaus jatkui vielä itsenäistyneessä Suomessa, tyyllisesti se liittyy Pietarin taideakatemian vaikutuspiiriin ja näin ollen myöhäiseen venäläiseen ikonimaalausperinteeseen. Ikonitilaukset olisi ollut mahdollista antaa ulkomaisille ikonimaalareille, mutta jälleenrakennustoimikunta halusi osoittaa toimeksiannot kotimaisille taiteilijoille, koska maalaustyö toteu-

---

²⁵¹ Arseni 1995, 81.

tettiin valtion kustannuksella. Tästä syystä ikoneja ei siis tilattu Pariisista eikä Kreikasta. Suomeen saapunut roomalaiskatolinen pastori Robert de Caluwé oli tänä aikana ainoa ikonimaalari Suomessa, joka työskenteli perinteisen ikonitradition pohjalta niin tekniikaltaan kuin esikuviltaankin ja epäilemättä hän olisi ollut tiedoiltaan ja taidoiltaan pätevin jälleenrakennustoimikunnan ikonimaalariksi. On arvailujen varassa, miksi muita ikonitilauksia ei suunnitelmista huolimatta osoitettu hänelle, arkistolähteistä ei käy ilmi mitään syytä.

Ortodoksisen kirkon piiristä löytyi kolme harrastelijamaalaria, Vladimir Tsvetkov, Nikolai Karpin ja Tito Colliander, jotka maalasivat ikoneita jälleenrakennuskauden pyhäköihin. Heidän työpanoksensa jäi kuitenkin verrattain pieneksi. Todennäköisesti maalaus-työn paljoudesta ja kiireellisyydestä johtuen jälleenrakennustoimikunta päätti käyttää heidän lisäksi suomalaisia taiteilijoita ikonimaalareina. Näin taiteilijat Helge Dahlman, Veikko Marttinen, Pentti Melanen ja Martha Neiglick-Platonoff tulivat jälleenrakennustoimikunnan palvelukseen. Heistä ainoastaan Neiglick-Platonoff oli ortodoksisen kirkon jäsen ja perehtynyt ikonitaiteeseen ennen jälleenrakennustoimikunnan tilaustöitä. Määrällisesti eniten ikoneja maalasivat Veikko Marttinen ja Martha Neiglick-Platonoff.

Ikonit saivat osakseen kritiikkiä heti valmistumisestaan lähtien, ja kuluneiden vuosikymmenten aikana niistä monet on korvattu uusilla ikoneilla.²⁵² Joissakin yhteyksissä jälleenrakennuskauden ikoneita on arvosteltu soveltumattomuudesta ortodoksiseen perinteesseen, niiden on todettu olevan toisuskoisten ammattitaiteilijoiden henkilökohtaisten mieltymysten mukaan toteutettuja kirkkomaalauksia tai ne on leimattu yksinkertaisesti rappiokauden ikoneiksi.²⁵³ Niihin kohdistettu kritiikki ei kuitenkaan poista sitä paradoksaalista tosiasiaa, että kyseisenä aikakautena Suomessa maalattiin noin 350 ikonia, vaikkei ikonimaalausperinnettä maassa tällöin ollutkaan. Itsenäisen Suomen historiassa kyseessä on ainutlaatuinen episodi, jonka eräänä tuloksena suomalainen ikonimaalaus alkoi. Jälleenrakennuskauden ikonimaalaus oli poikkeuksellinen tapahtuma, joka oli seurausta poikkeuksellisesta sodan jälkeisestä tilanteesta. Se on usein luokiteltu omaksi kaudekseen ennen paluuta vanhan tyylin ihanteisiin.²⁵⁴ Muutos ikonimaalauksen tyyli-ihanteissa ja suhtautumisessa ikonitraditioon oli kuitenkin tapahtunut jo 1950-luvulla, ja se välitettiin jälleenrakennuskauden ammattitaiteilijoille.

²⁵² Siirtolaiskirkkojen ikoneita 1955-1960, 1986, 11-12.

²⁵³ Flinckenberg-Gluschokoff 2000, 99; Heikkinen 1983, 41. SOPS; Jääskinen 1990, 58; Pietarinen, 1975, 1,5. HYTL.

²⁵⁴ Seppälä 1979, 380.

Kuten käyty tyylikeskustelu osoittaa, puhumattakaan ikoneihin kohdistuneesta näyttelytoiminnasta, ikonit eivät enää kuuluneet pelkästään ortodoksiseen liturgiseen elämään, vaan ne olivat siirtyneet myös Suomessa taidehistorian, taiteen keräilyn ja modernin taideteorian piiriin. Tästä syystä en näe paljontakaan eroa 1950–60-luvun jälleenrakennuskauden ikonimaalauksessa ja 1960-luvun revival-henkisessä ikonimaalauksessa siinä mielessä, että molemmat etsivät tyylilliset ihanteensa ja esikuvansa keskiaikaisesta ikonitaiteesta. Sama periaate on edelleen hyvin keskeinen suomalaisessa ikonimaalauksessa. Toteutukseltaan työt luonnollisesti poikkeavat toisistaan enemmän, koska jälleenrakennuskauden ikonimaalareilla ei ollut käytössään samanlaista tietoa ikonitraditiosta, saati sitten varsinaista ikonimaalauksen opettajaa. Suurin ero näiden kahden suunnan välillä lieneekin ikonien teknisessä toteutuksessa, koska jälleenrakennuskauden ikonimaalarit maalasivat öljyvärein kun taas suomalaiset revivalistit omaksuivat temperatekniikan käytön pariisilaisilta opettajiltaan.²⁵⁵ On mielenkiintoista, että kritiikki kohdistui lähes kokonaan Veikko Marttisen ikoneihin, mutta esimerkiksi harrastelijamaalareiden joskus kömpelöitäkin töitä ei juurikaan kommentoitu. Ne kuitenkin muistuttivat tyyliltään sellaisia ikoneja, joihin ortodoksit olivat tottuneet.

Suomen jälleenrakennuskauden ikonimaalarit joutuivat tietystä mielessä varsin epäkiittollisen tehtävän eteen. Luterilaisilla taiteilijoilla ei ollut ortodoksisen ikonitradition tuntemusta, eikä tietoa ollut kovinkaan helppoa saada. Taiteilijat eivät saaneet mainittavaa opastusta kirkon johdon taholta, ainoastaan Leo Kasanko ja Aari Surakka pystyivät opastamaan heitä tyylillisissä ja ikonografisissa kysymyksissä. Sen sijaan tietoa ikonimaalauksessa käytettävästä temperatekniikasta ja kultauksesta ei käytännössä ollut saatavilla. Tästä syystä kaikki maalarit de Caluwéa lukuun ottamatta maalasivat ikoninsa öljyvärein. Uusien ikonien maalaus vanhoihin ikoneihin pohjautuen ei ollut ongelmaton, koska monet ikonikirjallisuudessa esitetyt ikonit olivat tummia ja osittain tuhoutuneita. Kirjallisuudesta löydettyjen esikuvien tekstit olivat poikkeuksetta kreikaksi tai kirkkoslaaviksi, mikäli ne olivat ylipäättään säilyneet, mutta uusiin ikoneihin kirjoitukset oli maalattava suomeksi. Nämä olosuhteet huomioidaan ottaen olisikin ihme, ellei joihinkin töihin olisi tullut ikonografisia virheitä. Kuitenkin voidaan sanoa, että niin harrastelijamaalarit kuin ammattitaiteilijatkin tiedostivat ortodoksisen ikonitradition tärkeyden ja pyrkivät paneutumaan huolella maalaustyöhönsä, toiset myöhempiä 1800–1900-luvun ikonityyliä noudattaen toisten etsiessä esikuvansa keskiaikaisista malleista.

---

²⁵⁵ Suomalaisesta revival-henkisestä ikonimaalauksesta 1960-luvulla ks. Flinckenberg-Gluschkoff 2000, 99-108; Kotkavaara 1999, 5; Kotkavaara 1986, 94-98. ÅÅ.

Jälleenrakennustoimikunnan varapuheenjohtaja Simo Härkönen arvioi jälleenrakennuskauden tuloksia Aamun Koitossa vuonna 1960. Hänen mukaansa ”jälleenrakennustyö on meille kirkkokuntamme historian valoisa lehti”.²⁵⁶ Valtion varoilla tapahtunut jälleenrakentaminen oli sodan jälkeisessä Suomessa merkittävä kulttuuripoliittinen teko ja konkreettinen tuen osoitus maan ortodoksiväestölle. Jälleenrakennuskauden pyhäköt ja ikonit ovat kaikkine puutteellisuuksineen tärkeä osa Suomen ortodoksisen kirkon kulttuurihistoriaa. Aikakauden ikonit muodostavat mielenkiintoisen kokonaisuuden, josta voi havaita sekä sotia edeltäneet että sota-ajan jälkeiset ikonimaalauksen ihanteet. Jo tästä syystä jälleenrakennuskausi voidaan nähdä murroskautena, jolloin itsenäisen Suomen ikonimaalausperinne alkoi.

---

²⁵⁶ Härkönen, 1960, 342.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lyhenteet

HYTL	Helsingin yliopiston taidehistorian laitos
JOSA	Jyväskylän ortodoksisen seurakunnan arkisto
JYTKTL	Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos/ taidehistoria
KA	Kansallisarkisto
KJA	Kalle Joupin yksityisarkisto
KRA	Katariina Roivaksen yksityisarkisto
KOSA	Kuopion ortodoksisen seurakunnan arkisto
OKM	Ortodoksisen kirkkomuseon esinenumero
SOAPK	Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslia
SOAPKA	Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslian arkisto
SOKHA	Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto
SOKMA	Suomen ortodoksisen kirkkomuseon arkisto
SOPS	Suomen ortodoksinen pappisseminaari
ÅA	Åbo Akademi

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Painamattomat lähteet

(HYTL) Helsingin yliopiston taidehistorian laitos, Helsinki.

Hakamies, Irma, 1978. Kuivajärven rukoushuoneen ikonostaasi osana taiteilija Martha Neiglick-Platonoffin tuotantoa. Taidehistorian proseminaari-esitelmä.

Pietarinen, Auli, 1975. Ikonimaalauksen elpyminen Suomessa 1960-luvulla, taustana Karjalan ja Valamon ikoniperinne. Taidehistorian proseminaari-esitelmä.

(JOSA) Jyväskylän ortodoksisen seurakunnan arkisto, Jyväskylä.

Seurakunnan neuvoston pöytäkirjat 1951-1957.

(JYTKTL) Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos/ taidehistoria, Jyväskylä.

Jouppi, Kalle, 2000. Ikonimaalausopetus Suomessa 1960- ja 1970-luvulla. Proseminariesitelmä.

Partanen, Riikka, 1995. Jyväskylän Kristuksen ylösnousemisen kirkon ikonostaasi. Viestintäseminaari-esitelmä.

(KJA) Kalle Joupin yksityisarkisto, Jyväskylä.

Robert de Caluwén kirje Kalle Joupille 24.12.1999.

(KA) Kansallisarkisto, Helsinki.

Kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan jälleenrakentamistoimikunnan arkisto 1950-60 (Komitea-arkisto 540:9).

(KRA) Katariina Roivaksen yksityisarkisto, Jyväskylä.

Kartoitus jälleenrakennuskauden ikoneista.

(KOSA) Kuopion ortodoksisen seurakunnan arkisto, Kuopio.

Valokuva-arkisto.

(SOAPK) Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslia, Kuopio.

Kirkkokunnan kirkollisesineiden varaston kalustoluettelo. Maaliskuun 1940 jälkeen varastoon tulleet kirkkokunnan omat ja muutamien seurakuntien kirkolliset esineet. Avattu vuonna 1941 (Kalustoluettelo I).

Kirkollisten esineitten kalustoluettelo 30.6.1965- (Kalustoluettelo II).

(SOAPKA) Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslian arkisto, Kuopio.

Kirjeistö (F) 1950-1965.

Jälleenrakennustyöhön liittyvät asiakirjat (Hf).

(SOKHA) Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto, Kuopio.

Kirjeistö (F), kirkkokunnan jälleenrakentaminen (i) 1950-64.

(SOKMA) Suomen ortodoksisen kirkkomuseon arkisto, Kuopio.

Jälleenrakennusaika projekti-mappi.

Leo Kasangon arkisto.

Valokuva-arkisto.

(SOPS) Suomen ortodoksinen pappisseminaari, Kuopio.

Heikkinen, Jorma, 1983. Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennuskauden kirkkojen ikonostaasit. Kirkkohistorian pääainetutkielma.

(ÅA) Åbo Akademi, Turku.

Kotkavaara, Kari, 1986. Den avklädda ikonens. Det reformerade ikonmåleriet och dess uppkomst i Finland. Pro graduavhandling i konsthistoria med konstteori.

Kirjallisia tietoja antaneet

Arseni, arkkimandriitta, Ateena. Kirje Katariina Roivakselle 23.4.1999.

Dahlman, Eva, rouva, Helsinki. Kirje Katariina Roivakselle 11.8.1999.

Kirkinen, Heikki, professori, Joensuu. Kirje Katariina Roivakselle 29.3.2001.

Kotkavaara, Kari, FT, Turku. Kirjeet Katariina Roivakselle <kkotkava@abo.fi> <katariina.roivas@iobox.fi> 24.4.2001 ja 27.4.2001.

Suullisia tietoja antaneet

Arseni, arkkimandriitta, ikonimaalari, 3.11.1995 ja 29.8.1999. Uusi-Valamo, Heinävesi.

Heikinheimo, Anna, taiteilija, 12.5.2001. Helsinki.

Kotkavaara, Kari, FT, 20.6.2001. Turku.

Leskinen, Arto, kirkkoherra, 23.3.2001. Jyväskylä.

Marttinen, Ulla, rouva, taiteilija Veikko Marttisen puolesta 21.7.1999. Helsinki.

Melanen, Kirsti, rouva, taiteilija Pentti Melasen puolesta 29.7.1999. Helsinki.

Melanen, Pentti, taiteilija, 10.10.1999. Helsinki.

Pouta, Jyrki, pappiskand., ikonimaalari, 28.6.2001. Jyväskylä.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- A.G. [Aleksanteri Gaurilow], 1954. Ikonostaasi. Kirkkomatka Jyväskylään 3.10.1954. Aamun Koitto 25/1954. Kuopio.
- Arseni, arkkimandriitta, 1999. Ortodoksinen sanasto. Keuruu.
- Arseni, pappismunkki, 1995. Ikonikirja. Keuruu.
- Belting, Hans, 1994. Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art. Transl. by Edmund Jephcott. Chicago and London.
- Dahlgren, Maija, 1959. Ikonitaide elää. Suomen kuvalehti 16/1959. Helsinki.
- Flinckenberg-Gluschkoff, Marianne, 2000. Ikonimaalauksen renessanssi Suomen ortodoksisen kirkon piirissä. Iloitkaamme ja riemuitkaamme. Ikoneja 1600-luvulta 1900-luvulle suomalaisista kokoelmista. Toim. Arkkimandriitta Arseni. Jyväskylä.
- Florensky, Pavel, 1996. Iconostasis. Transl. Donald Sheenan & Olga Andrejev. Crestwood, NY.
- Greenberg, Clement, 1989 [1961]. Modernistinen maalaustaide. Suom. Leevi Lehto. Modernin ulottuvuuksia. Fragmentteja modernista ja postmodernista. Toim. Jaakko Lintinen. Jyväskylä.
- Hakamies, Irma, 1995. Martha Neiglick-Platonoff jälleenrakennuskauden merkittävien ikonimaalari. Aamun Koitto 4/1995. Kuopio.
- Hanka, Heikki, 2001. Akateeminen ikonimaalaus. Myöhäiset ikonit. Venäläisen ikonin historiaa 1600-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Toim. Katariina Roivas. Jyväskylä.
- Hanka, Heikki, 1994. Suomenlinnan Aleksanteri Nevskin kirkko ja akateemisen taiteen lähteet. Ortodoksinen kirkko ja akateemisen taiteen ihanteet. Toim. Kristina Thomenius. Kuopio.
- Hernberg, Eira, 1992. Sinisen kirkon runoilija-pappi. Aari Surakan elämästä ja tuotannosta. Joensuu.
- Hämynen, Tapio, 1990. Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennustyö toisen maailmansodan jälkeen. Ortodoksinen kulttuuri 4/1990. Joensuu.
- Härkönen, Simo, 1960. Kirkkokuntamme jälleenrakennustyö päättymässä. Aamun Koitto 32/1960. Kuopio.
- Johannes, metropoliitta, 1979. Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema. Ortodoksinen kirkko Suomessa. Toim. Isä Ambrosius & Markku Haapio. Lieto.

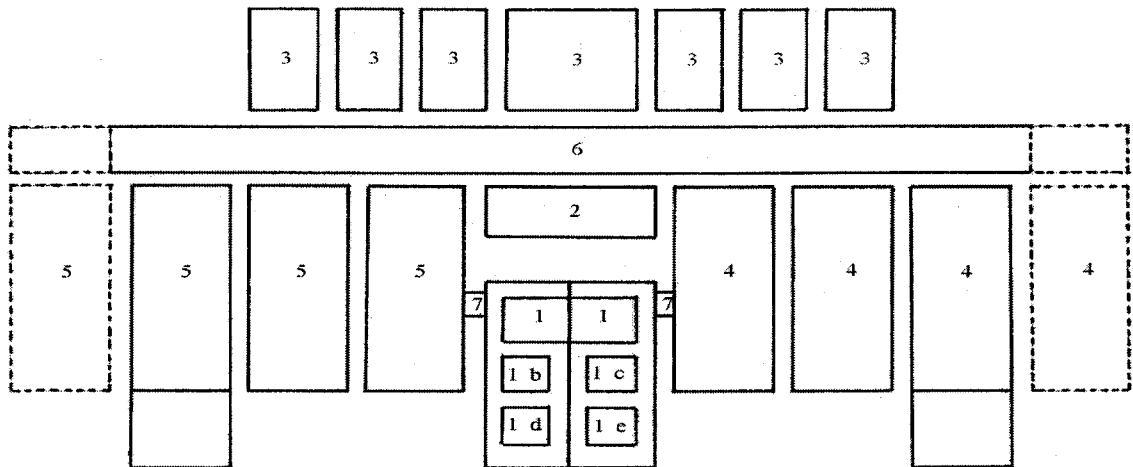
- Johannes, Helsingin metropoliitta, 1976. Ykseyden ja yhdenmukaisuuden suhde kirkossa ekumeenisten synodioiden tradition valossa. Uskon ja käytännön keskinäinen suhde ortodoksisessa kirkossa. Kuopio.
- Jyväskylän Ylösnousemuksen kirkko vihitty 2.-3.10.54, 1954. Aamun Koitto 25/1954.
- Jääskinen, Aune, 1990. Ikonitaide. *Ars Suomen taide* 5. Keuruu.
- Karpov, Arvi, 1985. Valamo syvimällä sydämessäni. Lapsuuden muistoja luostarisairailta 1931-1939. Porvoo.
- Kirichenko, Evgenia, 1991. *Russian Design and the Fine Arts 1750-1917*. Compiled by Mikhail Anikst. Singapore.
- Kjellin, Helge, 1956. *Rysska ikoner i svensk och norsk ägo*. Stockholm.
- Kotkavaara, Kari, 1999. Progeny of the Icon. *Émigré Russian Revivalism and the Vicissitudes of the Eastern Orthodox Image*. Jyväskylä.
- Kotkavaara, Kari, 1998. Expertise replaces Tradition. *The Conservation of Late Icons*. Edit. Nina Jolkkonen, Auli Martiskainen, Petter Martiskainen, Helena Nikkanen. Jyväskylä.
- Kotkavaara, Kari, 1994. Parjatut akateemiset ikonit –kappale asenteiden historiaa. *Ortodoksinen kirkko ja akateemisen taiteen ihanteet*. Toim. Kristina Thomenius. Kuopio.
- Koukkunen, Heikki, 1982. Tuiskua ja tyventä. *Suomen ortodoksinen kirkko 1918-1978*. Pieksämäki.
- Koukkunen, Heikki, 1979. Uudenkaupungin rauhasta nykypäiviin. *Ortodoksinen kirkko Suomessa*. Toim. Isä Ambrosius & Markku Haapio. Lieto.
- Koukkunen, Heikki – Kasanko Mikael, 1977. *Helsingin ortodoksinen seurakunta 1827-1977*. Pieksämäki.
- L.K. [Leo Kasanko], 1953. Mitä alttarin ja ikonostaasin kuvat puhuvat (Kirkon sisustamisen symboliikkaa) *Aamun Koitto* 30/1953. Kuopio.
- Loima, Jyrki, 1999. *Esipaimen siunaa. Suomen ortodoksiset piispat 1892-1988*. Jyväskylä.
- Lukkarinen, Ville, 1998. *Taiteen tarina. Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Toim. Arja Elovirta & Ville Lukkarinen. Jyväskylä.
- Mustonen, Tapio, 1980. *Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentaminen*. Joensuu.
- Ouspensky, Leonid, 1979. *Ikoni ja sen sanoma*. Pieksämäki.
- Ouspensky, Leonid – Lossky, Vladimir, 1994. *The Meaning of Icons*. Transl. G.E.H. Palmer & E. Kadloubovsky. 4th printing. Crestwood, New York.

- Palin, Tutta, 1998. Merkistä mieleen. Taiteen tarina. Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa. Toim. Arja Elovirta & Ville Lukkarinen. Jyväskylä.
- Pettersson, Lars, 1955. Kreikkalaiskatolisen kirkkoarkkitehtuurimme tulevaisuus. Aamun Koitto 7-8/1955. Kuopio. Artikkelin julkaistu myös Arkkitehti-lehdessä 11/1954.
- Piironen, Erkki, 1993. Kirkkokunnan ylösnousemus. Muistiinpanoja ortodoksien toiminnasta sodan jälkeen. Joensuu.
- Piironen, Erkki, 1991. Sielunpaimenia ja kirkonmiehiä. Joensuu.
- Purmonen, Veikko, 1986. Arkkipiispa Hermanin elämä. Ortodoksisen kirkon vaiheita Virossa ja Suomessa. Pieksämäki.
- Rácz, István – Peltola, Leena, 1977. Suomen taidetta 1940-1975. Keuruu.
- Repo, Tapani, 1978. Bysantti Ortodoksia Karjala. Suomalaisen ortodoksian identiteetin pohdintaa 1950-luvulla. Helsinki.
- Roine, Ritva, 1959. Ikonit länsimaiden uusin taidehistoriallinen harrastus. Ilta-Sanomat 29.8.1959 N:o 198. Helsinki.
- Roivas, Katariina, 2000. Suomen ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennuskauden ikonitaide. Iloitkaamme ja riemuitkaamme. Ikoneja 1600-luvulta 1900-luvulle suomalaisista kokoelmista. Toim. Arkkimandriitta Arseni. Jyväskylä.
- Sasaki, Petros – Takala, Vesa P., 1980. Pyhä kuva ja ortodoksisuus. Kuopio.
- Savinainen, Päivi, 1997. Piirteitä Ortodoksisten seurakuntien ja luostareiden evakuoinnista. Karjalan ja Petsamon ortodoksiset kirkot ja kirkkotaide. Toim. Kristina Thomenius & Minna Laukkanen. Jyväskylä.
- Seppälä, Hilka, 1979. Suomen ortodoksisen kirkon ikonitaide. Ortodoksinen kirkko Suomessa. Toim. Isä Ambrosius & Markku Haapio. Lieto.
- Siilin, Lea, 2001. Paleografinen katsaus ikonien kirjoituksiin. Myöhäiset ikonit. Venäläisen ikonin historiaa 1600-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Toim. Katariina Roivas. Jyväskylä.
- Siirtolaisharkkojen ikoneita 1955-60, 1986. Ikoninäyttely Ortodoksisessa kirkkomuseossa 1986. Työryhmä Leena Kononen, Kari Kotkavaara ja Kristina Thomenius. Kuopio.
- Sturm, Päivi, 1997. Luovutetun alueen ortodoksinen kirkkotaide. Karjalan ja Petsamon ortodoksiset kirkot ja kirkkotaide. Toim. Kristina Thomenius & Minna Laukkanen. Jyväskylä.

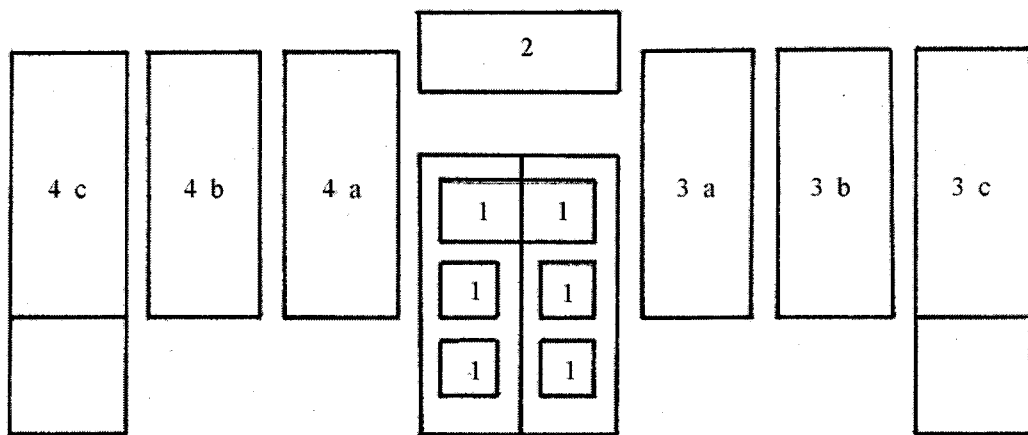

- Sturm, Päivi, 1997. Luovutetun alueen ortodoksinen kirkkotaide. Karjalan ja Petsamon ortodoksiset kirkot ja kirkkotaide. Antreasta Äyräpähän – Hiljaiset kirkot. Toim. Kristina Thomenius & Minna Laukkanen. Jyväskylä.
- Suomen ortodoksinen pappisseminaari 1918-1978, 1978. Toim. Petri Piironen. Matriikkelitöimikunta Jarmo Hakkarainen, Timo Mäkirinta, Petri Piironen. Joensuu.
- Surakka, Aari, 1955. Uusien kirkkojen ja rukoushuoneitten ikonikysymys. Aamun Koitto 7-8/1955. Kuopio.
- Surakka, Aari, 1950. Ortodoksinen ikoni. Viitteitä sen historialliseen, dogmaattiseen ja esteettiseen ymmärtämiseen. Kuopio.
- Thomenius, Kristina, 1985. Suomen ortodoksinen kirkkomuseo. Pyhät kuvat. Ortodoksisen kirkkomuseon taidearteita. Kuopio.
- Tsernych-Pätt, Irina, 1979. Ortodoksisen kirkon ikonostaasi. Ortodoksinen kirkko Suomessa. Toim. Isä Ambrosius & Markku Haapio. Lieto.
- Vaajakallio, Ulla, 1997. Opintoretki Rekolaan –tie ikonien maailmaan. Pyhyiden kosketus. Toim. Seija Lappalainen. Jyväskylä.

KUVAT

kuva 1 Ikonostaasikaavio on laadittu Leo Kasangon ikonostaasien ikonien ehdotuksen mukaan (Ylidiakoni Leo Kasanko: Uusissa ortodoksisissa kirkoissa tarvittavat esineet [Rituaalin ja käytännön edellyttämät minimivaatimukset]. 540:9 H 1. KA.) Numerot viittaavat tekstin numerointiin. Kaavio: Katariina Roivas 2001.

kuva 2 Ikonostaasikaavio on laadittu hyväksytyn sisustussuunnitelman ikonostaasin kuvaohjelman mukaan (Jälleenrakennustoimikunnan kirje kirkollishallitukselle 22.4.1954. Fi 1 1954. SOKHA; Mustonen 1980, 115-117.) Numerot viittaavat tekstin numerointiin. Kaavio: Katariina Roivas 2001.

kuva 3

kuva 3

Haarala, O., Apostoli Pietari, 1954. Öljy kankaalle, 54,5 cm x 30,5 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 4

kuva 4

Haarala, O., Apostoli Paavali, 1954. Öljy kankaalle, 55,5 cm x 28,5 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 5

kuva 5

Kallio, Maria, Apostoli Pietari, 1954. Öljy kankaalle, 54,5 cm x 28 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 6

kuva 6

Karttunen, H., Miespyhä, 1954. Öljy kovalevyllä, 55,5 cm x 28,5 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 7

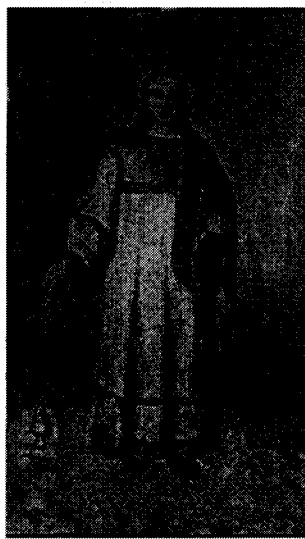
kuva 8

kuva 7 Korhonen, Lasse, Apostoli Pietari, 1954. Öljy kankaalle, 55,5 cm x 28 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

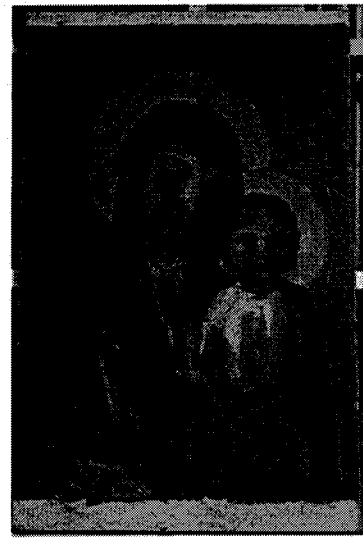
kuva 8 Korhonen, Lasse, Apostoli Paavali, 1954. Öljy kankaalle, 56 cm x 28,5 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 9

kuva 10

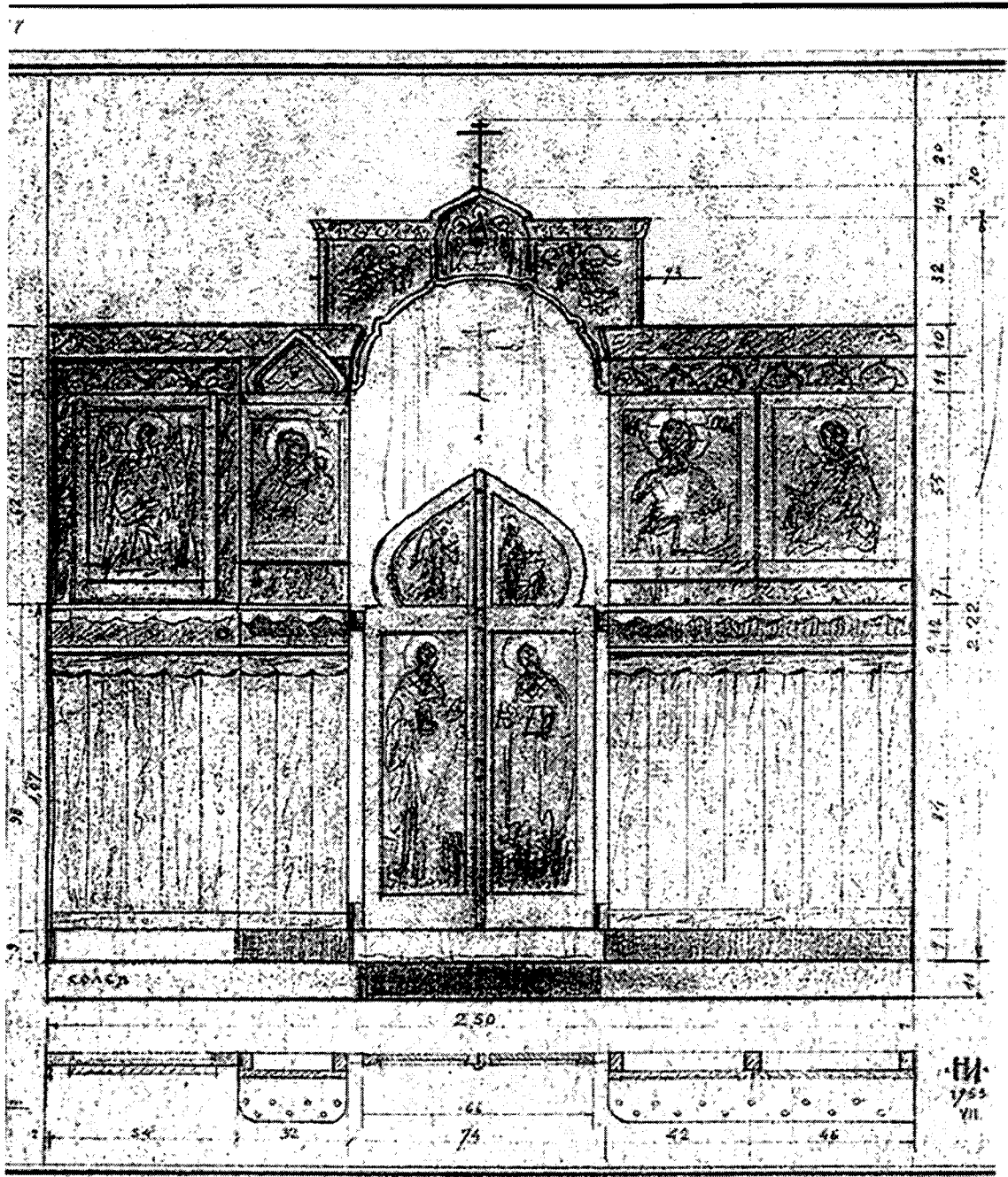

kuva 11

kuva 9 Sarkkinen, E., Johannes Kastaja, 1954. Öljy kankaalle, 81 cm x 41 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 10 Sarkkinen, E., Ylidiakoni Stefanos, 1954. Öljy kankaalle, 73 cm x 41 cm. Signeeraamaton. Tekijän nimi kääntöpuolen kiilakehyksessä. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 11 Ronkanen, Aimo, Kasanin Jumalanäiti, 1954. Öljy kankaalle, 65 cm x 41 cm. Signeeraamaton. Kuva: Katariina Roivas 2001.

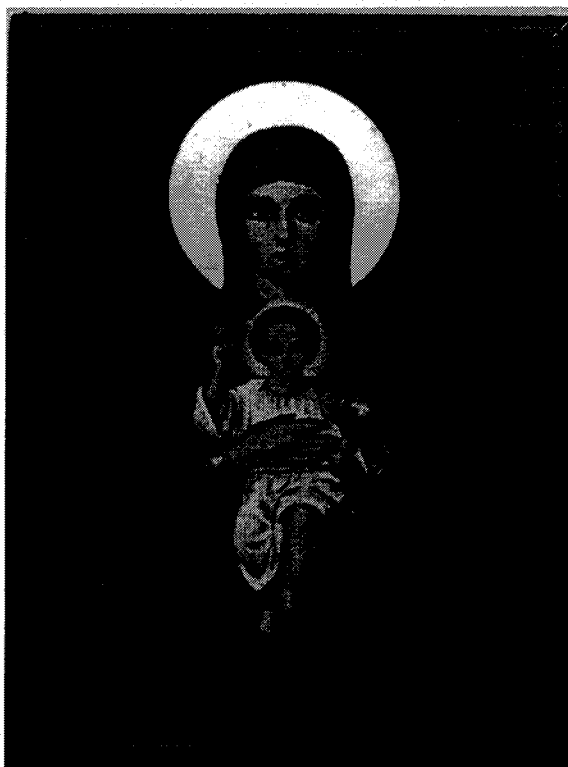

kuva 12

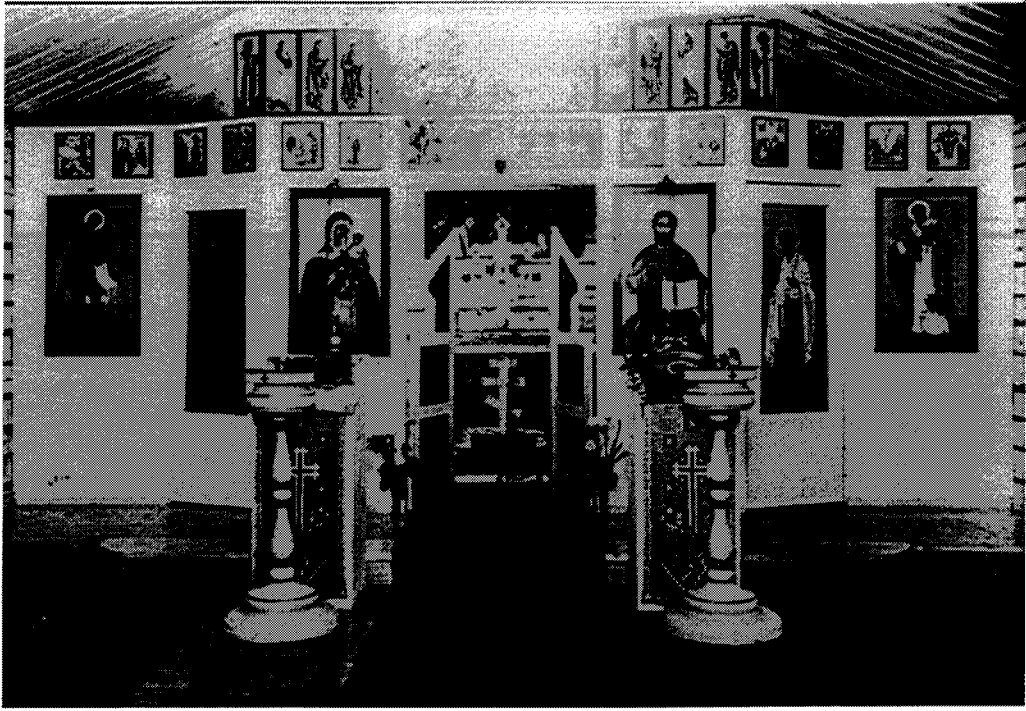
N.I. Istselenov, Ikonostaasiluonnos, 1953. n. 33,5 cm x 30 cm. Jaoston kokouksen 15.10.1953 pöytäkirjan liite 2. 540:9 H 1. KA.

kuva 13 N. Istselenov, E. Lvov ja S. Morozov, Helsingin Hietaniemen ortodoksisen hautausmaan Pyhän Profeetta Elian kirkon ikonostaasi, n. 1958. Kuva: Koukkunen – Kasanko 1977, 111.

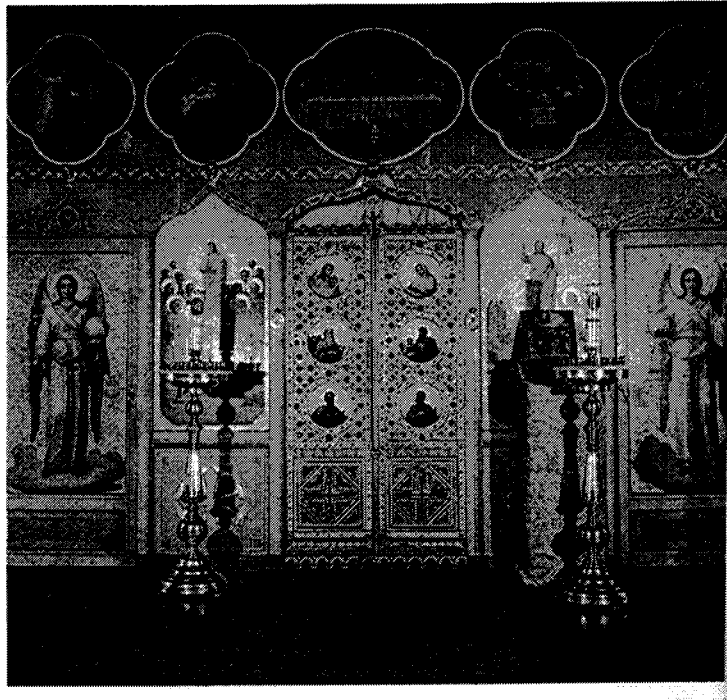
kuva 14 Victor Teronen, Valamon Jumalanäiti, 1957 (OKM 2808:6). 27 cm x 20 cm. Öljy kimpilevyllle. Signeeraus oikeassa alakulmassa: V. Teronen. Kuva: SOKMA.

kuva 15 Robert de Caluwé, Valkeakosken Pyhän Nikolaoksen rukoushuoneen ikonostasi, 1953. Tempera puulle tai kimpilevyllä. Kuva: SOKMA.

kuva 16 Tito Colliander, Jyväskylän Kristuksen Ylösnousemisen kirkon ikonostaasin ikonit, 1954-55. Öljy kimpilevyllä liimatulle kankaalle. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 17 Heinäveden Uuden-Valamon puukirkon ikonostaasi. Kuva: Valamo-seura. Valamo ja sen sanoma, 1982, 128.

kuva 18

kuva 19

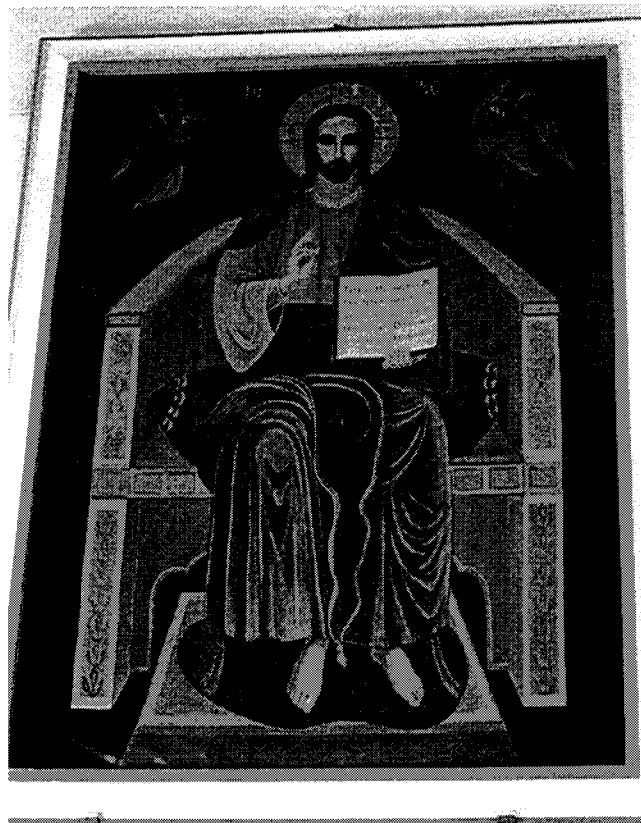
kuva 18 Tito Colliander, Ylienkeli Gabriel, 1955. 155 cm x 79 cm. Öljy kimpilevyllle liimatulle kankaalle. Jyväskylän Kristuksen Ylösnousemisen kirkon pohjoinen sivuovi. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 19 Tito Colliander, Ylienkeli Mikael, 1955. 155 cm x 79 cm. Öljy kimpilevyllle liimatulle kankaalle. Jyväskylän Kristuksen Ylösnousemisen kirkon eteläinen sivuovi. Kuva: Katariina Roivas 2001.

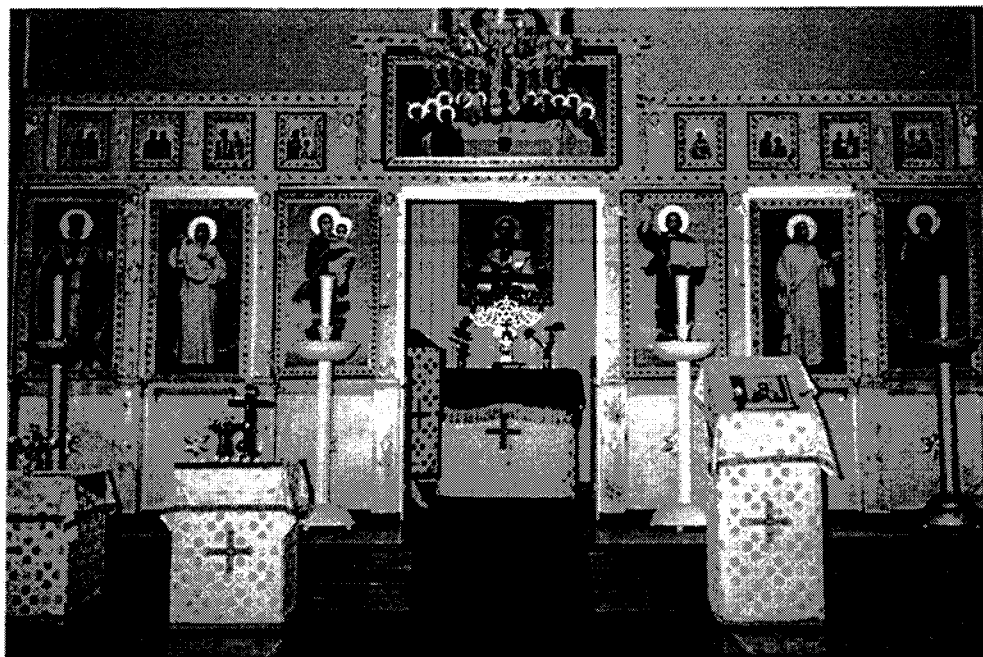

kuva 20 Tito Colliander, Evankelista Johannes, 1954(?). Öljy kimpilevyllä. Läpimitta 34 cm. Jyväskylän ortodoksinen seurakunta. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 21 Tito Colliander, Kristus valtaistuimella, 1956. 200 cm x 150 cm. Öljy kankaalle. Jyväskylän Kristuksen Ylösnousemisen kirkko. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 22 Nikolai Karpin ja/tai Vladimir Tsvetkov, Pyhät Nikolaos ihmeidentekijä (OKM 2944:10) ja Johannes Kastaja (OKM 2984:15) sekä Viimeinen ehtoollinen (OKM 2984:9), 1956. Nilsin Johannes Kastajan syntymän muistolle vihityn rukoushuoneen ikonostaasi. Muut ikonostaasin ikonit Inon kirkosta. Ikonostaasin suunnittelu Vladimir Tsvetkov. Ikonostaasin ikonit on talletettu Suomen ortodoksiseen kirkkomuseoon 1991. Kuva: Nimeämätön vaaleanruskea valokuvakansio. KOSA.

kuva 23 Nikolai Karpin, Juankosken Jumalansynnyttäjän suojeluksen rukoushuoneen ikonit Jumalanäiti 84,5 cm x 45 cm (OKM 2808:2), Kristus Kaikkivaltias 84,5 cm x 45 cm (OKM 2808:1) ja Jumalansynnyttäjän suojelus 98 cm x 51,5 cm (OKM 2808:3), 1956. Öljy kovalevyllä tuetulle kankaalle. Ikonit on talletettu Suomen ortodoksiseen kirkkomuseoon 1985. Kuva: Nimeämätön vaaleanruskea valokuvakansio. KOSA.

kuva 24 Pentti Melanen, Leppävirran Karjalan valistajien rukouhuoneen ikonit, 1961.
Kuva: Katariina Roivas 2001.

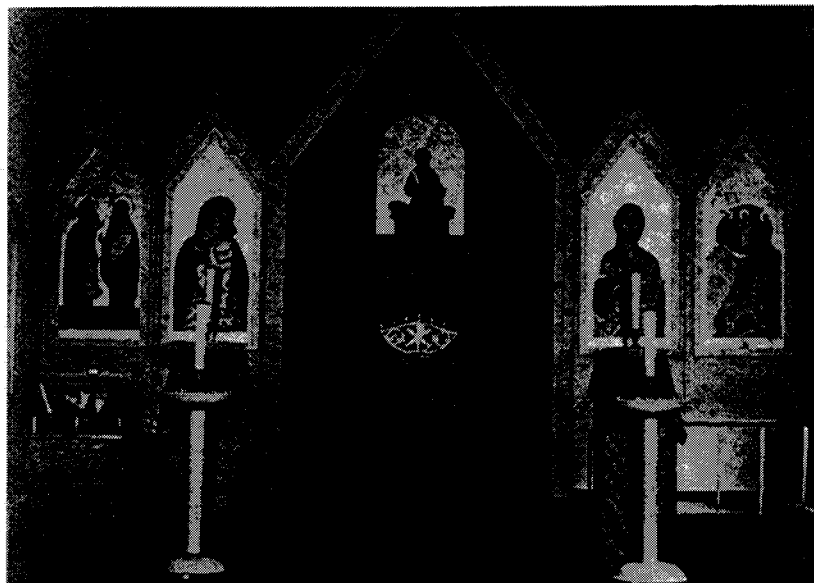
kuva 25

kuva 26

kuva 25 Pentti Melanen, Georgian Jumalanäiti, 1961. Öljy kimpilevyllle. 117,5 cm x 52,5 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 26 Pentti Melanen, Kristus Kaikkivaltias, 1961. Öljy kimpilevyllle. 117,5 cm x 52,5 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 27 Helge Dahlman, Nivalan Karvoskylän Kristuksen kirkastumisen rukoushuoneen ikonit, 1961. Kuva: Mustonen 1980, 21.

kuva 28 Veikko Marttinen, Varkauden Kristuksen taivaaseenastumisen kirkon ikonostasi, 1960. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 29

kuva 30

kuva 29 Veikko Marttinen, Kristus valtaistuimella, 1960. Öljy kimpilevyille. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 30 Veikko Marttinen, Kristuksen kaste, 1960. Öljy kimpilevyille. 120 cm x 66 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 31

kuva 32

kuva 31 Veikko Marttinen, Pimenovin Jumalanäiti, 1960. Öljy kimpilevyille. 120 cm x 66 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 32 Veikko Marttinen, Kristus Kaikkivaltias, 1960. Öljy kimpilevyille. 120 cm x 66 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 33

kuva 34

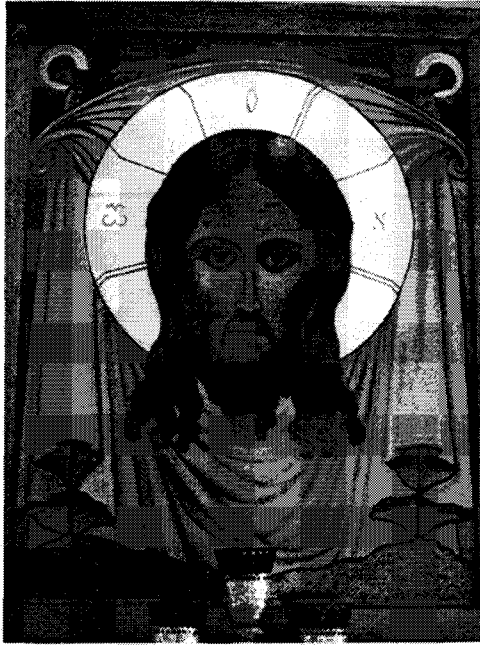
kuva 33 Veikko Marttinen, Arkkienkeli Gabriel, 1960. Öljy kimpilevyllä. 120 cm x 66 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 34 Veikko Marttinen, Arkkienkeli Mikael, 1960. Öljy kimpilevyllä. 120 cm x 66 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 35 Martha Neiglick-Platonoff, Äänekosken Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen rukoushuoneen ikonit, 1961. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 36 Martha Neiglick-Platonoff, Käsittätehty Kristus, 1961. Öljy kimpilevyllä. 89 cm x 67 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 37

kuva 38

kuva 37 Martha Neiglick-Platonoff, Ylidiakoni Stefanos, 1961. Öljy kimpilevyllä. 107 cm x 52 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

kuva 38 Martha Neiglick-Platonoff, Jumalansynnyttäjän kuolonuneeen nukkuminen, 1961. Öljy kimpilevyllä. 107 cm x 52 cm. Kuva: Katariina Roivas 2001.

Liite 1

JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN IKONIMAALARIT

- Caluwé, Robert de (s. 1913)
Pastori, ikonimaalari, ikonimaalauksen opettaja
Opettajaseminaari, Hollanti 1927-1931
Pontificium Collegium Russicum, Rooma 1934-1940
- Colliander, Fritiof Tito (1904-1989)
Kirjailija ja piirtäjä
Taideteollinen keskuskoulu 1922-23
- Dahlman, Helge William (1924-1979)
Taidemaalari ja -graafikko
STA:n koulu 1942-45
- Karpin, Nikolai Petrinpoika (1884-1958)
Kauppias
- Marttinen, Veikko Kalmari (s.1917)
Taidemaalari
Viipurin taiteen ystävien piirustuskoulu 1934-37
STY:n piirustuskoulu 1937-39
- Melanen, Pentti Sakari (s.1917)
Taidemaalari ja -graafikko
Taideteollinen keskuskoulu 1939-46
- Neiglick-Platonoff, Martha (1889-1964)
Taiteilija, ikonimaalari
STY:n piirustuskoulu 1904-06
R. Petersenin kuvataidekoulu, Kööpenhamina 1911-12
Académie Ranson, Pariisi 1913
- Tsvetkov, Vladimir (1906-1982)
Rovasti
Ortodoksinen pappisseminaari, Sortavala 1936

Liite 2

KARTOITUS JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN IKONEISTA

HAMINAN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet)	Ikonien nyky sijainti
Myllykoski	P. Neitseen Marian rh 1954	1954	Vladimir Tsvetkov Ikonostaasin suunnittelu V. Tsvetkov	7	P. Panteleimon, P. Nikolaos; KO: Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes	Alkuperäisillä paikoillaan

IISALMEN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Altaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Iisalmi	Profeetta Elian k 1957	1957 Deisis 1961	Martha Neiglick-Plantonoff Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	5 (+1 seinämaalaus)	KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; A: Deisis-seinämaalaus	KO: Seurakunnan varasto; A: paikallaan
Lapinlahti	Kaikkien Pyhien rh 1959 (kirkoksi 1987)	1959	Martha Neiglick-Platonoff Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	8	Neitsyt Marian kuolonuneen nukkuminen, Ye. Gabriel, Jumalanäiti, Viimeinen Ehtoollinen, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Kaikki Pyhät; A: Kristus Kaikkivaltias	Alkuperäisillä paikoillaan
Salahmi (Vieremä)	P. Nikolaoksen rh 1961	1960	Pentti Melanen	5	Johannes Kastaja, Georgian Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, P. Nikolaos; A: Käsittätehty Kristus	Alkuperäisillä paikoillaan
Sonkajärvi	Jumalan-synnyttäjän kuolonuneen nukkumisen rh 1961	1961	Veikko Marttinen	5	Ye. Gabriel, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, Jumalanäidin kuolonuneen nukkuminen; A: Kristus Kaikkivaltias	Alkuperäisillä paikoillaan
Sukeva	Ap:t Pietari ja Paavalin rh 1960	1960	Martha Neiglick-Platonoff	5	Pt:t Sergei ja Herman Valamolaiset, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, Ap:t Pietari ja Paavali; A: Kristus Kaikkivaltias	Alkuperäisillä paikoillaan

ILOMANTSIN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Hoilola	P. Nikolaoksen rh 1959	1959	Martha Neiglick-Platonoff	5	Johannes Teologi, Jumalanäiti Hodigitria, Kristus Kaikkivaltias, P. Nikolaos; A: Kristus	Alkuperäisillä paikoillaan
Mutalahti	Neitsyt Marian syntymän rh 1961	1961	Martha Neiglick-Platonoff	5	Ye. Mikael, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Neitsyt Marian syntymä; A: Kristus	Alkuperäisillä paikoillaan

JYVÄSKYLÄN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Kirkko (k)/ Rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Jyväskylä	Kristuksen Ylösnousemisen k 1954	1954-1956	Tito Colliander Ikonostaasin suunnittelu L. Kasanko	19	K Kristus Kaikkivaltias, Jumalanäiti Hodigitria, Viimeinen ehtoollinen, Ye. Gabriel, Ye. Mikael, Neitsyt Marian syntymä, Kristuksen ylösnouseminen, 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, P. Nikolaos, Aabrahamin vieraanvaraisuus (P. Kolminaisuus), Pt:t Sergei ja Herman Valamolaiset, Pt. Arseni Konevitsalainen, Kristuksen taivaaseenastuminen, Kristus kantaa ristiä; KO: Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; A: Kristus valtaistuimella	Ikonostaasin ikonit alkuperäisillä paikoillaan, alttaritaulu siirretty kirkkosalin oven yläpuolelle
Äänekoski	Jumalan-synnyttäjän kuolonuneen nukkumisen rh 1964 (uudelleen 1992)	1961	Martha Neiglick-Platonoff	5	Yd. Stefanos, Jumalanäiti Hodigitria, Kristus Kaikkivaltias, Jumalanäidin kuolonuneen nukkuminen; A: Käsittätehty Kristus	Ikonit siirretty uuteen rh:een, joka rakennettiin 1992. Vanha rh myytiin kaupungille

KAJAANIN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Altaritaulu)	Ikonien nykysijainti
Kajaani	Kristuksen kirkastumisen k 1959	1959	Helge Dahlman Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	13	Kristuksen taivaaseenastuminen, Ye. Gabriel, Tihvinän Jumalanäiti, Viimeinen ehtoollinen, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Kristuksen kirkastuminen; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; A: Kristus valtaistuimella	Ikonostaasi ja sen ikonit on varastoitu Kajaanin pappilantalon (Väinämöisenk. 29) lämpimiin säilytystiloihin
Kuiva-järvi	P. Nikolaoksen rh 1958	1957-1958	Martha Neiglick-Platonoff Ikonostaasin suunnittelu L. Kasanko	13	Ye. Gabriel, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Viimeinen ehtoollinen; KO: Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; Johannes Kastaja, P. Nikolaos; A: Käsittätehty Kristus	Alkuperäisillä paikoillaan
Paltamo	Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen rh 1962	1961	Veikko Marttinen	5	Herran temppeliintuominen, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkuminen; A: Kristus Valtaistuimella	Altari-ikoni Kajaanin kirkkoherranvirastossa, muut ikonit sijoitettu alttarin varastosaan
Sotkamo	Jumalansynnyttäjän suojeleksen rh 1961	1961	Helge Dahlman	5	Neitsyt Marian syntymä, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Jumalansynnyttäjän suojeleksen; A: Kristus Kaikkivaltias	Paltamon tsasounan kirkkosalin seinillä, Kristus Kaikkivaltias alttarivarastossa

KIURUVEDEN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (A=Altaritaulu)	Ikonien nykysijainti
Kiuruvesi	Pyhän Nikolaoksen k 1957	1957	Vladimir Tsvetkov	1	Viimeinen ehtoollinen	Alkuperäisellä paikallaan
Haapavesi (Kytökylä)	Neitsyt Marian syntymän rh 1962	1961	Martha Neiglick-Platonoff	5	P. Kolminaisuuden ilmestyminen Aleksanteri Syväriläiselle, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Neitsyt Marian syntymä; A: Kristus valtaistuimella	Alkuperäisillä paikoillaan

Nivala (Karvoskylä)	Kristuksen kirkastumisen rh 1962	1961-1962	Helge Dahlman	5	Pt:t Sergei ja Herman Valamolaiset, Jumalan- äiti, Kristus Kaikki- valtias, Kristuksen kirkastuminen; A: Kristus valtaistumella	Alkuperäisillä paikoillaan
Pyhäsalmi	Profeetta Elian rh 1962	1961	Pentti Melanen	5	Johannes Teologi, Juma- lanäiti Hodigitria, Kristus Kaikkivaltias, Pr. Elia; A: Kristus valtaistumella	Alkuperäisillä paikoillaan

KUOPION SEURAKUNTA:

Paikka- kunta	Rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistu- misvuosi	Ikonien maalari	Ikonien luku- määrä	Ikonien aiheet (A=Alttaritaulu)	Ikonien nykysijainti
Juankoski	Jumalan- synnyttäjän suojeluksen rh 1953 (kirkoksi 1986)	1956	Nikolai Karpin	4 (+1)	Jumalanäiti (OKM 2808:2), Kristus Kaikkivaltias (OKM 2808:1), Jumalan- synnyttäjän suojelus (OKM 2808:3), Viimeinen ehtoollinen (OKM 2867:4); <i>V. Teronen</i> : Valamon Jumalanäiti (OKM 2808:6)	Talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 7.11.1985, Viimeinen ehtoollinen vuonna 1987
Nilsjä	Johannes Kastajan syntymän rh 1954 (kirkoksi 1991)	1956	Nikolai Karpin ja/tai Vladimir Tsvetkov	3	P. Nikolaos (OKM 2944:10), P. Johan- nes Kastaja (OKM 2984:15), Viimeinen ehtoollinen (OKM 2984:9)	Talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 23.10. 1991
Siilinjärvi	P. Georgios Voittajan rh 1959 (kirkoksi 1979)	Dahlmanin ikonit 1959, Neiglick- Platonoffin ikonit 1960- 1962	Helge Dahlman ja Martha Neiglick- Platonoff Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	5 + 2	<i>Dahlman</i> : Kristus Kaikkivaltias (OKM 2802:6), Jumalanäiti Eleusa (OKM 2802:4), Sm. Geor- gios Voittaja (OKM 2802:8), Ap:t Pietari ja Paavali (OKM 2802:2); A: Kristus Valtaistui- mella (OKM 2802:1); <i>Neiglick-Platonoff</i> : Ye. Mikael (OKM 2802:7), Ye. Gabriel	Dahlmanin ikonit ja Neiglick-Platonoffin Ye. Mikaelin ikoni poistettu remontin yhteydessä 1979, talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 1983 Kuopion ort. srk:n neuvoston kokouksen päätöksellä § 25 8.9.1983
Tuus- niemi	Apostoli Pietarin ja Apostoli Paavalin rh 1961	1961	Helge Dahlman	5	Pt:t Sergei ja Herman Valamolaiset (OKM 2801:2), Jumalanäiti Eleusa (OKM 2801:3), Kristus Kaikkivaltias (OKM 2801:4), Ap:t Pietari ja Paavali (OKM 2801:5); A: Kristus Valtaistui- mella (OKM 2801:1)	Talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 1983 Kuopion ort. srk:n neuvoston kokouksen päätöksellä § 25 8.9.1983

LAHDEN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Lahti	Pyhän Kolminaisuuden k 1956	Sivuovien ylienkelit ja KO:n evankelistat 1955, muut 1956	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu L. Kasanko	8	Ye. Gabriel, Ye. Mikael; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; A: Kristus valtaistuimella	Alttaritaulu ja KO:n ikonit alkuperäisillä paikoillaan, muut sijoitettu kirkon varastoon
Heinola	Kristuksen taivaaseenastumisen rh 1956 (kirkoksi 1986)	1956	Nikolai Karpin	3	Jumalanäiti, Kristuksen taivaaseenastuminen, Kristus Kaikkivaltias	Kristus Kaikkivaltias ja Jumalanäiti siirretty kirkon takaseinälle
Hyvinkää	Karjalan valistajien rh 1963 (kirkoksi 1996)	1962	Pentti Melanen	5	Pyhän Hengen vuodattaminen, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Karjalan valistajat; A: Käsittätehty Kristus	Alkuperäisillä paikoillaan, mutta alttaritaulu siirretty kirkon seinälle

LAPIN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet	Ikonien nyky sijainti
Rovaniemi	Apostoli Andreaxsen k 1962	1961	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	3	Johannes Kastaja, Ap. Andreas, Kristuksen syntymä	Seurakuntatalo
Ivalo	Kristuksen syntymän rh (Myöh. P. Nikolaoksen rh) 1960 (kirkoksi 1996)	1960	Veikko Marttinen	2	Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias	Ikonit siirretty Rovaniemen rh:esta Ivaloon 1960-luvulla, nyk.: Seurakuntasali

LIEKSAN SEURAKUNTA:

Paikka-kunta	Rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonit (A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Vieki-järvi	P. Nikolaoksen rh 1961	1961	Martha Neiglick-Platonoff	5	Sm. Georgios Voittaja, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, P. Nikolaos; A: Kristus Ylimmäinen pappi	Alkuperäisillä paikoillaan
Vuonilahti	Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen rh 1962	1961-1962	Veikko Marttinen	3	Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias; A: Kristus valtaistuimella	Alkuperäisillä paikoillaan

MIKKELIN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Mikkeli	Ylienkehi Mikaelin k 1958	1958	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	13	Johannes Kastaja (OKM 3059:7), Ye. Rafael (OKM 3059:13), Jumalanäiti (OKM 3059:17), Viimeinen ehtoollinen (OKM 3059:1), Kristus Kaikkivaltias (OKM 3059:14), Ye. Gabriel (OKM 3059:15), Ye. Mikael (OKM 3059:15); KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys (OKM 3059:2-3), Ev. Matteus (OKM 3059:4), Ev. Markus (OKM 3059:5), Ev. Luukas (OKM 3059:6), Ev. Johannes (OKM 3059:7); A: Kristus valtaistuimella (OKM 3059:20)	Ikonit talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 15.4.1994
Pieksämäki	Neitsyt Marian syntymän rh 1957	1957	Veikko Marttinen	5	Ap:t Pietari ja Paavali (OKM 3059:10), Jumalanäiti (OKM 3059:9), Kristus Kaikkivaltias (OKM 3059:11), P. Nikolaos (OKM 3059:12); A: Jumalanäidin syntymä (OKM 3059:8)	Ikonit talletettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 15.4.1994

NURMEKSEN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Nurmes	Apostoli Pietarin ja Apostoli Paavalin k 1959	1959	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	12	P. Nikolaos ja Johannes Kastaja, Ye. Gabriel, Jumalanäiti, Viimeinen ehtoollinen (OKM 2903), Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Ap:t Pietari ja Paavali; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes	Viimeinen ehtoollinen luovutettu Ortodoksiseen kirkkomuseoon 24.8.1982, muut alkuperäisillä paikoillaan
Juuka	Profeetta Elian rh 1957	1957	Martha Neiglick-Platonoff	7	Ye. Gabriel, Jumalanäiti, Vapahtaja Voimassaan, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Pr. Elia, Pr. Elian analogi-ikoni	Alkuperäisillä paikoillaan
Valtimo (Hiekkalahti)	Pyhän Kolminaisuuden rh 1960	1960	Martha Neiglick-Platonoff	5	Pr. Elia, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Pyhän Hengen vuodattaminen; A: Kristuksen ylösnouseminen	Alkuperäisillä paikoillaan

OULUN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Haukipudas (Martinniemi)	Apostoli Pietarin ja Apostoli Paavalin rh 1962	1961	Pentti Melanen	5	P. Nikolaos, Vladimirin Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Ap:t Pietari ja Paavali; A: Kristus valtaistuimella	Alkuperäisillä paikoillaan
Kemi	Johannes Kastajan syntymän rh 1962 (kirkoksi 1977)	1961	Veikko Marttinen	5	Profeetta Elia, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Johannes Kastaja; A: Kristus Kaikkivaltias	Ikonit luovutettu Ouluun 7.5.1988. Kolme ikonia srk-keskuksen kerhuhuoneessa, kaksi Pyhäjärven ekumeenisessa keskuksessa säilytyksessä v:sta 1994
Muhos	Kristuksen Kirkastumisen rh 1956	1956	Nikolai Karpin ja Veikko Marttinen	4+1	<i>Karpin:</i> P. Nikolaos, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Ap:t Pietari ja Paavali; <i>Marttinen:</i> (A) Kristuksen kirkastuminen	Pyhäjärven ekumeenisessa keskuksessa säilytyksessä v:sta 1994

PIELAVEDEN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Pielavesi	Apostoli Pietarin ja Apostoli Paavalin k 1958	1958	Martha Neiglick-Platonoff Ikonostaasirunko siirretty Mikkelin ort. varuskuntakirkosta Pielavedelle Ikonostaasin suunnittelu L. Kasanko	14	Pt:t Sergei ja Herman Valamolaiset, Ye. Gabriel, Jumalanäiti Hodigitria, Viimeinen ehtoollinen, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Ap:t Pietari ja Paavali; Uhripöydän yllä: Rukous Getsemanessa; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; A: Kristus valtaistuimella	Ikonostaasin ikonit alkuperäisillä paikoillaan
Maaninka (Pihtisalmi)	Karjalan valistajien rh 1960	1960	Pentti Melanen	5	Kunniallisen ja eläväksitekevän ristin ylentäminen, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, Karjalan valistajat (Sergei ja Herman Valamolaiset, Arseni Konevitsalainen, Aleksanteri Syväriläinen, Trifon Petsamolainen); A: Kristus Kaikkivaltias	Alkuperäisillä paikoillaan

RAUTALAMMIN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Kirkko (k)/ rukoushuone (rh) ja vihki- misvuosi	Ikonien valmistu- misvuosi	Ikonien maalari	Ikonien luku- määrä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nykysijainti
Rautalampi	Pyhän Nikolaoksen k 1960	1960	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	14	Sm. Georgios Voittaja, Ye. Gabriel, Jumalanäiti Eleusa, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, P. Nikolaos, Viimeinen ehtoollinen; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; Uhripöydän yllä: Rukous Getsemanessa; A: Kristus Kaikkivaltias	Ikonostaasin ikonit uusien ikonien alla, ovien ikonit ja alttarin Kristus Kaikkivaltias siirretty Tervon tsasounaan
Karttula (Syväniemi)	Ylienkehi Mikaelin rh 1959	1959	Martha Neiglick- Platonoff	5	P. Panteleimon, Jumalan- äiti Hodigitria, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mi- kael; A: Vapahtaja voimassaan	Alkuperäisillä paikoillaan
Suonenjoki	Kristuksen kirkastumisen rh 1958	1958	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu I. Ahonen	5	Ye. Mikael, Jumalanäiti, Viimeinen ehtoollinen, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Gabriel	Alkuperäisillä paikoillaan

TAMPEREEN SEURAKUNTA:

Paikka- kunta	Rukous- huone (rh) ja vihki- misvuosi	Ikonien valmistu- mis- vuosi	Ikonien maalari	Ikonien luku- määrä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nykysijainti
Valkea- koski	Pyhän Nikolaok- sen rh	1953	Robert de Caluwé Ikonostaasin suunnittelu R. de Caluwé	34	Johannes Kastaja, Ye. Gabriel, Ko- nevitsan Jumalanäiti, Kristus Kaik- kivaltias, Ye. Mikael, P. Nikolaos, Neitsyt Marian syntymä, Neitsyt Marian temppeliintuominen, Neit- syt Marian ilmestys, Kristuksen syntymä, Kristuksen kaste, Kristuk- sen temppeliintuominen, Apostolien ehtoollinen, Kristuksen kirkastumi- nen, Kristuksen ratsastus Jerusale- miin, Kristuksen taivaaseenastumi- nen, Pyhän Hengen vuodattaminen, Kristuksen ristiinnaulitseminen, Basileios Suuri, Ap. Jaakob, Ap. Andreas, Ev. Luukas, Johannes Teologi, Deisis (Ap. Pietari, Juma- lanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Jo- hannes Edelläkävijä, Ap. Paavali), Ev. Matteus, Ev. Markus, Ap. Si- mon kiivailija, Ap. Tuomas, Grego- rios Teologi; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes	Alkuperäisillä paikoillaan

Kolho (Vilppula)	Pyhän Kolminaisuuden rh 1955	1955	Mikael Miikkola? Ikonostaasin suunnittelu L. Kasanko	3	Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias; A: Kristuksen taivaaseenastuminen	Alkuperäisillä paikoillaan
------------------	------------------------------	------	--	---	--	----------------------------

VAASAN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Rukoushuone (rh) ja vihkimis-vuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Kokkola	P. Simeonin ja Hannan rh 1957	1957	Vladimir Tsvetkov (?) ja Veikko Marttinen	9+1	<i>Tsvetkov?</i> : Ye. Gabriel, Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Viimeinen ehtoollinen; KO: Ev. Matteus, Ev. Markus, Ev. Luukas, Ev. Johannes; <i>Marttinen</i> : (A) Kristus valtaistuimella	Alkuperäisillä paikoillaan
Lapua	P. Serafim Sarovilaisen rh 1962	1961	Veikko Marttinen ja Pentti Melanen	2+2	<i>Marttinen</i> : Jumalanäiti Eleusa, Käsittätehty Kristus; <i>Melanen</i> : Pt. Arseni Konevitsalainen, Pt. Serafim Sarovilainen	Alkuperäisillä paikoillaan

VARKAUDEN SEURAKUNTA:

Paikkakunta	Kirkko (k)/rukoushuone (rh) ja vihkimisvuosi	Ikonien valmistusvuosi	Ikonien maalari	Ikonien lukumäärä	Ikonien aiheet (KO=Kuninkaan ovet, A=Alttaritaulu)	Ikonien nyky sijainti
Varkaus	Kristuksen Taivaaseenastumisen k 1960	1960	Veikko Marttinen Ikonostaasin suunnittelu K. Väyrynen	11	Kristuksen kaste, Ye. Gabriel, Pimenovin Jumalanäiti, Viimeinen ehtoollinen, Kristus Kaikkivaltias, Ye. Mikael, Kristuksen taivaaseenastuminen; KO: 2-os. Neitsyt Marian ilmestys, Ev:t Matteus ja Markus, Ev:t Luukas ja Johannes; A: Kristus valtaistuimella	Alkuperäisillä paikoillaan
Leppävirta	Karjalan valistajien rh 1961	1960	Pentti Melanen	5	Pt:t Sergei ja Herman Valamolaiset, Georgian Jumalanäiti, Kristus Kaikkivaltias, Pt:t Aleksanteri Syväriläinen ja Arseni Konevitsalainen sekä Trifon Petsamolainen; A: Kristus valtaistuimella	Alkuperäisillä paikoillaan
Savonlinna	P. Sakariaan ja Elisabetin rh 1959	1959	Pentti Melanen	3	P. Elisabet, Kristus valtaistuimella, Pr. Sakarias	Alkuperäisillä paikoillaan

Ikoni aiheiden kohdalla käytetyt lyhenteet:

Ap. = Apostoli, Ev. = Evankelista, P. = Pyhä, Pr. = Profeetta, Pt. = Pyhittäjä, Sm. = Suurmartyyri, Yd. = Ylidiakoni (=Arkkidiakoni) ja Ye. = Ylienkehi (=Arkkienkehi).

OKM = Ortodoksinen kirkkomuseon kokoelmat.

Luetteloon ei ole sisällytetty tietoja jälleenrakennuskauden suurikokoisista Ristiinnaulitun kuvista eikä alttarin takaisista risteistä. Kartoituksessa löytyi vain kaksi uhripöydän takaista ikonia.

Jälleenrakennuskauden ikoneita ei maalattu Helsingin, Hämeenlinnan, Kotkan, Lappeenrannan, Joensuun, Taipaleen ja Turun seurakuntiin.